

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

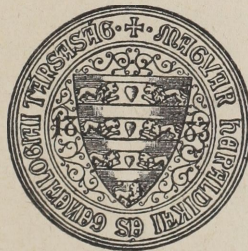
ÁLDÁSY ANTAL

MÁSODELNÖK

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

HARMINCHETEDIK KÖTET.

1922—23-IK ÉVI FOLYAMOK.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG

MCMXXIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

ÁLDÁSY ANTAL. ... Fejérpataky László. 1857—1923. ...	1
ÁLDÁSY ANTAL. ... A Bocskay-család címereslevele 1414-ből ...	32
DARÓCZY ZOLTÁN. ... Újabb nemzetségtörténeti adatok ...	35
HOLUB JÓZSEF. ... Himfi Benedek halálának éve ...	37
H. ... Institut für Genealogie, Familienrecht und Wappenkunde ...	38
JAKUBOVICH EMIL. ... Kún Erzsébet nőtestvére ...	14
KARÁCSONYI JÁNOS. Magyar Sibilla ...	3
REISZIG EDE. ... A Dunántúlra szakadt Szegedy-család eredete ...	28
TÓTH LÁSZLÓ. ... A Deák-család armálisa ...	33

II. Kisebb rovatok.

TÁRCA.

Társaságunk működése 1922—23-ban ...	39

SZAKIRODALOM.

ÁLDÁSY ANTAL: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Címjegyzéke. II. Címereslevelek. II. k. <i>Ism. --th.</i> ...	40
ZÁVODSZKY LEVENTE. A Héderváry-család oklevéltára. II. k. <i>Ism. B. Sz. L.</i> ...	40
ALAPY GYULA. Komárom vármegye levéltárának középkori oklevelei. <i>Ism. Hlb.</i> ...	41
FÖRSTER JENŐ. Közlemények Szepes vármegye multjából IX—X. k. <i>Ism. Hlb.</i> ...	41
BOSSÁNYI ÁRPÁD. Regesta supplicationum. I—II. k. <i>Ism. Hlb.</i> ...	41
HÁZI JENŐ. Név- és tárgymutató a Sopronvármegyei Oklevéltár I. és II. kötetéhez. <i>Ism. Hlb.</i> ...	42
VASDÉNYEY IMRE. Ősi birtokok és birtokosok Somogy vármegyében. <i>Ism. Sárközy Imre</i> ...	42
SOMMER ROBERT. Über Familienähnlichkeit. <i>Ism. Bartoniek Emma</i> ...	43
VÖLLICK, B. Aufbau biologischer Ahnentafeln. <i>Ism. Bartoniek Emma</i> ...	43

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

1857—1923.

Áldásy Antal másodelnök megemlékezése a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1923 március 8-án tartott rendkívüli igazgató-választmányi ülésén.

A gyász jegyében gyűltünk össze Fejérpataky Lászlónak, Társaságunk nagyérdemű, felejthetetlen elnökének elhunya alkalmából. Könnyes szemekkel, lelkem mélyében megrendülve emlékezem meg arról a veszteségről, amelynél nagyobb, lesujtóbb Társaságunkat a mai nehéz viszonyok között nem érhetette. Vezetőnk, mesterünk távozott el körünkől örökre, kinek neve Társaságunk történetével elválaszthatatlanul egybe van forrva.

A gyász, melybe Fejérpataky László váratlan elhunya a magyar tudományos világot borította, miránk borúl a legmélyeségesbben. A mi Társaságunk érzi meg legjobban e veszteség nagyságát és jelentőségét, Társaságunk, amelynek életében neki jutott kezdettől fogva a vezető és irányító szerep. Amidőn Társaságunk negyven évvel ezelőtt megalakult, megalakulásának előmunkálatai között neki jutott az oroszlanrész. Az 1883. évi alakuló nagygyűlés bizalma őt ültette a Társaság titkári székébe, és ettől az időtől kezdve mindhaláláig vezére, irányítója volt Társaságunk tudományos munkásságának, mint titkára, folyóiratának szerkesztője, utóbb mint másodelnök, majd báró Radvánszky Béla halála után mint az elnöki méltóság betöltője. Vele az utolsó dőlt ki azok sorából, akik Társaságunk megalakulásakor ennek tisztikarában helyet foglaltak és egyike volt ama csekély számúaknak, kik az első igazgató-választmány tagjai közül még életben vannak.

Hogy mit jelentett Fejérpataky László személye, tudományos működése Társaságunkra, azt a mélyen tisztelt igazgató-választmány előtt nem kell bővebben fejtegetnem. Azokat az eredményeket, melyeket Társaságunk negyven évi fennállása alatt tudományos téren el tudott érni, elsősorban neki köszönhetjük, aki valósággal mint szuverén uralta a történeti segéd-tudományok szövevényes disciplináit, melyek művelésének szentelte kora ifjuságától kezdve egész életét. Neki, az ő fáradhatatlan munkásságának, lelkesült buzgalmának, mélyeséges tudásának köszönhetjük a történeti segéd-tudományok felvirágozását hazánkban, és ha ma e segéd-tudományok terén a magyar tudományosság miben sem áll mögötte a külföld tudományos életének, ezt is Fejérpataky László elnökünknek köszönhetjük.

A lesujtó gyász e pillanatában nem lehet helye annak, hogy Fejérpataky László tudományos munkásságának személyiségéhez, egyéniségéhez illő méltatását adjuk. Sokkalta frissebb a seb, melyet váratlan elhunya szívünkön ütött, semhogy tudományos egyéniségének megfelelő módon tudnám érdemeit méltányolni. Hiszen mindnyájunkat lelkünk mélyében rendít meg az a tudat, hogy el kell válnunk tőle örökre, aki még egy nappal halála előtt is itt járt közöttünk, buzdított és lelkesített minket, hogy nélkülözünk kell őt, akihez tudományos munkásságunkban mindenkor tanácsért, fölvilágosításért fordulhattunk, aki pazar bőkezűséggel

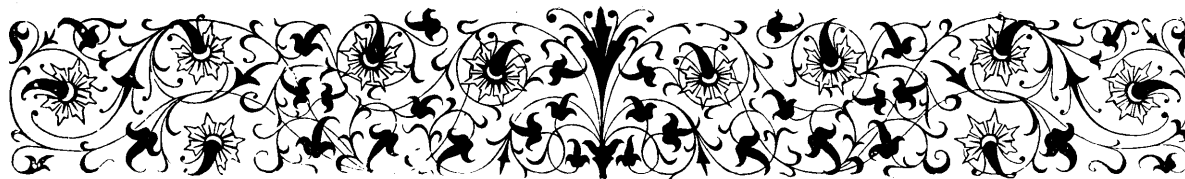
osztogatta az általa gyűjtött szellemi kincseket, örülve, ha a kutató munkáját tanácsaival csak a legcsekélyebb mérvben is előbbre tudta mozdítani. Nemes lelkétől távol állott minden szűkkeblűség, s azt, amit tudott, amit egy emberöltő kutató munkásságával halmozott fel agyában, minden kicsinyességtől menten közkincsnek tekintette, melyhez mindenki, aki a tudományt önmagáért műveli, igényt formálhat. Ez a nagylelkűség, mellyel Fejérpataky László tudományos kutatásának eredményét mindenki előtt feltárta, mindenkinek hozzáférhetővé igyekezett tenni, magyarázza meg elsősorban azt a hatást, melyet Fejérpataky László életében a magyar történettudomány fejlődésére gyakorolt.

Ha volt valaki, aki a magyar tudományos életben a szó szoros értelmében iskolát alapított, úgy Fejérpataky László volt elsősorban az, aki hosszú tanári és tudományos pályáján generációkat nevelt a magyar történettudomány részére. Ezt az iskolát, amelynek tagjai közé mi is legnagyobb részünkben tartozunk, ő látta el a maga szakmájában a modern tudományosság fegyverével, ő adott neki irányt és irányítást, befolyásolta tudományos munkásságát.

Társaságunk szellemi vezetésének szálai is negyven éven keresztül elsősorban az ő kezében futottak össze és ebbeli munkássága kettős irányban nyilatkozik meg. Egyrészt az ő tollából származó tanulmányok- és kiadványokban, amelyek valódi mintaképei a szigorú tudományos módszernek, másrészt azokban a dolgozatokban, melyek az ő kezdeményezésére, serkentésére jöttek létre. Ezekből a dolgozatokból épült fel a történeti segédtudományok épülete hazánkban, amelynek létrejötte, megalkotása Fejérpataky László nevét a magyar történettudomány történetében a jövő időkre is emlékeztetéssé teszi.

Valóban, ha valakire, úgy őreá illenek a szentírásnak szavai: «és én kiküldtelek benneteket, hogy széjjel menjetek és gyümölcsözzetek». A magyar tudományosság kertjében nem egy tőt ültetett el az ő gondos keze, amely gazdagon megtermette a maga gyümölcsseit. A sorsnak azon kevés kiválasztottjai közé tartozott, akiknek munkássága generációkon keresztül érezteti hatását. Munkássága gazdag aratású volt, bármely oldalról nézzük is azt. Társaságunk működésére ő nyomta rá a maga tudományosságának bélyegét és mindazt, amit tudományos téren elérhetünk, őneki köszönhetjük. Mint tanár iskolát alapított, melynek tagjai az ő szellemében, az általa hirdetett igazságok szerint művelik tudományukat, szolgálják a magyar kultúra érdekeit. Hivatalos működése a Magyar Nemzeti Múzeumban, az ország e legrégebb tudományos intézetében, erre az intézményre nyomta rá a tudományosság jellegének bélyegét. Munkásságának gyümölcsei, eredményei nem múló természetűek, ezek fenn fogják tartani emlékét a jövőben is. Ravatalát nem állják körül vérbeli gyermekek. Rajongásig szeretett hitvese megelőzte őt a halálban, de gyászoló rokonsága mellett körülállják ravatalát azok, akik magukat, mindaddig míg élnek, büszkén fogják vallani Fejérpataky László szellemi gyermekeinek. Az utolsó szó, mely ravatalánál el fog hangzani, szellemi neveltjeinek, volt és jelen tanítványainak nevében fog elhangzani, azok könnyei fogják elkísérni utolsó útjára, akikért élt és fáradozott egész életén keresztül. Ezek között elsősorban ott állunk mi, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, mint leginkább szívéhez nőtt szellemi gyermeke. Társaságunk soha el nem múló kegyelettel fogja megőrizni Fejérpataky László emlékét és azt a szellemi örökséget, melyet reánk hagyott, féltő gonddal fogjuk ápolni, őrizni és utódainkra átszármasztatni.

MAGYAR SIBILLA.

Volt, mint tudjuk, perzsa, görög, héber, cumái és egyéb Sibilla, de magyar Sibilláról soha sem hallottunk!

Jövendőmondó magyar Sibillát én se ismerem. Ez a Sibilla, akiről e kis értekezés szól, nem is regeli, talán sohasem élt személy, hanem a XIII. század végén valósággal élt, a királyi családdal, a főúri magyar családokkal sokszoros összeköttetésben állott, előkelő úrinő.

Ezen, e néven eddig ismeretlen úrinő, annyiban hasonlít csupán a régi pogánykori Sibillákhoz, hogy ő is rejtélyeket tár fel, de nem a jövő, hanem a múlt rejtélyeit! Az ő családi összeköttetései sok olyan országos eseménynek, változásnak okait, rúgóit magyarázzák meg, amelyek eddig titokban, rejtve voltak előttünk.

Csodálatos mindjárt az, hogy nem a márványtáblák, nem a királyi jegyzők, vagy a krónikaírók feljegyzései, se nem a költők versei tartották fenn ez úrinő nevét, hanem egy szegény, 30 évig szolgáló leány jutalmazásáról szóló kis hártylevél.

1312 szeptember 4-ikén Albert budavári plébános előtt megjelent egy Leyphilt (Libhilda) nevű előbb jómódú budai úrnő, akkor már Szent Ferenc harmad-szerzetében szesztra, vagy másként begina-apáca.¹ Nagyon beteg volt már akkor Leyphilt úrnő, s azért ment a plébános elé, hogy gondoskodják neki 30 éven át hűségesen szolgáló, Alheyd (Adelhaid, Adél) nevű szobaleányáról. Evégből tehát oly végrendeletet tett a plébános előtt, hogy az Owmperg (Ofenberg?) hegyen fekvő Eydel nevű szöllejét és a háza alá rakott pince felét a Szent János egyház közelében Sibilla házában lakó szesztráknak vagy begináknak (sororibus

seu beginis in domo Sibille ad Sanctum Johannem degentibus) hagyja oly kikötéssel, hogy neki 30 éven át hűségesen dolgozó szobaleányát, Alheydot maguk közé fogadják és életfogytig az ő állapotának megfelelő módon eltartsák, ruházzák.¹

A Ferencrendűek Szent János-egyháza, mint számos egyéb oklevélből tudjuk, Budán a mai vár-színház helyén állott.² Ezzel szemben a mai miniszterelnöki palota helyén volt a szesztrák vagy beginák klastroma.³

Sibilla háza tehát a budai királyi palotákkal szemben nagyon előkelő helyen feküdt s a budai plébános kétségbevonhatatlan bizonyossága szerint 1312-ben a szesztrák vagy begina-apácák ebben laktak.

E házat a szesztrák nem pénzen vették, hanem magától a volt tulajdonostól és alapítónőjüktől kapták, mint a királyi kancellária (következő) két egykorú okleveléből kitéjük:

1296 július 5. «Nos A(ndreas) . . . rex Hungarie . . . significamus . . . quod . . . populos de Meger, de Chepteluk, que est in magna insula Danubii et Bogomelfeulde, quos . . . religiosa et nobilis domina relicta magistri Moysi, bone memorie, sororibus suis in clauastro degentibus, quod ipsa apud monasterium beati Johannis evangeliste, de ordine fratrum minorum, de castro Budensi pro remedio anime sue in perpetuam elemosinam construxit, cum viam universe carnis ingrederetur, reliquit et legavit, . . . ab exactione omnium collectarum . . . duximus eximendos . . .»⁴

1293 május 26. «Nos Andreas . . . rex Hungarie . . . significamus . . . quod nos omnes possessiones,

¹ Országos Levéltár, Dl. 29,662.

² Csánki: Magyarország történelmi földrajza. I. 6.

³ U. o.

⁴ Hazai okmánytár VIII. 363.

¹ V. ö. Szily Kálmán értekezését: Magyar Nyelv 1909. 80—81.

quas nobilis domina relictā magistri Moys in Magna Insula et etiam supra Veterem Budam Meger vocatam habuit et possedit in vita sua, dominabus sanctimonialibus . . . in domo sua manentibus et commorantibus reliquimus,»¹

Mivel akkoriban a királyi kancellária személyzete nagyobb részben a budai várban tartózkodott, ennek bizonyossága se vonható kétségbe és így ezekből teljes biztossággal megállapítható, hogy Sibillának az a háza, amelyben a szesztrák 1312-ben laktak, ugyanaz amelyet Majs mester özvegye számukra építtetett és végrendeletileg nekik hagyott.

A ház azonosságából következik az is, hogy Majs özvegyének keresztnéve *Sibilla* volt.

Ha már most nyomozzuk, hogyan jutott Sibilla, Majs mester özvegye, azon birtokokhoz, amelyeket a budai szesztrák házának (mert szoros értelemben véve nem klostrom az olyan, amelyikből szabadon kijárhattak) hagyott, arról értesülünk, hogy 1290-ben «nobilis domina, relictā magistri Moys» Fennena királyné elé járult és felmutatván IV. Lászlónak Bagamérföldéről és Cseptelekről szóló adománylevelét, kérte annak jóváhagyását. A királyné átírja az adománylevelet, de a földeket már nem egyedül Majs özvegyének, hanem ő általa «monialibus de ordine beati Francisci circa ecclesiam beati Johannis evangeliste in castro Budensi Deo iugiter famulantibus ob remedium anime nostre» adja, vagyis saját lelke üdvösségéért a Ferencrendűek budai Szent-János temploma mellett Istennek szolgáló szesztrák javára köti le.»²

IV. Lászlónak 1290-ben felmutatott adománylevele 1283 október 19-én kelt s abban IV. László kancelláriája azt mondja, hogy «nobilis domina relictā magistri Moys quasdam terras Bogomerii et Chepteluk vocatas, existentes in Magna Insula a nobis sibi dari postulavit». IV. László tehát elküldötte jegyzőjét, a történetíró Kézai Simont s a három ekényi területű falvak birtokába Majs özvegyét bevezette.³

Feltűnő ez oklevélben, hogy Majs özvegye nem alázatosan kér (humillime petit) a királytól értékes földeket, hanem követel (postulat) s a király úgyszólván szó nélkül teljesíti követelését.

Megtaláljuk e szokatlan kifejezésnek a nyitját ugyancsak IV. László 1287-iki oklevelében. Ez így

¹ *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár X. 115.

² Hazai Okmánytár, VI. 359., VIII. 289.

³ Hazai Okmánytár, VI. 296., VIII. 233.

van fogalmazva : «Ladislaus . . . Hungarie . . . rex . . . ad universorum . . . notitiam . . . volumus pervenire, quod cum ad dominam Elisabeth, sororem nostram karissimam accessissemus ad Insulam Virginis gloriose, domina *relictā magistri Moys, cognata nostra*, nobis retulit oraculo vive vocis, quod quandam terram Zopukun vocatam, prope Erche existentem . . . donavit et contulit eidem domine Elisabeth, non ecclesie, sed persone».¹

Ime tehát Majs özvegye *Sibilla a királynak rokona volt* s 1287-ben is IV. László néne Erzsébet, Milutin király elűzött neje, tehát bukott szerb királyné² oldala mellett tartózkodott. Nem a jámborság, hanem a rokoni szeretet vezette őt akkor is, mikor Zopukun később Ágsvőpéter falut odaajándékozta, mert nyíltan kimondotta, hogy azt nem a nyul-szigeti monostornak, hanem Erzsébet személyének adja.

Közelebbről meghatározza a királyi kancellária Majs özvegyének, Sibillának rokonságát IV. Lászlóhoz és nénehez 1281 január 2-iki oklevelében e szavakkal : «nobilis domina soror nostra karissima, relictā magistri Moys ordinata per magistrum Moys maritum suum exhibuit».³

A két adatból világos, hogy Sibilla nem volt IV. Lászlónak édes testvére, mert akkor az 1287-iki oklevél nem írná őt Erzsébettel ellentétben csak «cognata»-nak, de nem volt nagynénje sem, mert akkor az 1281-iki oklevél «amita»-nak, vagy «matertera»-nak nevezné.

Tehát csak unokatestvére lehetett IV. Lászlónak vagy atyai, vagy anyai ágon. Atyai ágon nem lehetett, mert akkor nagyatyja IV. Béla lett volna. Ámde IV. Béla leányai mind orosz, lengyel és német hercegekhez mentek férjhez s azok leszármazói között Magyarországon lakó, magyar főúrtól elvett és Sibilla nevű nőt hiába keresünk.

Anyai ágon azonban lehetett Sibilla IV. Lászlónak unokatestvére, ha IV. László anyjának, Kún Erzsébetnek volt olyan fiú- vagy lánytestvére, aki Magyarországon élt.

¹ *Wenzel*: i. m. XII. 458.

² Századok 1910. 17., *Jiráček*: Geschichte der Serben. I. 333., *Stritter*: Memoria populorum II. 798.

³ *Fejér*: Cod. dipl. V/3. 78. Itt Fejér György a «domina» szó után beleszúrja a «Sabina» nevet, pedig ennek az eredetiben nyoma sincs. V. ö. *Pauler*: A magyar nemzet története II. 680. II. kiad. 530. Ez által persze a magyar történetírókat Fejér sokáig félrevezette.

De vajjon volt-e ilyen?

Eddig a magyar történetírás nem tudott erre határozott választ adni, de most már mióta Árpád-házi boldog Margit szentté avatásának okiratait a boldog-emlékü Hornig Károly veszprémi püspök a Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis első kötetében kiadatta, 1896 óta, azt a biztos feleletet adhatjuk, hogy volt!

1276 július végén a pápától kiküldött vizsgálóbírák kihallgatván boldog Margit († 1271 jan. 18) életéről és cselekedeteiről a jelentkező tanukat, a felvett egykorú jegyzőkönyv szerint ötödik tanu volt: «Domina Margareta, filia domine Anne, sororis conjugis regis Stephani», István király felesége nőtestvérének, Anna úrnőnek leánya, Margit apáca.¹

Nyilvánvaló ebből, hogy Kún Erzsébetnek, V. István feleségének volt egy leánytestvére, s azt Annának hívták. Az, hogy a későbbi, részben idegen írók (mint pl. Garini) e Kún Anna hercegnét összetévesztik IV. Béla leányával a gácsi herceg, Rászló (Rosztiszló) nejével s Béla király hugának, majd István király nénjének, majd István király hugának, egyszer meg IV. László király nénjének írják² — mind nem döntenek meg Margit apácának a pápai biztosok előtt tett vallomását. Ez a sok összevisszaság csak a későbbi írók pontatlanságát és ügyetlenségét mutatja. Margit apáca csak jobban tudta ki volt az ő anyja, milyen rokoni összeköttetésben állott a királyi családdal.

Hogy e Kún Anna hercegné nagyon közel állott IV. László királyhoz, annak anyai ágon nagynénje volt, mutatja a királyi család orvosának, Gellért úrnak vallomása is. 1275 szeptemberben a kis király súlyos betegségbe esett és oly heves láz lepté meg, hogy orvosa lemondott az életéről. Midőn a betegség tetőpontját elérte, Gellért orvos megint meglátogatta a beteg királyt és így folytatja vallomását: «Szent Margit fátyolát elhozták a királynak és Anna úrnő meg a királynak dajkája mondták nekem, hogy a mondott fátyolt a nevezett király fejére tették.

Joachim királyi tárnokmester úr megmutatta nekem a vizelletet. Ezt látván és megvizsgálván mondtam, ha a vizellet nem csal, a király úr

fordulóponton van. És a király úr mindjárt kezdett izzadni és megszabadult». Az orvosok, akik lemondottak a király életéről, voltak: «Detre testvér, a Ferencrendűek közül, Garcian mester, Majs mester orvosa, János mester az említett Joachim tárnokmester orvosa és Bertalan mester.»¹

Képtelenség, hogy ez Anna hercegnőt, aki a kis király oldala mellett van az ő betegségében s aki Szent Margit fátyolát a fejére teszi, egy személynek vegyük V. István nénjével, Rászló (Rosztiszló) orosz herceg nejével és Ottokár cseh király anyósával.

Először is V. István nénje 1270-ben, mint tudjuk, Csehországba menekült s egyik oka lőn az 1271-iki véres cseh háborúnak. Nincs semmi nyoma, hogy V. István halála után visszatért volna. Hogy is volna hihető, hogy ő visszatért volna abba a királyi udvarba, ahol az ő kedves fiát, Béla mácsai herceget 1272 november közepén a Margitszigeten Kőszegi Iván és párthivei megölték?! De meg IV. László anyja, a kún fejedelemszony, Erzsébet, hogyan bírta volna fiát arra az Annára, aki őt és családját 1264 közepén Turóc várában nem mint sógorasszony, nem mint rokon, hanem «mint gonosz idegen, mint mérges vipera»² tartotta fogságban?!

Élesen megkülönböztetendő tehát egymástól a kettő. Az egyik Anna hercegasszony IV. Bélának leánya, a másik pedig V. Istvánnak sógorasszonya s a Garini- és a magyar Margit-legendáknak nemzedékrendi adatai, mint hibások, elvetendő. Elvetendő a magyar Margit- legenda készítőjének abbeli adata is, hogy IV. Lászlót betegségében Moyses Nádor espan felesége Erzsébet azzon, és Mátyus Bán környékeztek, mert Gellért orvos vallomásából kitűnik, hogy nem ezek, hanem Majs mester orvosa Garcianus és Gutkeled Joachim, a tárnokmester voltak ott. Már pedig helyesen mondja Fraknói a tanuvallomásokról írt előszavában: «Anélkül, hogy a három legenda értékéből bármit levonnánk, állíthatjuk, hogy a jegyzőkönyv, amiből szerzőik merítettek, amazoknál a történeti kritika szempontjából annyi val becsesebb, amennyivel fölülmúlják becsben... a bíró előtt a periratok a leghíresebb ügyvédek beszédeit.»³

¹ Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis I. 181.

² V. ö. Magyar Sion V. (1867) 928., VI. (1868) 333., 335., 482.

¹ Monumenta Romana episcopatus Vesprim. I. 299.

² Pauler: A magyar nemzet története. II. kiadás. II. 258.

³ Mon. Rom. epp. Vespr. CVI.

Kigázolván ekkép a régi tévedések bokraiból, megállapítjuk mint biztos történeti valót, hogy V. István nejének, a Kún Erzsébetnek volt egy leánytestvére, a Kún Anna s ennek leánya volt Margit apáca, később 1290-ben margitszigeti fejedelemasszony, domina Margareta, soror nostra (Ladislai IV.) carissima, filia Anne Ducisse.¹ Tehát amint ez a Margit unokatestvére volt IV. Lászlónak, éppen úgy a másik «soror» Sibilla is unokatestvére volt, Anna hercegasszony leánya, Margit apáca édes testvére.

Margit apáca 1276 jul. 25-iki vallomásában azt is elmondotta, hogy 28 esztendő és 24 évet élt a monostorban.² Eszerint 1248-ban született és 1252-ben mindjárt, amint elkészült a margitszigeti monostor, szülei ott helyezték el. Ebből következően Sibilla is 1249–50 táján született.

Az, hogy Majs mester Kún Erzsébetnek unokahugát, Anna kún hercegasszony leányát vette el, egyszerre nagy fényt derít arra a politikai fordulatra, amely II. Majs nádor életpályáján mutatkozik s eddig megfejtetlen rejtély volt.

Dombóvártól nyugatra Tolna- és Somogy megyék határszélén állott a XIII–XIV. századokban egy kis Dáró nevű vár 12–15 faluból álló uradalmával.³ Az Athala és Pula falvak felett fekvő hetényi pusztán a mult században még mutogatták egy vár romjait s azt Süllyedt várnak hívták.⁴ Lehet, hogy az egykori dárói vár töredékei voltak azok.

Itt lakott rendszeresen az a híres Dáray-család, amely a XIII. században nádorokat, főispánokat adott hazánknak, s amely ugyancsak igyekezett a Drávántúl is, a régi Kőrös megyében nagy uradalmakat szerezni. Tagjai közül különösen kivált I. Majs, aki 1229–30-ban ült a nádori széken. Ennek egyik fia II. Majs 1251-től 1254-ig főlovászmester és gorduai ispán, 1258-ban főétekfogó és orbácsi ispán, 1261-től pedig 1267-ig Béla herceg tárnokmestere és Somogy, Varasd megyék ispánja vala.⁵

Tehát II. Majs éppen akkor, midőn IV. Béla király és fia V. István között egyenetlenkedés,

sőt nyílt háború tört ki és folyt le, IV. Béla kedves fiának, Béla hercegnek úgyszólván nevelője, őrizője volt. Még 1267-ben szeptember 30. előtt is azt a nevezetes engedélyt kapta meg IV. Bélától, hogy igali, rácsai és izdenczi (Somogy és Kőrös megyékben fekvő) uradalmait nejének és leányainak hagyassa, ha fiúörökös nélkül hal meg.¹ Kétszer is alkalma lett volna IV. Béla kancelláriájának, hogy Majs e nejét a királyi család rokonának nevezze. Mivel nem teszi, kétségtelenül nem is volt az.

Nemsokára azonban látjuk, hogy e Majs V. Istvánnak legbizalmasabb embere, nádor és az akkor Ottokár cseh király ellen védelmezendő Sopron megye ispánja,² 1272-ben pedig, midőn Gutkeled Joachim a tótországi bán IV. Lászlót elrabolta, a királyi udvar természetesen megfosztotta Joachimot a báni méltóságtól s helyébe II. Majsot küldi.³ Ugyancsak 1272-ben Erzsébet királyné a királynéi jószágokból 5 falut ajándékoz II. Majs nádornak azon nagy szolgálatokért, amelyeket neki különösen Bolgárországban teljesített.⁴

Valamely nagy befolyású pártfogója kellett, hogy legyen II. Majsnak V. István udvaránál, mert egyszerű pártváltoztatásért még se jutott volna a legelőkelőbb állásba s még sem bíztak volna benne annyira a veszedelem óráiban.

Magyar Sibilla anyja, Anna kún hercegnő, Erzsébet királyné nénje volt az a nagy pártfogó és befolyásos tanácsadó, aki II. Majsot e fényes polcra segítette.

Magyar Sibilla, mint fent említők, 1269-ben körülbelül 20 éves volt, II. Majs tehát első, (ismeretlen nevű) neje 1267-ben vagy 1268-ban elhalván, Magyar Sibilla kezét kérte és nyerte el. Ezáltal végleg V. István hivei közé sodródott s azontúl mint neje révén a királyi család távoli rokona, V. Istvánnak másodfokú sógora, hazánk sorsának intézésében még nagyobb részt vett. Ez teszi érthetővé, hogy 1275 szeptember közepén a halálos beteg ifjú királyt vizsgáló orvosok közé II. Majs házi orvosát, Garcían (Gracián) mestert is meghívták.⁵

Ez teszi érthetővé azt is, hogy 1275 júliusban miért gerjedt oly haragra azért, mert őt és Csák

¹ Wenzel: Árpádkori Új Okmt. IX. 519.

² Mon. Rom. epp. Vesprim. I. 184.

³ Csánki: Magyarország tört. földrajza III. 403.

⁴ Fényes: Magyarország geographiai szótára 57.

⁵ Fejér: Cod. Dipl. IV/2. 218., 451. Hazai Oklevéltár 38. Hazai Okm. VII. 66., Wenzel: i. m. XI. 566.

¹ Wenzel: i. m. XI. 566.

² Fejér: Cod. Dipl. V/1. 21–22.

³ U. o. 241.

⁴ U. o. 237–38.

⁵ Mon. Rom. epp. Vesprim. 299.

Ugront Gutkeled Joachim és társai a kormányzásból végleg kiszorították. Megfeledezvén V. Istvánnak hozzájuk való szeretetéről, rátámadtak a Székesfehérvártól délre, Fövénynél táborozó kis királyra, hogy hatalmukba kerítsék, de Gutkeled Joachim és társai ezt is meghiúsították.¹

Ezután II. Majs az ifjú királyné védelmére kelt s annak tárnokmestere lett egész 1280 szeptember 26-ig. Mint idős, jámbor ember s mint olyan, akinek két leánya és egy huga, Istennek szentelven életüket, Domokosrendű apáca lett, elszakadt IV. László erkölcstelen udvarától, s élte utolsó éveit jótékonyásra fordította. 1280 szeptember 26-ikán végét közeledni érezvén, magához hivatva az ifjú királyné kancellárját, Tamás váci püspököt, Amburus és János budai kanonokot, a Ferencrendű és Domokosrendű szerzetek 2—2 tagját és ezek előtt mondotta el végső akaratát. Gondoskodott a kegyurasága alatt álló kaposábrányi monostorról, apáca-leányairól és két férjnél lévő leányáról. Csap nevű somogy megyei, Karád közelében eső kis faluját a kunok megtérítésével s a királyi udvar észretérítésével küzködő pápai követnek, Fülöp fermói püspöknek hagyta, hogy árát ossza ki a szegények és zarándokok között.

De legfőként gondoskodott második nejéről, mert mint Tamás püspök megírta: «nemes törzökből eredett» (de nobili orta prosapia). Hitbér és hozomány-díj fejében neki hagyta az izdenci uradalmat, s azonkívül a hitbéren felül házastársi szeretetből ráhagyta a rácsai uradalmat s a dárai vár tartozékai közül Uga falut. Méneséből 20 lovat rendelt feleségének és csak 10-et testvérének, Sándor volt országbírónak. Őt bizta meg azzal is, hogy a drávántúli birtokok nyestadajából befolyó pénzt az ő lelke-üdvösségére fordítsa.²

Meghatároztuk eddig Magyar Sibillának rokonságát IV. Lászlóhoz, megállapítottuk ki volt az ő anyja, láttuk, hogy az ő férjhezmenetele mily fordulatot okozott Dáray II. Majs nádor közéleti pályáján.

De most következik a még nagyobb rejtély. Ki volt az ő atyja?

Itt már nem állhatunk elé olyan, eddig figyelmen kívül hagyott döntő bizonyítékkal, mint aminőt az ő anyjáról előmutattunk. Kerülő utakon, következtetésekkel lehet csak az ő atyját felkutatni.

Van a magyar egyháztörténetnek egy alakja, akinek pályája némelyik nyári, felhős, zivataros naphoz hasonló. Hol hirtelen kiderül, hol hirtelen beborul; az ilyen nappal közbe egy kis sűrű eső, utána mosolygó szivárvány, néha kegyetlen jégverés is előfordul.

Miklós, az 1273., 1277—78. években esztergomi érsekké választott pap e változó sorsú férfiú.

1265-ben erdélyi prépost¹, 1266-ban V. István király kancellárja, 1267-ben azonban szökve odahagyja V. István udvarát. 1272-ben Erzsébet királyné alkancellárjaként tűnik elő s V. István halála után mindjárt átmegy a királyi kancelláriába s ott alkancellár lesz. 1273 február végén vagy március elején Erzsébet öreg királyné fenyegetéssel, éheztetéssel ráveszi az esztergomi kanonokok egy részét, hogy e Miklós alkancellárt esztergomi érsekké válasszák meg. Esztergomi választott érsek és királyi kancellár marad mintegy három hónapig, 1273 június haváig. Ekkor Erzsébet királyné és párthivei elbuktak és három évig Miklós megint csupán erdélyi prépost volt. Helyébe a sokkal érdemesebb Benedek volt aradi prépost lett a választott érsek. Ennek 1276 november végén bekövetkezett halála után azonban rögtön megjelent Miklós erdélyi prépost a királyi udvarban s megkaparintotta az alkancellárságot, majd beleült az esztergomi érsekségbe is. 1277 januártól tehát 1278 június 1-ig megint választott esztergomi érsek és alkancellár volt. 1278 június 1-én az érsekséget pápai döntő ítélettel végleg elvesztette. Ekkor azonban megkerítette magának a székesfehérvári prépostságot. Mindenféle hibái miatt 1279 május 5-én ettől is megfosztotta őt Fülöp pápai követ. Látszólag belenyugodott, de 1279 szeptemberben a királlyal együtt szakított a pápai követtel és a magyar katolikus papsággal, a kúnokhoz ment s a székesfehérvári prépostságot is visszafoglalta. Végre a sok csavargás közben 1279 december elején egyik párthívét, Gergely esztergomi prépostot sátrában meggyilkolták, ő maga súlyos beteg lett s meghalt. Holttestét kívánsága szerint a pápai követ elé vitték, s az Budán a belpoklosok temetőjében temettette el.²

¹ Wenzel: i. m. VIII. 134.

² Knauz: Monumenta eccl. Strigon. II. 1—19., 64—69., 129—42. *Fejérvataky L.*: A királyi kancellária az Árpádok korában. 116., 124., 125., 129., 134.

¹ Pauler: i. m. II. kiad. II. 317—18.

² Hazai Okmt. VI. 259—60.

Világos dolog, hogy e Miklós főpap nem csupán maga volt kemény, erőszakos természetű férfiú, hanem hatalmas pártfogó is állott a háta mögött, mert máskülönben annyi kegyvesztés, annyi bukás után nem tudott volna mindig talpra állani, a királyi udvarba mindig visszajutni.

Hogy ki volt az a hatalmas pártfogó? arra egyik nyom Miklós érseknek és Csák Ugronnak összeköttetése. Biztos, hogy Csák Ugron 1279 március 29-ikén Miklós érsek helyett abban az időben óriási nagy pénzt, 200 márkát fizetett az esztergomi káptalannak kárpótlásul a Miklós érsektől okozott károkért.¹ Másik nyom, hogy 1277-ben, midőn Miklós újra magához ragadta az érsekséget, a kormány így alakult meg: Csák Péter lett a nádor, Csák Ugron a tárnokmester, Pok Miklós az erdélyi vajda, Csák Mátyus a vasi, soproni és mosonyi ispán, Hontpázmány Tamás (a Szentgyörgyi ágból) pozsonyi, nyitrai és komáromi ispán.² Csák Ugron mint láttuk 1275 júliusban Dáray II. Majs volt nádorral együtt harcolt Gutkeled Joachim pártja ellen. Pok Miklós pedig Dáray II. Majsnak veje volt. Miklós érseknek tehát kellett valami összeköttetésben lennie Dáray II. Majssal, vagy annak nevével.

De legbiztosabb nyom az, hogy Miklós első hűtlensége után, már V. István idejében Erzsébet királyné fogadta őt be udvarába s ha már nem tehetette meg kancellárnak, megtette őt alkancellárnak. 1273-ban pedig ugyancsak Erzsébet királyné annyira óhajtotta Miklósnak érsekké választását, hogy evégből az erőszakos eszközöktől se borzadt vissza.³

Ennek csak valami családi összeköttetés lehetett az oka. Így tehát arra kell gondolnunk, hogy Miklós érsek Erzsébet királynénak unokaöccse, az ő nénjének, Anna hercegnének fia volt.

Ha e jelek nem csaltak, akkor könnyű megtalálni Anna hercegné férjét és Magyar Sibilla atyját, mert hiszen 1278-ban január 3-án a királyi kancellária maga írja, pedig az csak bőven ismerte Miklós és testvére Gyula származását, hogy Miklós választott érseknek és testvére Gyulának az atyját László vajdának hívták.⁴

E László vajdáról és családjáról az oklevelek

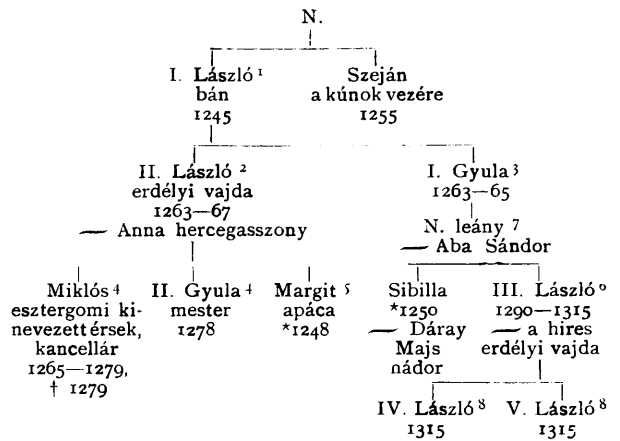
¹ *Knauz*: i. m. II. 94.

² *Knauz*: i. m. II. 76.

³ *Knauz*: i. m. 17., 84.

⁴ Hazai Okm. IV. 57.

és az eddig elmondottak nyomán a következő családfát lehet összeállítani:

Nem állapítható meg a mai adatokból, vajjon I. László bánnal egy személy-e azon László királyi udvarbíró, aki 1224-25-ben egyúttal nyitrai, 1226-tól 1230-ig és ismét 1234-től 1235 szeptemberig pedig, tehát legalább is 6 éven át bácsi ispán vala.⁹ De akár egy személy vele, akár atyja volt I. László bánnak, a László név folytonos ismétlődése e nemzedék-renden, továbbá az, hogy Miklós kinevezett érseknek első 1266-iki belső szolgálói Bács megyéből valók voltak,¹⁰ mutatja, hogy László királyi udvarbíró és bácsi ispán e családhoz tartozik. A család származására nézve fontos útmutató az is, hogy László udvarbíró és bácsi ispán egyik poroszlója (végrehajtója) 1226-ban «Kean» faluból való Pósfia Terestény vala.¹¹

E Keán falu neve a magyarok ajkán idővel éppen úgy Kaján, Kajánd lett, mint ahogy Kiár, Keár Kajarra, Keászó Kajászóra, Keantó Kajántóra változott. Kaján, Kajánd alakban rátalálunk e falura a régi Bodrog megyében a mai Gara

⁹ E leszármazást igazoló adatok: *Fejér*: Cod. Dipl. IV/3. 159. IV/1. 338. *Knauz* i. m. II. 94. Csakhogy itt akkori szokás szerint filius-t írtak a nepos helyett.

² V. ö. *Fejér*: i. m. IV/3. 159. és *Wenzel*: i. m. VIII. 196.

³ *Fejér*: i. m. IV/3. 159. 407. *Wenzel*: VIII. 196.

⁴ Hazai Okmánytár IV. 57.

⁵ Mon. Rom. epp. Vesprim. I. 181.

⁶ Hazai Okmánytár VIII. 291.

⁷ Anjoukori Okmt. I. 277. III. 277.

⁸ U. o. I. 301.

⁹ *Karácsonyi-Borovszky*: Az időrendbeszedett váradi tüzesvaspróba lajstrom 38-40, 56-58.

¹⁰ *Fejér*: Cod. Dipl. IV/3. 417.

¹¹ *Karácsonyi-Borovszky* i. m. 42.

és Katymár között ¹ Ez a magyarázata azután annak is, hogy a Keán=Kaján-nemzetség másik erős ágának híres tagjai: Gyula bán és fia Gyula mester, miért ragaszkodtak annyira a bodrogi ispánsághoz.²

Anna kún hercegasszonynak házassága Kaján Lászlóval, a későbbi erdélyi vajdával sok olyan eseménynek adja a nyitját, amely e házasság ismerése nélkül rejtély volna előttünk.

Tudtuk eddig, hogy a Kaján (Keán) nemzetség II. András királyunk idején országos főpalcokra feljutott, de 1235-ben onnan szegyenletesen lebukott. Gyula bán az öreg, a nagy Gyula börtönbe került, bilincsekben végezte életét és birtokait elkobozták. László királyi udvarbíró helyett is mindjárt Rátót Gyula lett, IV. Béla kancellárjának, Rátót Mátyásnak nagybátyja, az udvarbíró. Bács ispánságát pedig IV. Béla és Kálmán unokatestvérüknek, Angelos János görög császárfinak adták, bodrogi ispán Aba Demeter lett.³

E nagy bukás után érthetetlen volt, hogy a Kaján nemzetség újra, még IV. Béla idejében országos hivatalokhoz jutott és birtokait visszakapta.

A kúnok beköltözése, továbbá a tatárjárás, ezen világtörténelmi események és ezekkel kapcsolatosan I. László bán fiának házassága tették ezt csak lehetővé és szükségessé.

Ismeretes, hogy 1238-ban a kúnok birodalma a tatárok csapásai alatt összeomlott. Ismeretes, hogy 1239-ben 40.000 kún család Köteny fejedelem vezetése alatt hazánkba költözött. Kevésbé ismeretes, hogy ugyanakkor a kúnoknak másik része, még pedig épen amely a Szereth és az Alduna közt lakott, tömlőkön átkelt a Dunán és Bolgárország nyugati, Macedóniának pedig északi részeit szállta meg. Mielőtt elenyésztek, vagy a környező szláv-ságba beleolvadtak volna, e kún csoportok külön fejedelmek alatt állottak. Névszerint is felemlítik e fejedelmek közül Jónást és Sáront.⁴ Innen van, hogy 1241 április havában Köteny fejedelmük megöletése után a magyaroktól elpártolt kúnok is Bács és Szerém megyéken keresztül Bolgár-

országba s nevezetesen annak nyugati részébe költöztek által.¹

Jött azután a rettenetes fergeteg, a tatárjárás 1241 márciustól 1242 áprilisig. Eltemetett sok régi családot, sok régi bünt. Új irány, új emberek, új családok, új összeköttetések kellettek.

Új útra lépett tehát Kaján I. László bán is 1242-ben vagy 1243-ban és amit a 1235-iki nagy bukás, az 1241-iki tatárjárás bekövetkezése nélkül soha sem tett volna meg, nemzetségének felemelése végett fiának, II. Lászlónak, a későbbi vajdának feleségül az egyik kún fejedelem leányát Annát kérte és szerezte meg.

Alig 10 év múlva úgy alakultak az események, hogy 1253-ban László bán fia II. László, a későbbi vajda, a királyi családdal sógorságba jutott, mert feleségének huga, a szép Kún Erzsébet IV. Béla fiának, V. István trónörökösnek felesége lett.

Fennmaradt IV. Béla királyunknak IV. Innocent pápához intézett levele s abban oly világosan kifejti Magyarországnak jelentőségét a nyugati keresztény országok megvédése tekintetében, olyan nyíltan feltárja trónja és nemzete akkori veszedelmes helyzetét, hogy e levelet valóban érdemes volt a pápai levéltárba eltenni s napjainkig megőrizni.²

E levélnek csak egy hibája van, nincs évszáma. November 11-ikén, Szent Márton napján Potokán, azaz véleményem szerint a mai Pátkán pecsételték meg és adták át a pápához induló követeknek, de az évszámot kiírni feleslegesnek tartották. Némelyek azt vélték, most már nem is lehetne meghatározni, mikor kelt? Pedig ha egyes mondatait jól egybevetjük IV. Béla és IV. Innocent uralkodásainak eseményeivel, meg lehet.

Nem kelhetett e levél 1254 után, mert IV. Innocent 1254 december 11-ikén meghalt. Nem kelhetett 1251 előtt, mert azt írja benne IV. Béla: «propter bonum Christianitatis Maiestatem regiam humiliando duas filias nostras duobus ducibus Ruthenorum tradidimus in uxores». Már pedig a második leányt, Konstanciát csak 1251-ben, még pedig mivel IV. Béla ez év november havában Sáros megyében tartózkodott, csak 1251 november-

¹ Csánki: i. m. II. 202. Iványi: Bács-Bodrog megye történelmi helynévtára V. 42.

² V. ö. Karácsonyi: Magyar nemzetségek II. 282—83.

³ V. ö. U. o. III. köt. 5. A hevesi itt sajtóhiba kevei helyett. Fejér: i. m. IV/1. 111., 139. Hazai Okmt. VI. 34.

⁴ Gyárfás: A Jászkunok története II. 227.

¹ Hist. Hungariae fontes domestici IV. 227.

² Közli Fejér: i. m. IV/2. 218—24., egy pár hibával, továbbá Theiner: Monumenta Hung. Sacr. illust. I 230—32.

ben adta férjhez Daniló ladoméri király fiához, Leóhoz (Ilyvo = Lemberg alapítójához).¹

De nem kelt e levél 1254-ben sem, mint Pauler Gyula és több régi közlő véli, mert panaszkodik benne IV. Béla, hogy «ab Alemannis, a quibus propter consonalem professionem fidei fructum alicuius subsidii sentire deberet, spinas guerre sentire compellitur» (a németektől az egyező vallás miatt országunknak valami segítséget kellene kapnia, de ahelyett a háború töviseit érzi).

Már pedig IV. Béla az evégre kiküldött pápai követ közvetítésével 1254 május 1-én az osztrákokkal, illetőleg azok új hercegével, Ottokár cseh királlyal békét kötött.² 1254 november 11-én tehát már nem írhatta volna IV. Béla, hogy a németekkel háborúskodik.

Van még e levélnek egy mondata, s ez biztos nyom a levél keltének meghatározására: «Regnum Hungarie quasi ovile sepibus sit diversis infidelium generibus circumseptum... Bulgarorum et Bosnensium hereticorum a parte meridiei, contra quos ad presens etiam per nostrum exercitum dimicamus.» IV. Béla 1253-ban augusztus havában folytatott háborút a bosnyák eretnekek ellen s maga is lent járt a régi bosnyák főváros Babóc, bosnyákul Bobovac alatt,³ 1254 május 22-én pedig már a halomföldi (chelmi, humi) knéz is IV. Béla király alattvalójának iratja magát.⁴ Megállapítható tehát biztosan, hogy IV. Béla királynak ezen nevezetes levele 1253 november 11-ikén kelt.

De megállapíthatjuk ekként azt a szörnyű veszedelmes helyzetet, amely IV. Bélát és környezetét ekkor arra kényszerítette, hogy a kúnok fejlődésével szövetségre lépjen s ennek megerősítésül fiának, V. Istvánnak a kún fejedelem leányát feleségül megszerezze.

1253 szeptemberben IV. Béla egyrésről háborúban állott Bábenberg Frigyes örökségeért Ottokárral és az osztrákokkal. Dél felől rátámadtak a bosnyák eretnekek. Hozzá még megjött ez év nyarán a rettenetes hír, hogy a mongolok (tatárok) megtartották főkánválasztó és beiktató

nagygyűlésüket 1252 augusztus 15-ikén¹ és elhátározták, hogy újra megindítják hódító hadjárataikat.

IV. Béla tehát, mint maga írja most említett 1253 november 11-iki levelében a pápának, «hogy a tatárok törekvésének és ravasz fortélyainak valamivel könnyebben ellenállhassunk, a kúnokat is országunkba fogadtuk és mi több, a keresztény vallás oltalmazása végett elsőszülött fiunk feleségének egy kún nőt (quandam Cumanam) fogadtunk el, hogy ezáltal a még nagyobb bajt elkerüljünk».

Ugyancsak a tatár támadástól való félelmet mondja e házasság okának az a Ferencrendű író, akinek egykorú feljegyzése a luxemburgi könyvtár egyik kéziratában fennmaradt és így szól: «Béla király ezen (a tatár készülődésekről szóló) hírektől indítatva és megijedve, királlyá választott fiát odaadta a kúnok királya leányának. A menyekzött mostanában tartották meg, Magyarországon. Ezen menyekzön 10 kún főember összejött, az ő szokásuk szerint karddal kettévágott kutyára esküdtek meg, hogy a magyar földet, mint e király hívei a tatárok és egyéb idegen nemzetek ellen meg fogják védelmezni.»

Ime tehát két egykorú és illetékes tanu igazolja, hogy a tatárveszedelem hírére volt kénytelen IV. Béla fiát, V. Istvánt a kún Erzsébettel összeházasítani s így Kaján II. László családjával is rokoni összeköttetésbe lépni.

Közvetítő lehetett e házasságkötésnél az a Szeján (Zeyhan) főúr, László bánnak testvére, II. László vajdának pedig nagybátyja, akit IV. Béla király 1250 táján a kúnok vezérévé (dux) tett s akit 1255-ben «carissimus cognatus noster»-nek nevezett Bodrog vármegyére vonatkozó oklevelében.³

IV. Béla megvetőleg csak kún nőnek nevezi (quandam Cumanam) V. István nejét, de az a nagyjelentőségű szövetség, amely ekkor a magyarok és kúnok közt létrejött, maga is mutatja, hogy Kún Erzsébet nem valami szegény, jelentéktelen család tagja volt. S csakugyan a másik egykorú tudósító már világosan «filia regis Cumanorum»-nak írja ez ifjú nőt, maga Kún Erzsébet pedig

¹ *Hodinka*: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai 433., *Wenzel*: Árp. Új Okmt. II. 221.

² *Pauler*: i. m. II. kiad. II. 223–24.

³ *Fejér*: Cod. Dipl. IV/2. 173. *Smičičas*: Cod. Dipl. Cr., Dalm. et Slav. IV. 538.

⁴ *Klaič*: Bosznia története. 96.

¹ Rendesen 1251 aug. 15-re teszik ugyan, de az a Ferencrendű, aki erről tudósít, csak annyit mond, hogy Oktai főkán halála után mintegy 10 év múlva tartották e gyűlést. (Történelmi Tár 1878. 376. 1.)

² Tört. Tár 1878. 376. *Marczali* Henrik közlése.

³ Hazai Okmánytár VIII. 62.

királyné korában készített pecsétjére büszkén azt vésette, hogy ő «filia imperatoris Cumanorum».¹

De hát ki volt ez az «imperator Cumanorum»? Ki volt Kún Erzsébetnek és nénjének, Annának atyja és következésképp ki volt Magyar Sibillának anyai nagyatyja?

Ezzel megérkeztünk a legnagyobb rejtélyhez; ennek megfejtése köztörténeti fontosságú ugyan, de rendkívül nehéz. Hogy mégis sikerüljön, előbb egy kisebb, de ezzel összefüggő rejtélyt oldjunk meg.

V. István királynak és udvarának szoros összeköttetésben kellett lennie a nyugati Bolgárországban 1262—1277-ig uralkodó Szventiszló (Szventiszló) Jakab cárral, vagy görögösen despotával. Anyaira pártolta e Szventiszló Jakabot V. István udvara, hogy 1263-ban nagy sereget küldött segítségére és érte még a görög császárral is háborúba keveredett. E sereg vezéréül Kán II. László vajdát szemelték ki.²

Később 1267-ben e Szventiszló el akart szakadni Magyarországtól, de ekkor V. István nagy sereggel maga ment ellene, Bodont (Viddint) elfoglalta, öt csatában a bolgárokat megverte és így Szventiszlót meghódolásra kényszerítette.³ Ettől kezdve Szventiszló megmaradt V. István király alattvalójának s azért 1271-ben az Ottokár cseh királlyal kötött békességbe V. István Szventiszlót is belefoglalta.⁴

V. István csak látszólag oldja meg e rejtélyt azzal, hogy Miskolcz Panyit szörényi bán javára adott 1270-ben kelt adománylevelében «Zvetislaus Bulgarorum imperator, carissimus gener noster»-nek iratja Szventiszlót.⁵ Mert mindjárt felmerül a kérdés, hogyan lehetett Szventiszló V. Istvánnak a veje? V. Istvánnak leányait mind ismerjük: Katalint, Erzsébetet, Máriát, Annát, de olyat, aki Szventiszlóhoz mehetett volna férjhez, nem találunk. Hozzá még Szventiszlóról bizonyos, hogy 1266-ban, vagy 1267 elején vette nőül Laskaris Tivadar volt görög császár leányát s többek közt emiatt is akart a magyaroktól elpártolni.⁶ Tehát ha el is vette volna mondjuk 1267 előtt V. István

valamelyik leányát, azt 1267-ben el kellett volna bocsátania, de ha elbocsátotta, hogy maradhatott volna még 1270-ben is «carissimus gener»-e, nagyon kedves veje V. Istvánnak?!

Hogy ez útvesztőből kitaláljunk, nincs más mód, mint hogy elfogadjuk Pauler Gyula nagyon helyes észrevételét és kimondjuk, hogy a «carissimus gener» ehelyütt «nagyon kedves sógor» jelent. A «gener», írja Pauler, nem mindig jelent vőt, mert pl. az Ottokárral kötött békeokmányban⁷ az orosz Leo, a lengyel Boleszló és bajor Henrik is «gener»-nek neveztetnek, pedig István sógorai voltak.⁸

Csakhogy ha Szventiszló is így lett volna V. István sógora, akkor miért nem írja IV. Béla király Szventiszlót vejének, vagy rokonának, miért nem segíti őt az 1263-iki háborúban? Nagyon egyszerűen azért, mert nem volt veje és Szventiszló nem V. István leánytestvére útján volt sógora V. István királynak, hanem neje a Kún Erzsébet útján!

Szventiszló tehát valóban sógora volt V. Istvánnak, mert bátyja volt Erzsébetnek, V. István király neje és bátyja volt Anna kún hercegnének, Kaján László vajda neje.

Ez azután egyszerre megmagyarázza, miért vezeti a Szventiszló segítségére küldött sereget Kaján II. László. Hiszen ő is a sógorát akarta akkor megmenteni s benne a Balkán-félszigeten erős szövetségest nyerni.

De hogyan lehetett a kún Erzsébetnek Szventiszló nevű bátyja? Hiszen ez tiszta szláv név!

Ezen csak az csodálkozik, aki nem tudja, hogy 1238 előtt, sőt már 1094 óta a kún és orosz fejedelmi családok rokoni összeköttetésben állottak, s elfelejti, hogy például Köteny (Kotjan) fejedelem egyik leányát is Misztiszló halicsi orosz fejedelem vette el.⁹ Innen van, hogy az 1223-ban a mongolok ellen harcoló kún vezérek egyike Koncsak fia Juri azaz György, másika Kotjak fia Dániel volt. A Don és Dnyeper között visszamaradt kúnok egyik főemberét pedig 1246-ban Jarunovics Tódornak hívták.¹⁰ Abból tehát, hogy Kún Erzsébet királyné bátyja Szventiszló Jakab nevet viselt, csak az következik, hogy az anyja orosz hercegné s ő maga már kicsi korától fogva keresztény volt. Ennyit bizonyít

¹ Szabó Károly : Kún László 132—33.

² Pauler : A magyar nemzet tört. II. kiad. II. 253. v. ö. Hazai Okmánytár VI. 166.

³ Pauler : i. m. 265.

⁴ Fejér : Cod. Dipl. V/1. 126.

⁵ Wenzel : Árpádkori Új Okmt. XII. 8.

⁶ Pauler : i. m. II. kiad. II. 264.

⁷ Wenzel : i. m. III. 255. Theiner : i. m. I. 303.

⁸ Pauler : i. m. II. kiad. II. köt. 537.

⁹ Hodinka : i. m. 349. Gyárfás : i. m. II. 124.

¹⁰ Gyárfás : i. m. II. 214—216., 230.

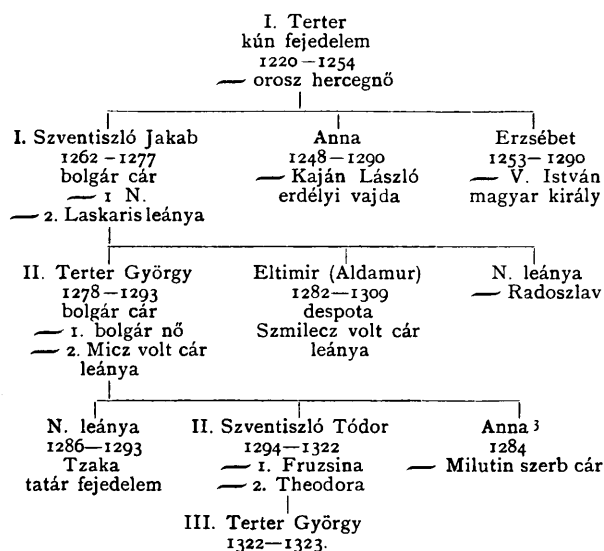
az az 1262-ben készült és Szventiszlótól a kievi érseknek küldött törvénykönyv is, melyben Szventiszló az orosz hercegek ivadékanak iratja magát.¹

Ha már Bolgárországnak történetét tovább kutatjuk, látjuk, hogy Szventiszló Jakabot 1277-ben a tirnovai cárné cselével eltétette ugyan láb alól, de helyette Nyugat-Bolgárországban feltámadt Terter György nevű kún származású bojár és csakhamar ő kerítette birtokába az egész Bolgárországot Tirnovóval együtt. E Terter Györgynek testvére volt Eltimir vagy a budai magyar krónika írója szerint Oldamur (Aldamur kún török személynév volt.)² Ez, mint tudjuk, 1282-ben a kúnok segítségével Magyarországot akarta meghódítani, de a Hód-tavánál csatát veszített és Bolgárországba visszatérve, ott despota ranggal az ország egy részét kapta.

Terter I. György 1293-ban elszökvén, majd elhalván, helyette veje Tzaka nevű tatár és fia Szventiszló Tódor kezdtek uralkodni.

Hogy Terter György fiát megint Szventiszlónak nevezte el, annak nem lehet más az oka, minthogy fiát az atyjáról akarta hívni, s így Terter I. György atyja nem volt senki más mint Szventiszló Jakab. Hasonlóképp Szventiszló Jakab is az ő atyjáról nevezte el fiát Terternek, tehát az ő atyját szintén Terternek hívták.

Megalakul ekként a következő érdekes fejedelmi családja :

¹ *Jireček* : A bolgárok története. 259.

² Magyar Nyelv 1917. 98.

³ *Jireček* : Geschichte der Serben 333., 335.

Csak ha e családfát szem előtt tartjuk, értjük a magyar királyi udvar magaviseletét Bolgárországgal szemben.

A régi Bolgárországnak azt a részét, amely a Drina és a Morava folyók közt a Szávától délre egész a hegyekig terjedt, 1202-ben Imre király elfoglalta és Magyarországhoz csatolta.¹ 1222 végén II. Endre király Keve vármegyét, egyes szeremi és bács megyei uradalmakkal együtt nagynénjének, Margit volt görög császárnénak adván, ez újra kiterjeszté a magyar királyi család uralmát a Száva jobbpartjára és Csák Ugron kalocsai érsekkel egyetértve ezen «Tulsó Szerémség»-nek hívott terület lakószáma részére külön püspökséget alapított.² Margit császárné halála után ez országrész fiára, Angelos Jánosra (másképp Kalojánra, magyarosan Kalyánra) szállott.³

1241 után Angelos János eltűnik szem előtt és 1254 június 27-én már Rasztiszlót, magyarosan Rászlót írják e kerület urának (Dominus de Machou) s egyúttal a terület új, napjainkig fennmaradt nevet kap.

Ettől kezdve nevezik Mácsónak, szlávul Mácsovának, Macsvának.

Ebből tehát az következik, hogy 1253-ban IV. Béla erős szövetséget kötve a kúnok fejedelmével (már csak így nevezzük, mert bár rexnek és imperatornak nevezik, külön országa nem volt), nem csupán Boszniát hódította meg, hanem a régi Bolgárország nyugati részét is.

Mivel pedig Rasztiszlót már kétszer sikertelenül kísérelte meg gácsi (halicsi) királlyá tenni, Szlavónia bánjának se vált be, végre Mácsót szerezte meg számára, hogy ott önállóan kormányozhasson.

Rasztiszló azután, hogy a bolgároktól nyugta legyen, kiskorú, mintegy tízéves leányát a bolgár cárral, a szintén kiskorú Aszen Mihállyal jegyezte el. Azonban 1257-ben Aszen Mihályt unokatestvére, Sándor fia II. Kaliman megölte. Rasztiszló erre sereggel ment II. Kaliman ellen, őt megverte és leányát tőle visszavette. Nemsokára II. Kaliman is életét veszté, s benne az Aszenidák családja fiágon kihalt. Erre Rasztiszló feljogosítva érezte magát arra, hogy Nyugat-Bolgárországot a Moravától a Lom folyóig elfoglalja s ettől kezdve a

¹ *Jireček* : Geschichte der Serben 289—90.

² *Fejér* : Cod. Dipl. III/2. 157—58. *Pray* : Specimen Hierarchiæ Hung.

³ *Fejér* : i. m. III/2. 351. IV/1. 37. 111.

bolgárok cárjának (imperator Bulgarorum) iratta magát.¹ 1260. Rasztyiszló már bolgár hadakkal segítette IV. Bélát a csehekkel és osztrákokkal folytatott háborúban,² de míg ő és hadai oly távol jártak, a keleti bolgárok megtámadták az ő országát s azt részben elfoglalták. 1261-ben azonban a bécsi béke (március 31) után mind IV. Béla, mind V. István segítségére siettek Rasztyiszlónak és Nyugat-Bolgárországot visszafoglalták.³

Rasztyiszló 1262-ben meghalt.⁴ Halála után IV. Béla és V. István úgy egyeztek meg, hogy özvegye, Anna hercegasszony kapja Boszniát és Mácsót, Nyugat-Bolgárország ellenben V. István sógorának, Szventiszló Jakabnak jusson.

Rasztyiszló halálát természetesen mind Konstantin bolgár cár, mind Palaeolog Mihály görög császár fölhasználta Nyugat-Bolgárország megtámadására. Támadásuk sikertelen maradt, mert mint említők, V. István 1263-ban Kaján László erdélyi vajda vezérlete alatt hatalmas sereget küldött közös sógoruk, Szventiszló védelmére s ez mind a bolgár, mind a görög sereget visszaverte.⁵

Feltűnő azonban, hogy e hadjáratban egyedül V. István emberei vesznek részt, IV. Béla nem küld oda sereget. Feltűnő, hogy Rasztyiszló özvegye 1264 végén oly mérgesen bántja V. Istvánnak fogóságba ejtett nejét és gyermekeit.⁶ E kettő tehát arra mutat, hogy IV. Béla és V. István 1264-iki nagy összecsapulásának egyik oka éppen az volt, mert Nyugat-Bolgárországból V. István Szventiszlót és nem Anna nénjének különben is még gyermek-fiát segítette uralomra.

1264 elején megindult tehát a nagy fondorlat V. István megbuktatására. Mivel azonban V. István neje kún volt, attól tartottak ellenfelei, hogy majd a kúnok mellé állanak. Először tehát a kúnokat kellett eltántorítani V. Istvántól. Erre a célra legalkalmasabb volt Kaján László, az erdélyi vajda, mert ennek a felesége is kún fejedelemléány volt. A kúnok erre is hallgattak.

Valami fejedelmi jutalmat ígérhetett IV. Béla udvara Kaján Lászlónak, mert ez csekélységért

nem pártolhatott el V. Istvántól. Tudjuk, hogy 1263-ban V. István Kaján László testvérének, Gyulának, amiért magát és övét a szerencse forgandóságának érette oly gyakran kitette, bár csekélységnek tartotta azt, ahhoz mérve, amit adnia kellett volna, az alsófehérmegyei Vízakana (Víz), Munora (most Mundra) Hasságy és Újegyház (Nogrekh, Nokrig) birtokokat ajándékozta.¹

Mennyivel többet juttathatott a vajdának? De azért talán éppen 1264 május végén, midőn László vajda Budán volt s IV. Béla király főembereivel együtt ítélkezett,² mégis sikerült IV. Béla udvarának öt lábáról levenni. 1264 július elején már testvérelével Gyulával és a kúnokkal együtt V. István ellen indult. Azonban Dévánál csatát veszített.³ És ezzel eltűnt a magyar vezető férfiak sorából.

Kún Anna hercegasszonynak újra kellett kezdeni családjának magasabb polcra való emelését, s ezért szerezte be fiát Miklóst V. István kancelláriájába, leányát Sibillát pedig úrasszonynak Dáray Majs várába, de V. István korai halála és Miklós fiának túrhetetlen magaviselete minden fáradozást megghiúsított.

Még csak azt akarjuk megjegyezni, hogy V. István házassága Kún Erzsébettel s ennek rokonsága II. Terter Györggyel magyarázza meg a hódtaivi csata igazi okát is. 1280-ban a kúnok egy része megint Bolgárországba ment át, mert ott akkor már a kún származású II. Terter György volt a cár. Ezek tehát fölbiztatták a cár öccsét, Eltimirt, vagy törökösen Öldimirt * s 1282-ben ez Öldimir nem más szándékkal tört be hazánkba Haram (Újpalánka) tájékán, mint azzal, hogy IV. Lászlót megölvén, Magyarország királya lesz. Az 1282 augusztus végén vívott hódtaivi ütközet azonban megghiúsította minden szándékát. De azért Kún László életét mégis csak a kúnok keze oltotta ki és Magyar Sibillának 1290-ben volt miért a szesztraházba vonulni, volt bőven kiért imádkozni.⁵

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

¹ Wertner : Az Árpádok családi tört. 463–69. Zichy-család okmánytára I. 5.

² Fejér : i. m. IV/3. 15.

³ Pauler : i. m. II. kiad. II. k. 247.

⁴ Századok 1875., 252.

⁵ Pauler : i. m. 253.

⁶ U. o. 258.

¹ Fejér : Cod. Dipl. IV/3. 158.

² Wenzel : i. m. III. 107.

³ Pauler : i. m. II. kiad. II. köt. 257.

⁴ Már a régi bolgár fejedelmek egyikét, Kurtag fiát, Valdimirnek írják 830 táján. Ez is Öldimir ferdítése lehet. Timir, dimir a török nyelvben vasat jelent.

⁵ 1895-ben Baczkamadarassi Kiss Bálint, kiváló család-történésírónk külön könyvet adott ki «Az Árpádok királyi vére Magyarország családában» címmel. Ebben

KÚN ERZSÉBET NŐTESTVÉRE.

Karácsonyinak fenti, ragyogó történeti tudással megírt, ötletes — mint tőle megszoktuk — de merész hipotézisek egész láncolatára felépített értekezése után legyen szabad egy hiteles egykorú oklevélen alapuló, pozitív adattal járulnunk V. István király kún rokonságának kérdéséhez. Néhai *Szalay Ágostonnak* legújabbán a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárába került gazdag kéziratgyűjteménye három, illetve négy kiadatlan okleveléből kiderül, hogy V. István kún feleségének, Erzsébetnek, tényleg volt egy leánytestvére, ki az éppen e korban feltűnő módon emelkedő, délvidéki Monoszló- másként Tamás bán nemzetsége egy tagjának nyújtotta kezét. A szerencsés férj ilyen módon V. István királlyal sógorságba jutva, udvarában fitestvéreivel együtt magas méltóságokba került, IV. László uralmának első éveiben pedig, mikor az ország kormányát az anyakirályné, Kún Erzsébet tartotta kezében, nevezetes, bár koronként szomorú szerepet játszott hazánk történetében. Eme rokonsági kapcsolatok teljes kiderítésével IV. László zavaros korának számos pártvillongására, eddig megokolatlan, gyors kormányváltására fog fény derülni.

I. Az első oklevélben, mely 1274 augusztus 8-án kelt, IV. László király elmondja, hogy atyja «serenissimus rex Stephanus (V.), karissimus pater noster inclite recordationis, quondam terram reginalem *Paan* vocatam, *domine matertere nostre, uxori scilicet Gregorii comitis Castri Ferrei, dilecti et fidelis nostri in dotem contulisset et etiam do-*

57 nemzedékrendi táblán mintegy másfélezer magyar családot igyekszik összekötni az Árpádok törzsokeivel. Kiinduló pontja az, hogy Dáray II. Majs neje, Erzsébet, IV. Béla Anna nevű leányának, Rasztiszló nejének leánya volt. Mivel pedig Dáray Majs Erzsébet nevű leányától származott a Medgyesi Mórész sismét ennek egyik Anna nevű tagjától a Báthory-család, így ez a nő vitte volna át az Árpádok vérét Magyarország annyi nemes családjának tagjaiba. Azonban mint láttuk, Dáray Majsnak csak második neje volt rokonságban a királyi családdal és e második neje sem az Árpádok királyi családjából, hanem egyik kún fejedelmi törzsből sarjadt ki. Dáray II. Majs első neje, akinek leányát Pok Miklós erdélyi vajda, a Medgyesi-család öse, vette el, semmiesetre sem volt IV. Béla leszármazottja és így az ezekhez fűzött következtetések is mind elesnek.

mina regina, karissima mater nostra (Kún Erzsébet) eandem terram ex parte sua eidem *domine, sorori sue* condonasset, collationi huiusmodi plenum consensum adhibendo», később azonban, folytatja IV. László, úgy tetszett nekünk, hogy ezen birtokot elvegyük nevezett úrasszonytól, s Aba nemzetségbeli Csobánka fiainak János comesnek és testvéreinek adományozzuk.¹

Paan birtokért cserében anyja nővérét a somogy megyei *Karán* birtokkal kárpótolta a király: «in cuius terre concambium nos de baronum nostrorum consilio contulimus et dedimus eidem domine, sorori seu matertere nostre quondam terram uduornicorum nostrorum *Karan* vocatam, in comitatu Symigiensi existentem, perpetuo et inrevocabiler a se et suis heredibus possidendam.» A király nagynénjét Fyntur Jakab királyi ember és az okuri keresztesek házának tanubizonysága, a ház preceptora, iktatták ellenmondás nélkül azon föld birtokába, megjárván és kijelölván annak határait is.²

A privilégiális levél záradékában az ország-nagyok közt Gergely vasvári ispán neve is fel van említve.

II. A második oklevél a pécsi káptalan kiadása, 1313 januárjában kelt. Ennek bizonyosága szerint egyrésről Csabi (de Chob) Sándor fia István

¹ Ebből kiderül, hogy *Paan* királynéi birtok nem lehet más, mint az abaujvármegyei, Seps mellet fekvő *Pány* (*Csánki*: Magyarország tört. földrajza, I. 214.), mely az adományozott Csobánka fia, János fiainak 1301. évi osztozkodása alkalmával Zsadánnyal együtt Sámuelnek jutott (Anjou-kori Okmt. I. 3., *Karácsonyi*, Magyar nemzetségek I. 52.). Csobánka fia Jánost, Gyöngyös urát, még atyja V. István korában szerzett érdemeiért jutalmazta vele IV. László. Vitézül harcolt V. István ifj. király oldalán Isaszegnél (1265 március); az Ottakár elleni harcokban, az 1271 május 21-iki Rábcza-melléki ütközetben is kitüntette magát. (*Paulev*: Magyar nemz. tört. II. 2. 289.; *Karácsonyi* id. m. I. 22., v. ö. *Fejér*: Cod. Dipl. IV/3. 414., VII/1. 345.; *Wenzel*: Árpádk. új okmt. VIII. 389.)

² *Karán*-birtok, mint a határjárás többször mondja, «iuxta aquam Kara» feküdt. Nyilván a Somogy megyében, Kaposvártól nyugatra, Szomajom, Bárd, Kaposmére vidékén elpusztult *Kyskarával* azonos (*Csánki* II. 616.). Nevére nézve l. *Karácsonyi*: Századok, 1908. 103.

comes, másrésről Adulmas (többször így, később 1317-ben Aldumas) fia Mihály comes és testvére Pető megcserélik Füzezy bácsmegyei és Kárán somogymegyei birtokrészeit, melyeket hű szolgálataikért néhai jóemlékezetű uruktól Gergely mester fiától, Egyed mestertől (per magistrum Egydium filium magistri Gregorii bone memorie dominum ipsorum) kaptak. Úgy az egyik, mint a másik fél Füzezynek és Kárának fele-fele részét kapta Egyed mestertől. Most a csere révén Kárán teljesen, «integraliter et in toto» István comesé, Füzezy egészében Adulmas fiaié, Mihály comesé és Petőé lett.¹

III. A harmadik, 1317 február 15-én kelt oklevélben I. Károly király Csabi Sándor fia István comes részére átírja először a pécsi káptalan 1307 januárjában kelt kiadványát. Ez arról tanuskodik, hogy a káptalan Monoszlai Gergely mester fia Egyed mester (nobilis viri magistri Egidii filii magistri Gregorii de Munuzlo) kérelmére kiküldötte nevezett nemes úrhoz tanubizonyosságát, Gál mester káptalani jegyzőt és kanonokot, ki előtt Egyed mester ama bevállást tette, hogy: «quandam terram seu possessionem suam *Karan* vocatam, in comitatu Symigiensi existentem, quam dominus Ladislaus (IV.) quondam illustris rex Hungarie in concambium terre *Paan* nominate per dominum Stephanum (V.) regem patrem ipsius regis Ladislai et dominam reginam matrem eius (Kún Erzsébet) *domine consorti magistri Gregorii, matri eiusdem magistri Egidii in dotem* date et collate, mediante privilegio suo (1274) *eidem domine* dederat et contulerat, terram — inquam — *Karan* predictam hereditario iure sibi remanentem» a Szűz Mária tiszteletére emelt köegyházával és minden tartozékaival együtt azon határok közt, melyek IV. László főntemlített 1274 augusztus 8-án kelt privilegiális levelében felsorolatnak, hű szolgálataikért felerészben Csabi Sándor fia István comesnek,

¹ A bácsmegyei Füzezy birtokot (Szond mellett, *Csánki* II. 150.) Monoszló nemzetségbeli II. Gergely mester még 1244-ben vette 15 márkáért Petkü fiaitól, Pétürke és Petkütől, de nemsokára, 1252-ben kénytelen volt a kalocsai érseknek átengedni, mert ennek a szomszédság révén elővételi joga volt rá (Wenzel XI. 336., Fejér IV/2. 156.; *Karácsonyi*: Magyar nemzetségek II. 379.). Később ő vagy fiai mégis megszerezték, mert, mint látni fogjuk, 1307-ben a pécsi káptalan oklevele szerint fia II. Egyed mester rendelkezik vele.

felerészben Aldumas fiai Mihály comesnek és Petőnek adományozza. Főérdemük erre az volt, hogy vitézül harcoltak az adományozó Egyed mester notórius ellensége Kozma fia Szerje (v. ö. *Karácsonyi*, i. m. III. 98—100.) ellen. István comes halálos sebet kapott a Szerje ellen viselt harcban, Mihály comes pedig Szerje seregének vezérét vagy kapitányát elfogta és Egyed mester kezébe adta. Az adománylevélben első, 1274. évi (I. sz.), oklevelünk is egész terjedelmében át van írva. Átírja továbbá ezen oklevélben Károly király a pécsi káptalan 1313 januárjában kelt oklevelét is Füzezy és Kárán birtokok megcseréléséről, Csabi István comes és Áldomás fiai közt. (II. sz. okl.) Végül megerősítve úgy Egyed mester adományozását, mint a birtokcserét is, Kárán birtokot nova donatióban Csabi István comesnek adományozza a király.

IV. 1323 május 25-én ezen nova donatióját új pecsétje alatt Csabi Sándor fia István comes kértére ismét megerősíti I. Károly, melyről viszont a pécsi káptalan ad ki 1349 február 1-én Káráni Szakállas István fia András számára átíratot.²

Ez a negyedik idevonatkozó oklevél Szalay Ágoston gyűjteményében, mely az összes korábbi (I., II., III. sz.) oklevelek átíratát is magában foglalja.

Vegyük már most vizsgálat alá ez oklevelek genealogiai adatait.

Az 1274. évi oklevélből megtudjuk, hogy IV. László király atyja István és anyja Kún Erzsébet egy királynői birtokot adott hozományul (*in dotem*) Gergely vasvári ispán feleségének, ki az anyakirálynőnek, Kún Erzsébetnek *leánytestvére* (*soror*), IV. Lászlónak pedig *anyjai nagynénje* (*matertera*) volt.

Az 1317. évi oklevélben átírt 1307. évi oklevél szerint pedig Monoszlai Gergely mester fia Egyed mester azt vallja, hogy ezen úrnő, Gergely mester felesége, neki *anyja* volt, s a hozományul kapott

² Feltűnő, hogy az 1313. évi birtokcsere, Károly király 1317. és 1323. évi megerősítése és új adománya dacára 1324 december 21-én még mindig Áldomás fiai, Mihály és Pető rendelkeznek Kárán egy részével, melyet a császári káptalan előtt elcserélnek Sándor fia István körösi ispán (nyilván Csabi Sándor fia István comesszel azonos) és testvére Imre Lacsinafő nevű verőcemegei birtokával. (Magyar Nemzeti Múzeum lt. törzsgyűjt., Anjouk. okmt. II. 170.)

birtok örökségképpen szállott ő reá. Mint *Karácsonyi* fentebb bebizonyítja, V. István király Kún Erzsébetet 1253-ban vette nőül. Monoszlai Gergely házasságának Erzsébet leánytestvérével később kellett történnie, mert Erzsébet csak mint *királyné* adományozhatott el egy királynői birtokot hozományul nővérének. Az adományozás azonban minden bizonnyal még V. István ifj. királysága idejében történt, Abauj vármegye vidéke akkoriban az ő főhatósága alá tartozott. IV. Béla halála után, midőn már az egész ország V. István uralma alá került, bizonyára a Monoszló nemzetség törzsbirtokai közelében, Szlavóniában, Somogyban vagy a Bácskában kértek volna birtokot. Az abaujmezei Pányt nyilván még akkor kapták, mikor az ifjú király udvarát a közeli Sárospatakon tartotta.

Ki volt már most Erzsébet leánytestvérének férje? A Monoszló nemzetségnek két szerepvivő Gergely nevű tagja élt ez időben. A Kárán birtokot továbbadományozó Egyed mester atyja, II. Gergely és ennek fia, tehát Egyed mester fitestvére III. Gergely mester. Életük folyását meglehetősen részletesen kiderítették már neves genealogusaink, *Karácsonyi* és *Wertner*. (*Karácsonyi*, Magyar nemzetségek II. 377—381.; *Wertner*, Nemzetségi kutatások, Turul, 1899 XVII. 167—170., 1900 XVIII. 86—87., Századok, 1909. 473., 481.) Mégis fel kellett vetnünk e kérdést, mert fent felsorolt okleveleink genealogiai adatai e két Monoszlai Gergelyre vonatkozólag nem egyeznek két genealogusunk számos más, hiteles oklevélből levont megállapításaival.

Monoszlai Tamás bán (1202—1237) fiát, II. Gergelyt 1237—69 közt emlegetik okleveleink. 1237-ben osztozkodik testvérével II. Tamással (1237—1247), 1244-ben, mint már mondtuk, megszerzi Füzege bácsmezei birtokot, de 1252-ben kénytelen a kalocsai érseknek átengedni. 1247., 1256., 1266. és 1269-ben anyagi ügyeit rendezi. 1255-ben, mint krassai ispán, IV. Béla kedves rokonának a kúnok vezérének, a *Karácsonyi* értekezésében is említett Szejánnak («Zeyhanus karissimus cognatus noster, dux cumanorum») embereit iktatja be a bodrogmezei Szőlős birtok és Bársonyos nevű halászóhely tulajdonába, (Hazai okmt. VIII. 62.), 1269-ben a kúnok bírja tisztességét viseli (u. o. VII. 115—116. «comes Gregorius iudex Cumanorum»). Ez alkalommal, 1269-ben

szerepel utoljára élőként, semmi nyoma sincs annak, hogy a vasvári ispánságot is viselte legyen valaha. *Karácsonyi* bizonyosra veszi, hogy felesége a Bő nemzetségbeli Ders leánya volt (Magyar nemzetségek I. 275., 278., 279.; II. 378., 380.). Nővérének Nabuth-nak (1237—1278) férje Héder nemzetségbeli Jakab volt. (1278.)

II. Gergely fiai: II. Egyed, III. Gergely és III. Péter 1265—1270 közt tünnek fel mint V. István ifj. király, majd király udvarának már magas méltóságokban ülő tisztviselői. Mindhárman sokra vitték, többre atyjuknál, sok dicsőség, de árnyék is fűződik nevükhöz.

A legidősebb, II. Egyed, 1265-ben V. István ifj. király főasztalnokmestere, 1266-tól egész a király haláláig a tárnokmesteri méltóságot tölti be, a király tróntalépte után Pozsony vármegye ispánságát is megkapja. Magas állásának megfelelően a harctéren és a politikában is korán szerepet játszik. 1266-ban a szörényi bánságot dúló *Szventiszló Jakab* (Zvetislaus, Bulgarorum imperator, karissimus gener noster mondja V. István 1270-ben. Wenzel, XII. 8.) ellen vezetett bolgár hadjárat egyik vezére, «az ellenséges és schismaticus bolgárok földjét egész a fővárosig, Trnovóig pusztította». 1271-ben II. Ottakár ellen harcol, s egyike azon követeknek, kik Marcheggen Ottakárral a békefeltételek ügyében tárgyalnak. Még a jól értesült osztrák krónikák is tudják, mily nagy kegyben állott V. István királynál.¹

Öccse, III. Gergely, 1270-ben Kún Erzsébet királynénak tárnokmestere, azonfelül a vasvári ispánságot is viseli. Miként bátyja Pozsonyban, ő itt áll őrt az Ottakárral szemben legexponáltabb megye élén. Így azután az 1271. évben Stiriába törő magyar seregnek is Gergely mester lesz egyik vezére. Mint vasvári ispán, a bátyja által közvetített béke megkötése után ő foglalja vissza a lázadó, Ottakárhoz menekült Németujvári (Kőszegi) Henrik bán vasmezei várait.

¹ Continuatio Vindobonensis az 1272. év alatt: quidam comes dictus magister Egidius, quem rex Hungarie super modum diliebat (!), *Pertz*: Mon. Germ. Hist. Scriptorum IX. 705; Annales Heinrici de Heimburg az 1272. évnél: Mortuo autem rege Stephano comes Egidius, qui fuerat summus (camerarius) ipsius Stephani...; 1273. évnél az évkönyv magyarosan «comitem Eget mistri» néven említi, *Pertz*: M. G. H. SS. XVII. 715.

V. Istvánnak köszöni emelkedését a harmadik testvér, Péter is, ki a papi pályára lépett. 1266—1270-ig az ifj. király alkancellárja, 1270 elején elnyeri az erdélyi püspökséget és bírja 1307 november 27-én bekövetkezett haláláig. (*Temesváry János: Erdély középkori püspökei. Kolozsvár, 1922. 46—111.*) Hosszú főpásztorsága alatt a királyi családdal való rokonsága révén sok értékes birtokot és kiváltságot szerzett V. Istvántól és IV. Lászlótól az erdélyi püspökség részére.

V. István halála után Egyed és Gergely rettentően magukra haragították az özvegy királynét, Kún Erzsébetet. A kis trónörökös IV. Lászlót elrabló s ezzel V. István halálát is okozó Gutkeled nemzetségbeli Joachim bán[†] és a vele tartó özvegy királyné ellen támadtak, székesfehérvári palotáját megrohanták, de leverettek. A királyné és az udvari párt haragja elől menekülni voltak kénytelenek. A pártütők menedékénél, Ottakárnál szíves fogadtatásra találtak, mert Pozsonyt és a szomszéd várakat is kezére játszották. Ottakár Pozsonyon kívül Laa, Korneuburg és Stockerau várak igazgatását bízta Egyedre, de ezzel felkeltette régi ellenfelük, a korábban Ottakárhoz menekült másik áruló, Németujvári (Köszegi) Henrik bán féltékenységet. Henrik visszatért Magyarországra, az özvegy királyné és Joachim kegyesen fogadta, sőt Ottakár sógorának Béla mácsai és boszniai hercegnek, IV. László unokatestvérének összekaszabolása (1272) után, ennek földarabolt tartományából a sói és ozorai bániságot is megkapta (1273). A herceg meggyilkolása miatt kitört a háború Ottakárral, majd az osztrákok dulták az országot s elfoglalták Győrt. A haza pusztulása észretérítette a két pártütő testvért, 1273-ban visszatértek Magyarországra, Pozsonyba és a többi elszakított várba beengedték a magyar őrséget. (M. G. H. SS. IX. 705. «quidam comes dictus magister Egidius . . . una cum fratre suo comite Gregorio».) Az özvegy királyné s kormányja, melyből ugyanekkor Joachim rövid időre kibukott, tárt karokkal

[†] Gutkeled nemzetségbeli István bán, herceg, Stíria kapitányának fia, ki neje, Bábenberg (Himbergi) Gertrud és halicsi Román leánya, révén sógorságban volt V. István királlyal (cognatus). V. István nővére Konstancia Román fivérének, Leónak volt felesége. (Hornecki Ottakár: Reimchronik, Caput 27. M. G. H. SS. qui lingua vernacula usi sunt V. 1., 35. 1.)

fogadta a megtérőket, *Egyed Mácsó és Bosznia bánjává* (1273 máj. 23-tól szept. 22.), majd a következő két évben (1274 dec. 29-től 1275 június 4.) ismételtén királyi tárnokmesterré lett. Gergely visszakapta Vas vármegye ispánságát (1273 márc. 30—1274 szept. 25.) s 1273 nyarán Németujvári (Köszegi) Ivánnal együtt ostromolja s beveszi az osztrákok által elfoglalt Győrt (1273 június közepe), mire megkapja Pozsega vármegye ispánságát is, melyet azonban csak rövid ideig viselt (1273 június 26., Haz. Okmt. VIII. 154.). Első számú oklevelünk keltekor, 1274 augusztus 8-án tehát ő, *Monoszlai II. Gergely fia III. Gergely a vasvári ispán.* IV. László egy 1273 május 27-én kelt oklevele testvéri viszonyukat és akkori méltóságukat expressis verbis kifejti: «magister Gregorius frater magistri Egidii bani de Macho, comes Castri Ferrei coram nobis personaliter comparendo etc.» (Haz. Okmt. VII. 141.) 1274. évi első oklevelünk egyéb adatai is teljesen megmagyarázhatók a két testvér politikai szerepéből. Elpártolásuk idején IV. László, illetve a helyette uralkodó Kún Erzsébet és kormánya elveszi a Monoszlai testvérek birtokait. A III. Gergely feleségének hozományul adott abaujvármegyei Pányt az azon vidéken birtokos Csobánka fia János kapja, a Rábca-melléki harcban szerzett s talán egyéb érdemeiért is. Megtérésük után birtokaikat is visszakapják, de a már eladományozott Pány helyett Gergely egy somogymegyei birtokaihoz (Ropoly, Márk, Omak, Rengösár, Kaposvár vidéke stb., l. *Karácsonyi id. m. II. 383.*) közelebb eső birtokot, *Karánt* kéri cserében a királytól.

1275 júniusában Egyedet újra Gutkeled Joachim bán szorítja ki a tárnokmesterségből. Úgy lehet erre júliusban II. Majs nádorral és Csák Ugronnal együtt ők is résztvettek a fővényi támadásban (magister Mois, Vgrinus et complices eorundem patris nostri et nostre dilectionis immemores. *Fejér, Cod. Dipl. V. 2. 268.*), mert ettől kezdve mindkettő visszavonul a közélet teréről. Talán III. Gergely egyebütt sehol sem emlegetett feleségének korai halála is megszakította összeköttetésüket IV. László mindjobban a bűn fertőjébe merülő, züllésnek indult udvarával, mellyel kénytelen-kelletlen csak Péter erdélyi püspök tartotta még fenn koronként az érintkezést, noha Magyarország többi főpapjával egye-

temben ő is csatlakozott Fülöp fermói püspök, pápai követhez, s igyekezett elősegíteni purifikáló működését. Így Lodomér esztergomi érsek és az érseki zsinat rendelete értelmében 1288-ban elfogatta Majs erdélyi vajdát és Árboczt, IV. László anyai ági kún rokonát, tehát saját rokonát is, s utóbbinak két unokáját (Arbuz Cumanum, cognatum nostrum et duos nepotes eiusdem ac Moius vajvodam nostrum Transsilvanum captivasset, *Wenzel*, IV. 336.; *Wertner*, Századok, 1900., 774.) azon hiszembben, hogy a király küldetésében a tatárokhoz mennek követségbe (*Karácsonyi*: A mérges vipera és az Antimonialis, Századok, 1910., 21–22.; *Temesváry* id. m. 80–81.). El is koboztatta Péter püspöktől a haragra gerjedt király Kolozsvárt és Gyulafehérvárt minden tartozékaival együtt, de a következő (1289) évben már megenyhült haragja rokona iránt, visszaadta birtokait, meglátogatta őt Gyulafehérvárott és újabb kiváltságokkal tetézte eddigi adományait. (*Temesváry*, id. m. 81.)

Egy évnélküli oklevélben 1292 táján még együtt szerepel a három Monoszlai testvér (Petri episcopi Transsilvani . . . quod fratrum suorum . . . Egidio et Gregorio filiis magistri Gregorii . . . Hazai Okmt. VIII. 353.; *Karácsonyi*, Hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek 124–125.; Magyar nemzetségek, II. 380.).

1294-ben azonban Egyed mester már fitest vére Gergely halálán keseregve (siquidem magistro Gregorio fratre suo carnali viam universe carnis ingresso, per cuius mortem solacio proprie fraternitatis orbatus est et privatus . . . *Wenzel*, XII. 557.) másik testvérenek, Péter erdélyi püspöknek beleegyezésével (anyjáról) másodfokú rokonait, a Bő nemzetség Ders ágából származó István comes fiait Mihály gyulafehérvári prépostot (1296 zágrábi püspök, 1303 kinevezett esztergomi érsek) és (Fogas) Péter mester székely ispánt fogadja testvéreivé s atyina uradalma egy részét ajándékozta nekik (*Wenzel*, XII. 558.), ezért nevezi 1299-ben III. Endre Fogas Péter székely ispánt Péter erdélyi püspök fraterének. (Ü. o. V. 202.)

Későn, 1300. évi oklevélből értesülünk Egyed feleségéről, ki - Kókényes-Radnót nemzetségbeli Mikod szőrényi bán (1265–98) testvérenek, Dobokai Imrének leánya, Kata volt. De ez úgy látszik második felesége, mert 1313-ban még kiskorú leányokat hagyott árván Egyed mester. (*Wertner*,

Turul, 1900., 87., Századok, 1887. tört. kiránd. VIII. 45.; Múz. t. a. 1300. VII. 1.)

1308-ban 1294. évi rendelkezését megváltoztatva vejének Aba nemzetségbeli Soproni (Nyéki) II. Lőrinc (1277–90) fia I. Miklósnak adja atyina uradalmából Darnócz várát (a vár történetét l. *Csánki*, Körös megye a XV. században 52.). Vejének atyja, Lőrinc mester szintén rokoni viszonyban volt Kún Erzsébettel. 1290-ben az öreg királyné *cognatus carissimusának* nevezi Lőrincet és a *ratio proximitatisra* hivatkozva a verőczemegyei szentmártoni viznikátust adja neki. (*Wenzel*, XII. 487.; *Wertner*, Árpádok családi tört. 617.; Turul, 1899., 169.) Úgy lehet, ő is Kún Erzsébet nőrokonát bírta feleségül. Egyed halála 1313 március 11. előtt következett be. Ekkor bontják fel Nagyszombatban végrendeletét (*Knauz*, Monum. eccl. Strigoniensis II. 677–678.), melyben örökösieül két vejét Aba nemzetségbeli Soproni (Nyéki) II. Lőrinc fia I. Miklóst és Kórógyi Lőrinc fia Fülöpöt,* hátrahagyott feleségét és még hajadon leányait teszi, kik közül egyik később Borsa nemzetségbeli II. Istvánhoz, Kopasz nádor unokaöccséhez ment nőül. Hagy még egy rokonának, Gutkeled nemzetségbeli II. Amadé fia (Felső-lendvai) I. Miklósnak (1292–1325) is, ki később Szlavónia bánja lesz. Vele való rokoni viszonya még felderítetlen. Phylek nevű birtokával később akar rendelkezni. Tudomásunk szerint a nógrádmegyei Fülek sohasem tartozott a Monoszlaiak birtokai közé, azért nem lehetetlen, hogy tárgyalt okleveleinkben emlegetett Füzegy (Fyzeg, Fizek) birtokról van szó. Megfejtésre vár még, mi címen nevezik az Aba nemzetség Galgóczi ágából származó I. Aba fia II. (Nagy) Abát 1272-ben II. Egyed mester *fraterének*. Egyed, akkor tárnokmester és pozsonyi ispán kérésére két Nyitra-Újlak mellett eső nyitrai várföldet, Tárnokot és Ursédet adományozza neki V. István király. (*Wenzel*, VIII. 379.; *Karácsonyi*, Magyar nemzetségek, I. 9., 54.) II. (Nagy) Aba comes mint Csák Máté hadainak vezére Rozgonynál esett el 1312-ben.

Lássuk most már miben térnek el tárgyalt okleveleink genealogiai adataitól a felsorolt megállapítások. Mint említettük az 1274. évi IV

* Az atyina uradalom története, l. *Csánki*: Körös megye a XV. sz.-ban. 50–53.

László-féle (I.) oklevelünk Gergely vasvári ispánja csak Monoszló nemzetségbeli *II. Gergely fia III. Gergely mester* (1270—†1294 előtt) lehet. Csak-hogy ennek több idézett oklevél tanusága szerint *II. Egyed mester* (1265—1313) *testvére* volt. Ezzel ellenkezik 1317. évi oklevelünkben (III.) átirat 1307. évi pécsi káptalani oklevél azon adata, hogy az 1274-ben megadományozott Gergely mester felesége, Kún Erzsébet nővére, *IV. László nagy-nénje, Egyed mesternek anyja* volt (domine consorti magistri Gregorii, *matri* eiusdem magistri Egidii). Világos, hogy az oklevél megfogalmazásakor a Monoszlai családban egymásután következő két (II. és III.) Gergelyt zavarták össze. *II. Gergely comest* 1269 után egy oklevél se említi élőként, de több oklevél *expressis verbis* mondja, hogy *II. Egyed, III. Gergely és Péter püspök az ő fiai*. Ha Kún Erzsébet leánytestvére az ő felesége lett volna, az akkor sem lehetett volna anyja az 1265-ben már *V. István* ifj. király főasztalnokmestere, 1266-ban tárnokmestere gyanánt, győztes hadvezéréként szereplő Egyednek, hisz említettük, hogy Monoszlai Gergely és Kún Erzsébet nővérenek házassága csak *V. István* és Erzsébet 1253. évi házassága, sőt 1258 után történhetett, ez év elején lett ugyanis ifjú királlyá *V. István*, s felesége mint királyné *Pány* királynéi birtokot hozományul csak ezután adhatta nővérenek. 1262 végén kapta *V. István* a Dunától keletre eső részeket (Pauler id. m. II. 2. 250.). Az 1307. évi oklevél ez adata mindenkép téves. *Kún Erzsébet nővérenek férje Monoszló nemzetségbeli III. Gergely volt*, ki számos oklevél tanusága szerint 1274-ben tényleg a vasvári ispánságot viselte. Felesége Egyednek nem anyja, csak ángya (sógorasszonya) volt. A három testvérnek gyors emelkedése *V. István* udvarában és politikai szereplése *IV. László* korában e rokoni kapcsolatból magyarázható, annak okát pedig, hogy hármuk közül a legkisebb szerepet éppen a királyné leánytestvérenek férje, *III. Gergely* vitte, bizonyára mérsékeltbb egyéni képességeiben kell keresnünk. E tekintetben bátyja Egyed, úgy látszik, jóval fölülmulta őt. *III. Gergely mester*, bátyja *II. Egyed mester* előtt, örökösök hátrahagyása nélkül húnyt el. Birtokai közül a hozományul kapott Kárán öccsére, Egyed mesterre szállt a róla szóló 1274. évi oklevéllel együtt. Ez oklevélnek külalakja és szövege ellen a legkisebb

kifogás sem emelhető. Kétségtelen hitelű egykorú, eredeti kiadványa *IV. László* kancelláriájának. Egyed adományából került Kárán birtok fele-része ez oklevéllel együtt Csabi Sándor fia István comes kezére. A másik két illetőleg három oklevél az ő birtokügyeivel foglalkozik. Palaeographiai vagy diplomatikai kifogást ezek külseje ellen sem emelhetünk, kétségtelenül egykorúak, de a pécsi káptalan átiratban fennmaradt 1307. évi és 1313. évi eredeti okleveleinek szövege nem állja ki minden adatában a velők egykorú oklevelek tanuskodását. Az 1307. évi oklevél genealogiai tévedésére már rámutattunk, és ha Egyed mester fentemlített 1313. évi végrendeletében Phylek Füzegynek magyarázandó, ezzel is ellenkezik, mert Egyed ebben e birtok felől még nem rendelkezik, 1307. évi oklevelünk szerint pedig már eladományozta. Második, 1313. mense Januario kelt oklevelünk már januárban «néhai jó emlékezetűnek» nevezi Pécssett Egyed mestert (per magistrum Egydium filium magistri Gregorii bone memorie dominum ipsorum). Egyed mindenesetre ez év elején halt meg, mert végrendeletét — mint említettük — március 11-én bontották fel. De kétséges, hogy a már ez évben (1313) Nagyszombatban végrendelező mester halálának híre januárban eljutott-e Pécsre. Ez oklevél szerint Kárán birtok teljesen «integraliter et in toto» Csabi István comesre száll, feltűnő mégis, mint már jegyzetben említettük, hogy ennek dacára 1324. évben újra csere útján szerzi meg egy részét a másik adományozott fél, Áldomás fiaitól. Legalább is gyanusnak nevezhető okleveleket irattak át 1317-ben és 1323-ban *I. Károly* királlyal. Bizonyos megtévesztő szándék aligha nem volt Csabi István comes pécsi bevallásaiban.

Mindezek azonban semmit sem változtatnak azon a tényen, hogy a Monoszló nemzetség *III. Gergely* házassága révén került rokoni kapcsolatba az Árpádok királyi házával. A házasságot esetleg *III. Gergely* atyja *II. Gergely* mint a kúnok bírása közvetítette.

Kán *III. László*, a híres királyfogó erdélyi vajda (1290—1315) 1306-ban «*charissimus frater noster*»-nek nevezi Monoszló Péter erdélyi püspököt (*Fejér*, Cod. Dipl. VIII 1. 203. ; *Temesváry*, id. m. 108. ; Turul, 1908. 128.). A püspök fivérének *III. Gergelynek* felesége kimutatásunk szerint Kún Erzsébet nőtestvére volt. *Karácsonyi* fenti érte-

kezése szerint a vajda atyja Kán II. László vajda szintén Kún Erzsébet nővérét, Anna hercegnőt bírta nőül. Ezt elfogadva, a közeli rokonság kimutatható volna köztük.

Ez az egyetlen pont, melyben okleveleink adatai találkoznak *Karácsonyi* feltevéseivel. Nem vonom kétségbe a két hatalmas erdélyi vajda rokonságát a királyi családdal, sőt Miklós érsek pályafutása valószínűvé teszi, hogy a rokonsági kapocs V. István kún felesége révén kötődött. *Karácsonyi* eredményei azonban szerény véleményem szerint nem mindig megnyugtatók és korántsem fogadhatjuk el a feltevések hosszú sorozatát «biztos történeti valónak».

A hipotézisek láncolatának egy szemét megbontva, felbomlik az egész, meginog a valóban nagy tudással és fáradtsággal, de nem biztos, pozitív alapokra rakott épület jórésze. A történeti igazságnak vélünk szolgálatot tenni, mikor megvizsgáljuk egy-két alapkövének, pillérének szilárdságát.

Nem hallgathatjuk el ama meggyőződésünket, hogy *Karácsonyi* értekezésének egyik főpillére megbízható, pozitív történeti adat helyett olvasási hibára épült. Az olvasási hiba boldog Margit szentté avatását előkészítő, 1276. évi tanukihallgatási jegyzőkönyv kései másolataiban van.

Elégé ismeretes, hogy a jegyzőkönyv eredetije nem maradt fenn. Meglévő másolatai, melyekből a *Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis* kiadása készült, csak a XVII—XVIII. századból valók. Nem egy tévedés konstataható a tanuk vallomásában, hibásan írtak az eredeti jegyzőkönyvet vezető olasz papok, még több hiba csuszott be a kései másolatokba. (Mon. Ep. Vespri. I. CXVII—VIII.)

E jegyzőkönyvből idézi *Karácsonyi* az ötödik tanusaját bevallásu nacionáléját: *Domina Margareta filia domine Anne, sororis coniugis regis Stephani.* (U. o. I. 181.)

Eszerint a pápai biztosok előtt vallomást tevő Margit apáca anyja, Anna, V. István király feleségének, Kún Erzsébetnek nőtestvére volna, kit *Karácsonyi* szerint élesen meg kell különböztetnünk IV. Béla Anna nevű leányától, V. István nőtestvérétől, Rászló (Rosztiszló) orosz herceg feleségétől (illetve 1263 óta özvegyétől), II. Ottakár cseh király anyósától, röviden szólva mácsai Anna hercegnőtől. Hisz Margit apáca, ki a vallomás-

tevéskor, 1276-ban, 28 éves volt, s később a Margitszigeti kolostor fejedelemszonyává lett,¹ «csak jobban tudta, ki volt az ő anyja? s milyen rokoni összeköttetésben állott a királyi családdal».

Meghisszük, hogy Margit apáca tudta, ki volt anyja, de vajjon jól értették-e vallomását a jegyzőkönyvvezető olasz papok, jól másolták-e a jegyzőkönyv illető passzusát a kései másolók? Szabad-e ez egy adatra, mint alapkőre, mint «biztos történeti valóra» támaszkodva egész sereg következtetést építeni?

Maga a jegyzőkönyv pár lappal hátrább ugyanazon Margit apácát «soror Margaretha, filia domine Anne, sororis *quondam* regis Stephani»-nak írja (u. o. 187.), ezt mindkét esetben nagyon közeli rokona, Erzsébet apáca «*filia clare memorie regis Stephani Hungarie*», néhai V. István király leánya (u. o. 185.) vallja róla. Egy másik rokona, II. Endre király Margit nevű nőtestvérének Saint Omeri Miklóstól született fiának, Vilmos mácsai hercegnek szintén Margit nevű apáca-leánya, hasonlóképp «*domine Margarethe filie domine Anne sororis quondam regis Hungarie*»-nak nevezi az előbb említett Margit apácát (u. o. 192.). Ugyan ő Margit anyját, Annát, Szent Margit nővérének «*domina Anna sorore ipsius virginis Margarethe*», tehát IV. Béla leányának, néhai V. István király nőtestvérének ismeri (u. o. 191.). Megerősíti ezt Candida apáca, midőn «*domina Annát*» Szent Margit «*soror sua*»-jának (u. o. 259.), Judith apáca pedig Margit apácát Szent Margit unokahugának vallja («*sorori Margarethe filie [domine] Anne, nepti dicte sancte Margarethe*») (u. o. 234.).

Higyjünk-e most már a jegyzőkönyvnek akkor, mikor Margit apácát «*filia domine Anne sororis coniugis regis Stephani*»-nak nevezi és elveszük adatait, mikor kétszer is «*filia domine Anne sororis quondam regis Stephani, regis Hungarie*»-nak írja.

Nem egyszerű írás- vagy másolói hiba-e a «*sororis coniugis regis Stephani*» a «*sororis quondam regis Stephani*» helyett? Hisz V. Istvánt minden más alkalommal is «*quondam*»-nak, «*clare memorie*»-nak írja a jegyzőkönyv: 180. l. «*domina Elisabeth*

¹ Domine Margarete sororis nostre karissime, filia (!) Anne ducisse írja róla 1290-ben IV. László király. Wenzel, IX. 519.

filia *quondam* regis Stephani»; 185. l. «domina Elisabeth filia *clare memorie* regis Stephani»; 228. l. «soror Elisabeth filia *quondam* domini Stephani regis»; 245. l. «soror Elisabeth filia *quondam* domini regis Stephani» stb.

Akár diktálták, akár írták vagy másolták a jegyzőkönyvet, könnyen érthették vagy olvasták amaz egy alkalommal a «*quondam*»-ot «*coniugis*»-nak, kivált ha a conventionalis 9-es alakú «*con*»-jellel volt írva. A «domina Anna soror *quondam* regis Stephani» pedig senki más nem lehet, mint V. István számtalan eredeti forrásban emlegetett édes nővére, Anna hercegnő, ki férje Rosztiszló hg. halála után fiaival Mihállyal és Bélával együtt 1264-ben megkapta atyjától IV. Bélától férje volt hercegségét Boszniát és Mácsót (ducissa Anna, domina de Bozna et de Mazo», *Pesty Frigyes*, A mácsói bánok, Századok, 1875. 368.; Mon. Hung. Hist. Dipl. XXXIII. *Thallóczy-Áldásy*: Magyarország. melléktart. oklt. Függelék, 456.; *Wertner*: Árpádok családi tört. 470.). Ha két külön Annáról, eme mácsairól és Anna «kún hercegnőről» volna szó, bizonyára megkülönböztetné személyüket a szentté avatási jegyzőkönyv.

De mi ne essünk a könnyelműség hibájába, ne ítéljük elhamarkodva.

Vizsgáljuk, mit mondanak a bold. Margitra vonatkozó többi források. Hallgassuk meg azok vallomását is, bár *Karácsonyi* immár ingataggá lett alapköve védelmében hajlandó nagyon lebecsülni értéküket.

Garinus de Giaco dominikánus rendfőnöknek az 1276. évi eredeti jegyzőkönyv alapján a XIV. század közepén (1340) készült legendája, melynek XV. századi másolata a nápolyi Bibliotheca Nazionale codexe, Anna hg-nőt kétféle kifejezéssel is Szt. Margit egy méhbeli, atyul-anyul édes-testvérenek, tehát IV. Béla leányának, V. István *nővére*nek mondja («domina anna sancte Margarete germana» és «domine anne sororis quondam uirginis Margarete» *Magy. Sion*, 1868., 334. és 482.) s csak abban hibáz, hogy ennek leányát, a fent említett Margit apácát egy helyt V. István leányának («soror Margaretha filia regis Stephani», u. o. 482.) veszi.

A *Ráskai Lea*-féle, 1510 körül írt, nemzeti múzeumi magyar legenda oly latin szöveg után készült, mely a szentté avatási jegyzőkönyvön kívül *Johannes de Vercellis* domonkosrendi generá-

lis († 1283) 1273. évi eredeti adatait és 1276. évi jegyzőkönyvünket megelőző, már 1275-ben Rómába küldött első nyomozás (1273–75) eredményeit is magában foglalta. (*Horváth Cyrill*: A Margit-Legenda forrásai, Budapest, székesfőv. IV. ker. főreálisk. 1907/8. évi Értesítője; u. ő.: *Joannes Vercellensis* és a magy. Margit-legenda. Akad. Értk. a nyelv és széptud. köréb. XX/8. f.) Tehát a jegyzőkönyvtől független, sőt annál korábbi adatokat is tartalmaz.

Lássuk, mit mond Anna hercegasszony, leánya Margit apáca, Szt. Margit és V. István király rokoni viszonyáról? «egy Soror zent margit azzonnak *evcche*, istvan kyralnak *huganak* anna azzonnak leanya, margyt azzon». (Nyelvelméltár VIII. 22.); «Vala nemely *zvz* apaccha ez chastromban (!). es ev vala nemes kyraly gevkerbevl tamaduan. ev vala *bela kyral(nal)nak huganak* anna azzonnak leanya, evneky vala neue margyt» (u. o. 52.); «ot vala anna azzon nemely hercheknek felesége, mely anna azzon vala iffyv lazlo kyral atyanak *istvan kyralnak huga*» (u. o. 65.); «Azert veue ez herchekne azzon anna azzon lazlo kyralnak *nemye*» (u. o. 66.); «Vala egy jobbagy. kynek vala neue albert, es ev vala chychety ban . . . vala ez bannak egy azzonya, *ky vala machoy herchegnek felesége* . . . ez herchegne azzon anna azzon ez Albert bannal evzve el juvenek zent margyt azzonnak koporsoyahoz . . . ev veleky byzonehtak ez choda tetelt myklos prepost. *syrymensybely prepost es bocynay ompud ban*» (u. o. 69.); «Es zent margyt azzonnak velomat nagy keressel el kerek. *zent margyt azzonnak nenyetevl anna azzontvl herchekne azzontvl. ky zent margyt azzonnak egy mehben fekevt nemye vala* . . . ez felyvl meg mondot herchegne azzonnak anna azzonnak jelen voltara. *es mynd ev bevseges nepenek jelen voltara. zent jreneusnak monostoraban*» (u. o. 70.); «Negedyk Sorornak vala neue. Soror margareta. Es ez vala istvan kyralnak *nennyenek* Anna azzonnak leanya . . . Ez soror margareta vala zent margyt azzonnak *evcche*. es tarsi» (u. o. 74.).

Ha a «domina Anna»-t a fentnevezett mácsai Anna hgnőnek vesszük, e számos, pontos, körülmenyes adat közül csak *egyetlen egy* téves, midőn Anna hgasszonyt IV. Béla király *hugának* nevezi, jöllehet leánya volt s V. Istvánnak volt nőtestvére, mit a latin «soror» szónak megfelelőleg magyarra egyszer *hugának*, másszor *nénjének* fordít. De e

pontatlanságát, mely a latin szöveg fordításán alapszik, felesleges hibázatni akkor, midőn precise megmondja, hogy Anna Szt. Margittal *egy méhben feküdt testvér vala, a mácsai herceg felesége volt* és székhelyét, udvarát *Szt. Ireneus* monostora mellett tartotta.

Karácsonyi egyetlen, ingatag adatát tehát a többi forrás még jobban megingatja. Csak nem tételezzük fel *Garinus*-ról vagy *Ráskai Leáról*, hogy történeti forráskutatásokat végeztek s az eredeti jegyzőkönyvek adataitól függetlenül kikutatták és belekeverték a szentté avatás processzusába mácsai Annát, kinek *Karácsonyi* szerint 1270 után hazánkban semmi szerepe sem volt. IV. Béla halála után Csehországba menekült s «nincs semmi nyoma, hogy V. István halála után visszatért volna». Merész állítás s mi biztos történeti adatok alapján azt feleljük rá, hogy igenis visszajött, ha nem tévedünk, éppen a két Monoszlai testvérrel együtt vagy közel egyidőben, 1273-ban, legkésőbb 1274-ben. Monoszlai Egyed védelme alatt, ki 1273-ban — mint mondtunk — Bosznia és Mácsó bánjává lett, visszakapta régi hercegségét, mely távolléte alatt fiára, Bélára († 1272) maradt. Udvarát a királyi udvartól jó távol, atyjától IV. Bélától kapott birtokán Szávaszentdemeteren, Szt. Ernye monostora közelében tartotta. Innen járt fel apáca-leánya, Margit látogatására a Nyulak-(Margit)-szigetére. Magánál tartotta édes nővére, Szt. Margit vélumát. Ott volt IV. László betegágyánál. Hercegsége két bánjával, Albert mácsai és Ampod boszniai bánnal feljött tanuskodni huga szent életéről és csodatételeiről. Sőt annak is van biztos történeti nyoma, hogy politikai-, Ottokár és IV. László közt békeközvetítő szerepet játszott 1275-ben, még pedig László oldalán. *Karácsonyi*énál nem merészebb hipotézissel azt is állíthatjuk, hogy fentnevezett birtokán húnyt el, itt is temették el ideiglenesen Szt. Ernyén a minoriták egyházában, honnan tetemeit később — talán éppen leánya Margit — felemelvén, véglegesen atyjá IV. Béla, anyja Mária királynő és öccse ifj. Béla hg mellé Esztergomban a minoriták egyházában temették el.

Honnan tudjuk mindezeket? *Praytól Paulerig* (Magy. nemz. tört. II. 2. 319—320., 549.) minden történetírónk arra a következtetésre jut, hogy IV. Béla leánya, mácsai Anna 1273 vagy 74-ben visszajött Csehországból. *Fraknói* is őt látja az

1276. évi szentté avatási jegyzőkönyv Annájában s megerősítésül hivatkozik a magyar Margit-legendára (Mon. Ep. Vespr. I. CXXII., CXXIX., 181. s index). De «nemcsak a Margit-legendából, nemcsak az 1276-iki tanuvallomások jegyzőkönyvéből, hanem más adatokból is bizonyos, hogy Anna hercegné, Rasztisláv özvegye, az 1274—76. években újra Magyarországon tartzkodott», mondja *Sándorhegyi* (Századok, 1902. 679.). Hazatérése körülbelül arra az időre esik, midőn *Karácsonyi* szerint 1273 június havában Erzsébet (özv.) királyné és párthívei elbuktak, Monoszlai Egyed is visszajött Csehországból és megkapta a boszniai és mácsai bánságot. Kibékülése a magyar királyi udvarral, amelynek élére a gyermekkirály helyett csakhamar ismét Kún Erzsébet állott, bizonyos. Hisz az Ottokár és IV. László közti 1275. (és nem 1273. évi l. *Huber*, Ausztria tört. I. 501. és 464. jegyz.) évi béketárgyalásoknál már a magyar király oldalán, mint annak tanácsadója szerepel.¹

IV. Orbán pápa 1264-ben IV. Béla királynak Belin és Szent Demeterre vonatkozó adományát leánya Anna (*Agna, Agnes*), Rosztisláv galíciai hg özvegye, Bosznia és Mácsó úrasszonya és fiai Mihály és Béla hg-ek számára megerősíti, egyben inti V. István királyt, hogy nővérét Agnát e birtokokban ne háborgassa.²

Szent Demeter és Belin pedig csak Szávaszentdemeter (ma Mitrovic) és Bellyén lehetnek,

¹ Nos O(ttocarus) dei gratia rex Bohemie... pacem cum domino L(adislao) Ungarie rege... quod parte dicti regis Ungarie rex Karolus (Anjou Károly), *in ipsius consilarii domina ac ducissa de Machav* etc. et pro parte nostra dux Bawarie, marchio Misnensis etc. debeant convenire... (Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XXIX. 38. l. *Joh. Voigt*: Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen; *Dollinger*: Cod. epist. Ottocari II. 8—9.; *Emler*: Regesta Bohemiae et Moraviae 339.) V. ö. *Hornceki* (illetőleg *Steiermarki Ottakar*, Reimchronik c. 96. id. m. 150—152. *Pauler*, II. 2. 549.

² Dilectis filiis nobili mulieri Agne vidue Ducisse Galitie, de Bosna et de Mazo Domine, ac nobilibus viris Michaeli et Bele natis eiusdem... filius noster B(ela) Ungarie rex illustris pater tuus, filia Ducissa quondam Radizlao duci Galitie viro tuo... terras et possessiones que *Belin* et *Sancto Demetrio* nuncupantur... donavim, confirmamus; *Wenzel* i. m. III. 99.; *Agna* vidua soror tua, ducissā etc. írja IV. Orbán V. Istvánnak, u. o. III. 101.)

mindkettő Szerém megyében (*Csánki*, Magyarorsz. tört. földr. II. 238., 239., 241.). Szávaszentdemeter közvetlen közelében feküdt *Szent Ireneus monostora* (Szt. Ernye, *Csánki*, II. 239.), hol a tatárjárás után a szerémi püspök székelt («Ecclesia — alább villa S. Yrinei, ubi episcopus Syrmiensis consuevit immorari. — Prepositus ecclesie S. Irenei Syrmiensis (u. o. 238—39.; *Ortway*, Magyarország egyházi földleírása I. 350.). 1344-ben a bylini főesperes a szenternyei káptalan egyik kanonoka (*Csánki*, II. 241.).

Már most a magyar Margit-legendában azt olvassuk, hogy «zent margyt azzonnak halala neged eztendeveben», azaz 1274 jan. 18—1275 jan. 18-iki évben Anna hgasszony, «ky zent margyt azzonnak egy mehben fekevt nyene vala», Szávaszentdemeter közvetlen közelében Szenternyén tartotta udvarát: «ez felyvl meg mondot herchegne azzonnak anna azzonnak jelen voltara. es mynd ev bevseges nepenek jelen voltara. zent jreneusnak monstoraban» (Nyelveléktár VIII. 70.). Itt őrizte szent huga vélumát «ez herchegne azzon tárgya vala ev nala ez velomot nagy alkolmas tyztesseggel» (u. o.). A Karácsonyi által emlegetett Gellért orvos tanúsága szerint elhozták e vélumot 1275 szeptemberében IV. László betegségéhez is és Anna asszony tette a kis király fejére: «quod velum dicte sancte Margarethe portatum fuerat ipsi domino regi... et domina Anna et nutrix domini regis ipsius dixerunt mihi, quod posuerunt dictum velum super caput predicti regis» (Mon. Ep. Vespr. I. 299.). E vélummal gyógyítja meg nevezett Anna hgasszony Ampudinus fiát Jánost (Nyelvelékt. VIII. 70.). Az ő tanácsára és bold. Margit közbenjárására gyógyul meg a bélpoklosságból Albert «chychety ban», kinek ő, a «machoy herchegnek felesége» az asszonya, azaz úrnője (u. o. 69.; röviden megvan e rész az 1276-iki jegyzőkönyvnél korábban írt Johannes de Vercellis-féle legendának Valter György dominikánus által készített német fordításában is: «Ein herzogin Anna genant wallet zu dem grab S. Margr. dye veriach bey irem ayd. daz ir graff Albrecht banus genant von kuchet. nach grosser seiner krankheit dy er het etc.». *Horváth Cyrill* id. reálisk. Ért. 52. Ampudinus fiának gyógyulása u. o.). Ez Albert bán pedig a bácsi káptalan egy 1275. évi eredeti oklevelének tanúsága szerint valóban Anna mácsai hgnő

alattvalója volt, mert *mácsai bán* volt: «venerabili patre Pouka episcopo Syrimiensi, magistro Laurencio et Alberth Bano de Machow». (Magy. Nemz. Múzeum Tört. Társ. letétje, *Sándorhegyi*, Századok, 1902. 681.) Az első, 1275-ben már Rómába küldött, *Joh. Vercellensis* legendájában feldolgozott szentté-avatási nyomozásra jött tehát fel Anna mácsai hgnő ezen Albert mácsai bánnal Szt. Margit koporsójához «es meg eskevuen meg mondak ez felyvl meg mondot choda tetelt». Fentebb már idéztük, hogy *boszniai Ampod bán* és az ugyancsak Szenternyén székelő Miklós szerémi prépost «ev velek byzonehtak ez choda tetelt». (Nyelveléktár VIII. 69—70. v. ö. *Csánki* II. 238/9.) Ezek után alig kételkedhetünk a magyar Margit-legendá jólértesültsége felett, de a felett sem, hogy melyik Anna hgnő szerepel bold. Margit 1276. évi szentté-avatási jegyzőkönyvében. Vajjon fel tud-e mutatni *Karácsonyi* csak egy adatot is arra, hogy a szereplés teréről 1264-ben végleg letűnt Kán II. László erdélyi vajda valaha is mácsai herceg lett legyen? Vagy meg tudja-e okolni, miért ápolta oly kegyelettel «kún Anna» hercegnő bold. Margit kultuszát? Szerény véleményem szerint ez argumentumok súlya alatt összeomlik *Karácsonyi* «döntő bizonyítéka» s «kún Anna hercegnő» személye szerteoszlik mint a köd s felborul a sok kombináció is, mit *Karácsonyi* soha sem létezett személyéhez fűzött. Margit apáca anyja csak a hazatért mácsai Anna lehet. Atyját azért nem emlegetik, mert még 1263-ban elhalt.

Mácsai Anna Csehországba szökése után (1270) fia Béla kormányozta Mácsót és Boszniát (Mon. Hung. Hist. Dipl. XXXIII. 456., Wertner id. m. 473.). 1272 novemberében történt meggyilkolása után hercegségét négy bánságra: barancs-kucsóira, mácsaira, só-ozoraira és boszniaira osztották. 1273 májusában eltűnik e négyféle bánság okleveleink záradékából, mert a Csehországból hazatért Monoszlai Egyed osztatlanul kapja Mácsót és Boszniát (*Pauler* id. m. II. 2. 306.; Századok, 1902. 679—80.). *Klaic* szerint Egyed valószínűleg az egykori mácsó-boszniai hercegek és hercegnőkhöz hasonló hatalommal volt felruházva (Bosznia története, Nagybecskerek, 1890 98—99.). Ugyanekkor Kún Erzsébet királyné nővérenek szintén hazatért férje, Monoszló nemzetségbeli III. Gergely, csak vasi ispánságát kapta vissza.

1274—75-ben — mint kimutattuk, újra Anna hercegnő áll Bosznia és Mácsó tartományok élén és két bán: Albert mácsai és Ampod boszniai bán áll szolgálatában. Véleményem szerint nehéz Anna hercegnő és Monoszlai Egyed hazatérése között összefüggést nem találni. Nagyon valószínűnek látszik, hogy Egyed védelme alatt kapta vissza és kormányozta tovább mácsai Anna hercegségét vagy a neki átengedett hercegségért kapta kárpótlásul 1274-ben Egyed a királyi tárnokmesterséget. 1275—79 közt «dominus de Macho et de Bozna» titulussal Csák nemzetségbeli III. Ugron lesz Anna közvetlen utóda (Kláić id. m. 99.; Mon. Hung. Hist. Dipl. XXXIII. 456.; Karácsonyi, Magy. nemzetségek, I. 339.).

Domanovszky Sándor a Századok 1905. évfolyamában (519., 523., 524—526.) kimutatta, hogy a Pozsonyi Krónikát egy ezen III. Ugronnal szoros összeköttetésben álló, délvidéki, valószínűleg szláv pap írta. E krónika idevonatkozó helye elmondja, hogy IV. Béla király meghalt 1270-ben, eltemették Esztergomban «apud fratres minores in ecclesia beate Virginis, quam edificare ipse inchoauerat», mellette nyugszik felesége Mária királyné és fia Wela herceg. Majd így folytatja: In qua ecclesia etiam nunc domina Agatha, cuius ossa de Sancto Yrineo de ecclesia fratrum Minorum contumularunt, requiescit. Ezek után említi még a királyi tetemek felett folyt harcot Fülöp esztergomi érsek és a minoriták közt. A harc 1275-ben ért véget a minoriták győzelmével (M. Florianus: Hist. Hung. fontes dom. IV. 36—37.). A fentírtak után talán nem követünk el túlságos merészséget, ha ezen «domina Agathá»-ban mácsai Anna hgnő személyét keressük. Tudjuk, hogy a Pozsonyi Krónika XV. századi kéziratában százsámra van hiba nemcsak a tulajdonnevek írásában, de még a közsza vakében is.

Ez a temérdek hiba bátorít bennünket arra, hogy a «domina Agatha» névben is hibát keressünk «domina Anna», «Agná» vagy «Agnes» («Annos») helyett. Tudvalevő dolog, hogy mácsai Annát épp fordítva, mint III. Béla király első nejét Ágnest, kit sokszor Annának neveznek, gyakran Agnának, Ágnesnek nevezik (Kláić, id. m. 97.; Wertner: Árpádok csal. tört. 358., 469.). E névcseré nem véletlen. Az Annus, Annos, Ágnes név nyelvészeink szerint azonos (I. Gombocz-Melich: Etymologiai Szótár Ágnes címszó alatt).

«Több naptár szerint Annos, Anglit és Ágota is Ágnessel azonos», «január 21-ike némely forrásban Angnesentag, Angnettentag és Agnetis Virginis» (Wertner: «Régi magy. női nevek» Anglent címszó alatt. Magy. Nyelvőr, 1916. 151.). Szent Ágotának a görög keleti naptárban «Agnita» felel meg. A Pozsonyi Krónika írója, mint fentebb említettük, valószínűleg délszláv pap volt, s Száva-Szt. Demeteren 1344-ig görög apátság és monostor is állott (Csánki: II. 238.).¹

Ifj. Béla herceg volt IV. Béla legkedvesebb fia, legkedvesebb leánya, ki betegségében ápolta s kincseit is örökölte, mácsai Anna hercegnő volt (Wertner id. m. 470.). Igen természetes, hogy ő is atyja és anyja mellett kívánt nyugodni. Hisz bold. Margiton kívül ő volt egyetlen leányuk, aki az országban élt s a fentírtak után bátran mondhatjuk, itt is halt meg. Bold. Margit margitszigeti kolostorában, a többi külföldön talált temetkezőhelyet. Talán IV. László zavaros éveiben, vagy Kún Erzsébet haragja folytán, vagy IV. Béla sírhelye felett az esztergomi érsek és a minoriták közt kitört harc miatt nem szállíthatták tetemét mindjárt halála után Esztergomba, hanem székelyhelyén Szt. Ernyén temették el atyja kedvelt minoritái és csak később került innen — nyilván leánya Margit, nyulak-szigetei apácafejedelemszony kegyeletéből — végleges nyugvóhelyére atyja, anyja és fivére mellé ő is. A Pozsonyi Krónika «etiam nunc»-jából valami összetartozandóságot vélünk kiérezni, meg abból is, hogy csak a kérdéses passzus után beszél a királyi tetemek felett támadt harcról. Domanovszky kiemeli, hogy a krónikának pontos értesülései vannak a királyi család egyes tagjainak temetkezőhelyéről (id. h. 1905. 525.). Annak egyébként sem lett volna sok értelme, hogyha egy idegen úrnő eltemetését; tetemének átszállítását kilétének minden körülményesebb megmagyarázása nélkül csak úgy odadobja a krónika írója, ellenben ha az Agatha név helyett tényleg Anna vagy Ágnes állott a Krónikában (vagy írója a neveket azonosította), világos volt a kortársak vagy közvetlen utódaik előtt, hogy kiről van szó. Megemléltése tehát a maga keretében nagyon természetes,

¹ A nagyküüllő-megyei Szentágota községet az oláhok Agnitá-nak, a szászok Agnetheln-nek nevezik. Moldován-Togan: Dicționarul numirilor de localități — din Ungaria. Sibiu 1909. 4.

éppúgy a holttestnek ily nagy távolságra való átszállítása is. III. Ugron feleségére a «domina Agathá»-ban nem gondolhatunk, mert Ugron nem Szt. Demeteren, Szt. Ernye egyháza közelében, hanem ettől jó távol levő újlaki birtokán székelt (*Karácsonyi* id. m. I. 340.), esztergomi házát már 1279-ben eladta (u. o. 339.), holott özvegye még 1317-ben is élt (u. o. 342.). Leánya tudomásunk szerint nem volt, csak egy fia.

Megállapítván így mácsai Anna visszatérte után való szereplését, bátran kimondhatjuk, hogy a boldog Margit szentté avatását előkészítő 1276. évi jegyzőkönyvben is csak egy Anna hgnőről és pedig mácsai Annáról lehet szó. Margit apáca az ő leánya s «Kún Anna» hgnő csak *Karácsonyi* túlmerész hipotézisének szülötte s valójában sohasem élt. Nem lehetett hát az ő leánya «Magyar Sibilla» sem, kinek létezését egyébként legkevésbé sem tagadjuk, csak a fentiek után «nem gázolván még ki a régi tévedések bokraiból», nem tudjuk, hogy ki volt.

Dáray II. Majs nádor felesége nehezen volt. Hisz' a magyar Margit legenda, mely mint kitűnt, elég megbízható forrásokat használt, azt mondja, hogy Majs feleségének *Erzsébet* volt a neve: «Ot vala *evrsebet* azzon *moyses nadrospan jelesege*. es matyvs ban ky vala erdely hercheg. es vala lazlo kyralnak mestere es evryzevye» (Nyelvemléktár VIII. 65.). Honnan vette volna a Margit-legenda e neveket, ha forrásában nem találja? Az említett (Csák II.) Mátyus például tényleg erdélyi vajda volt másodízben IV. László betegsége idején (1275), sőt harmadízben a jegyzőkönyv felvétele körüli időkben is. (*Karácsonyi*: Magyar nemzetségek I. 319.) Özvegyült anyja ugyanakkor apáca volt a szigeti klostromban és vallott Margit szentsége mellett: «Domina Margaretha, mater domini Matthei ducis Transylvani, soror et monialis eiusdem monasterii de insula Danubii (Mon. Ep. Vespr. I. 248.); domina Margaretha matre domini Matthei bani, que est soror in isto monasterio (u. o. 353.). Gellért orvos vallomásából sem az tűnik ki, «hogy nem ezek, hanem Majs mester orvosa Garczianus» stb. voltak csak ott — mint *Karácsonyi* állítja — mert Gellért azt vallja, hogy «alii quam plures» is voltak ott, «de quorum nominibus non recorder» (u. o. 300.).

Mindezzel persze nem vesszük tagadásba anna k

lehetőségét, hogy Majs nádor felesége IV. Lászlónak anyai ági (kún) rokona volt, mint ezt már *Wertner* is állította (Árp. csal. tört. 609). Ámbár ennek is ellentmondani látszik azon körülmény, hogy III. Endre király is «soror nostrá»-jának nevezi 1296. évi eredeti oklevelében Majs özvegyét («quos soror nostra nobilis et religiosa domina, relicta magistri Moysi bone memorie», Hazai Okmt. VIII. 363. Orsz. Lev. Dl. 30.587.). Figyelemreméltó mindazonáltal, hogy Majs a második, aki a «iudex Cumanorum» tisztséget viseli, első — mint említettük — Monoszlai II. Gergely.

Majs nádornak, mint számos oklevélből (*Fejér*: Cod. Dipl. V/1. 253—4., V/2. 157.; Múz. br. Mednyánszky lt. 1272.), 1280 szept. 26-iki végrendeletéből (Haz. Okmt. VI. 259.) is tudjuk, *Karácsonyi* is említi, 2 apáca leánya élt a szigeti kolostorban, Judith és Czeczilia. 1276-ban mindkettő tanuskodik a pápai biztosok előtt bold. Margit szent életéről. Judith 44 évesnek vallja magát (Mon. Ep. Vespr. I. 250.), Czeczilia legalább is 50-nek. Ő még a szigeti kolostor építése előtt (1252) a veszprémben is apácáskodott (u. o. 235., 237.). Majs nádor tehát ekkor, habár nem is volt néhai (quondam), mint a jól értesült jegyzőkönyv kétszer is mondja,¹ mert csak 1280 szept. 26. és dec. 30. közt húnyt el (Smičiklas, Cod. Dipl. regni Croat. Dalm. et Slav. VI. 371.), idősebbik leányánál legalább is 20 évvel öregebb, 70 éves aggastyán volt 1276-ban. *Karácsonyi* szerint «Magyar Sibilla» 1249—50. táján született, 1269-ben körülbelül 20 éves volt. Ennek következtében 1267-ben vagy 68-ban, midőn — *Karácsonyi* szerint — Majs nádornak nyujtotta kezét, 18—19 évesnek kellett lennie. Majs ekkor a fenti számítás szerint 61—62 éves, öregedő özvegyember, 35—41 éves leányok atyja volt. Nehéz elhinni, hogy Kún Erzsébet királyné, ki büszkén vallja magát pecsétjén a kún imperátor leányának, ily koros s hozzá még rangban is alacsonyabb emberhez adta volna nőül serdülő unokahugát. A budai beginák háza, bár oklevelesen bebizonyíthatólag Majs özvegyétől kapták e szesztrák, viselhetette utóvégre egy korábbi tulajdonosnője nevét is. Hacsak nincs a magyar Margit legendá-

¹ A magyar legenda helyesen feleségéről és nem özvegyéről beszél.

ban, latin forrásában vagy a *Karácsonyi* idézte 1312. évi (Orsz. Lt. Dl. 29,662.) oklevélben névelírással, esetleg dupla, az új életbe lépéssel (Majs özvegye is apácává lett) megváltoztatott névhasználattal dolgunk.¹ Ez esetben sem igen lehetett a Majs nádorral szemben fennálló természetes korkülönbség okából Kún Erzsébet (nem Anna nevű) nővérenek lánya. Nem tartjuk ezzel kizártnak annak lehetőségét, hogy Erzsébetnek Monoszló III. Gergely feleségén kívül több Magyarországán élő, magyar főúrral összeházasodott nővére, vagy közeli nőrokona ne lett volna. Firokonait (Zeyhanus, Árbocz és két unokája) okleveleink is emlegetik.

Karácsonyi roppant történeti tudásával meg látta az összefüggéseket és fent tárgyalt okleveleink ismerete nélkül is valószínűvé tette, hogy úgy Kán II. László vajda, mint Majs nádor Erzsébet kún atyafisága révén került rokoni kapcsolatba az Árpád-házzal. A ma rendelkezésünkre álló adatokból azonban pontos eredményeket, biztos történeti valót megállapítani még nem lehet. A túl merész feltevések pedig ily magas kathedráról hangoztatva — szerény véleményünk szerint — inkább ártanak, mint használnak, mert gátat vetnek a további kutatásnak.

Nem érzünk magunkban elegendő tudást ahhoz, hogy a «legnagyobb rejtély» megfejtéséhez, Kún Erzsébet atyja, «a kún király», az «imperator Cumanorum» személyének megállapításához érdemileg hozzászóljunk.

Karácsonyi egy Terter nevezetű kún fejedelemben keresi, ki 1220—1254 közt élt volna. Lehetőséges. Mi ugyan nem ismerjük. Azt sem olvastuk sehol, hogy Szventiszló Jakabnak e Terter lett volna az atyja. I. Terter Györgyöt és öccsét Eltimirt sem nevezi egy forrás sem Szventiszló fiának.²

*Karácsonyi*nak tehát pusztán a nevek azonos-

ságára támaszkodó bizonyítását: mivel Szventiszló Tódor atyja I. Terter György volt, azért I. Terter György atyja is nyilván Szventiszló Jakab lehetett, ennek atyja meg bizonyára egy Terter nevű kún fejedelem volt, meglehetősen ingatag alapkönek véljük. Terter György kún származású volt (Pachymeres, bonni kiad. II. 265.), Szventiszló Jakab pedig, mint *Karácsonyi* is említi, orosz hercegek ivadékának vallotta magát, bár lehet, hogy csak anyai ágon volt az. Ez utóbbi esetben bizonyára még gyermekkorában kapta a Rurik-háznál oly gyakori Szvjatoszláv (Zuetsilaus) nevet s kicsi korától kereszténynek kellett lennie, mint *Karácsonyi* helyesen következteti. Úgyde a nőtestvérenek tartott Kún Erzsébetről még 1273-ban is azt jelenti Brunó olmüci püspök X. Gergely pápának, hogy «Ecce ipsa Regina Ungariæ est Cumana, proximi parentes eius gentiles sunt et fuerunt» (*Theiner*, Monum. Hung. sacr. illust. I. 306.). Az olmüci püspök e nyilatkozatát is magyarázhatnók gyűlölködő, rágalmazó árulkodásra, ha maga Kún Erzsébet nem sejtetné egy oklevelében, hogy serdült korában jutott az igaz hit világosságának megismerésére, miután az isteni kegyelem őt a pogányság tévelygéséből kivezette (1290. máj. 3. «quod nos in signum retributionis seu recompensationis donorum nostri creatoris, quibus nos a gentilitatis errore reuocatam et ad agnitionem ueri luminis perducit multiplici effectu gratie sue decorauit», *Wenzel* id. m. IX. 524—5.; v. ö. még *Chronicon Joannis Marignolæ*: «uxor Regis Stephani Cumana natione, licet baptizata», *Dobner*, Mon. Hist. Boemiæ II. 218. és *Contin. Cosmæ Pragensis*: «regis Stephani uxor natione Comana, sacramentis tamen fidei initiata» Mon. Germ. Hist. SS. IX. 182.). Kétségeinket tetézi még az is, hogy IV. Béla és IV. László Kún Erzsébet közvetítette, okleveleik-

¹ V. ö. Monum. Vatic. Ser. I. tom. II. 101—112. Acta leg. card. Gentilis: 1308. év «pro dictis Beghinis de quadam domo et media vinea, que fuit condam domine Elisabeth» 108.; a ház Budán volt, u. o. 106.; Albert budavári plébános 105—106.; *Alahad* soror=Alheyd? 103. l.

² Az *Aldamur* (Oldamur, Oldamir) nevet *Gombocz Zoltán* is a török nyelvből magyarázza, de a *demir* (=vas) szóhoz semmi köze sincs (Magyar Nyelv 1915. 149—150., 1917. 98.). Tudunkkal csak egyetlen, nagyon megbízhatatlan forrás nevezi meg *Aldamur* atyjául Kuthen kún fejedelmet. Ez a *Tāriḫ-i Ūngürüş* (=Magyar-

ország Krónikája) egy székesfehérvári latin krónikának *Mahmud Terdsümân* (tolmács) által a mohácsi vész utáni években készített rossz török fordítása (Magy. Akad. Értesítő, philos. törv. és tört. tud. oszt. 1861. II. 275.). Adata elfogadhatatlan. *Eltimir* 1309-ben tűnik el szemünk elől, *Kötenynek* (*Kotján*) pedig már 1226-ban veje *Misztiszló* halicsi fejedelem († 1228; *Hodinka*, Az orosz évkönyvek magy. vonatkozásai 349.). *Rogerius Carmen* miserabiléje szerint *Kuthent* 1241-ben egész családjával együtt (cum suis) legyilkolták Pesten a magyarok és németek (cap. XXIV. v. ö. cap. XII. és XV.).

ben említett kún cognatusai: *Zeyhanus* dux Cumanorum (1255., Hazai Okmt. VIII. 62.) és «*Arbusz Cumanus*» (1289., *Wenzel*, IV. 336.) magyarországi kúnok voltak. Nem tudjuk, mily alapon nevezheti *Karácsonyi* az előbbit, Szejánt, Kán I. László bán testvéreinek és II. László vajda nagybátyjának, holott az egyetlen oklevélben, mely említi, erről egy szó sincs. Az, hogy Bodrog megyében kap birtokot, még nem elég ok arra, hogy Kán-nemzetségbelinek tartsuk. Neve pogány kún név. 1347-ben egy Alpra nevű kún fiát nevezik így: «pro *Zayhano* filio *Olpra* cum procuratoris litteris capituli eccl. sancti Irinei mart.» (Döry lt. Múz. 1374. évi átiratban). *Karácsonyi* névazonosító módszerével ebből mi is tudnánk némi — előre is megmondjuk, nyilván hamis — következtetést vonni, hisz a XIII. század 60-as, 70-es éveiben *Alpra* volt a magyarországi kúnok fővezére. 1298 februárjában a bécsi fejedelmi találkozón a Stubenthornál meggyilkolt fiával kapcsolatban őt is «kún, pogány-király»-nak nevezik az osztrák évkönyvek (*Continuatio Vindobonensis*: «Dicitur, quod unus illorum fuerit filius *Albrammi regis Comanorum*» Mon. Germ. Hist. SS. IX. 720.; *Continuatio Zwetlensis* III. «et rex *paganorum* nomine *Albrandus* in civitate Wiennensi eodem tempore est occisus», u. o. IX. 659., *Pauler*, id. m. II. 2. 451.). Mely bécsi eseményből az is kitűnik, hogy Alpra fiai visszakerültek az országba, sőt III. Endre környezetébe is bejutottak, noha hűtlenségükért, mert bizonyára Aldamurhoz csatlakozva 1282-ben fegyverrel támadtak a királyra és «ad partes remotas» kiszöktek az országból, IV. László birtokait elkoboztatta (*Gyárfás*, Jászkúnok tört. II. 449.; *Fejér*, Cod. Dipl. V.3. 258—61). Alprát azonban egy forrás sem nevezi Kún Erzsébet, V. István vagy IV. László rokonának. I. Károly, Szicília királya, V. István és Kún Erzsébet Mária nevű leányának ipa is csak «Magnificus vir, Albret, amicus suus»-ának nevezi őt 1273-ban, midőn csupán a «nationis identitas»-ra hivatkozva felkéri, hogy vejének, az ifjú IV. Lászlónak legyen hűséges támasza (*Gyárfás* id. m. II. 427.).

A kún imperátor, Kún Erzsébet atyja rejtélyének megfejtésénél szóba jöhető Alpra kún feje-

delmet tehát épp úgy elejthetjük, mint hogy el kell ejtenünk a nagy korkülönbség miatt *Köteny* (Kuthen, Kotján) fejedelmet is, kit régebben általánosán Kún Erzsébet atyjának vélték. *Karácsonyi* kombinációja egészen új, tágterű perspektívát tár elénk. Kiinduló pontja V. István egy 1270. évi oklevelének «*Zuetislaus Bulgarorum imperator, carrissimus gener noster*» kitétele. Mivel pedig a «gener» középkori terminológiánkban gyakran «sógort» is jelent, Szentiszló Jakabot Kún Erzsébet révén véli V. István sógorának, miután veje eddig ismert adataink szerint nem lehetett. Ezt elfogadva könnyű megmagyaráznunk Monoszló III. Gergely és Kún Erzsébet nőtestvéreinek, s így Szentiszló húgának házasságát is. Gergely bátyja, az 1266. évi bolgár háború vezére, a trnovói győző, II. Egyed hozta esetleg fogolyként vagy a béke zálogául — miután maga már nős volt — öccsének feleségül a legyőzött bolgár cár nővérét. V. István ifj. király országrészébe eső, hozományul kapott Pány birtok holfekvéséből mi is körülbelül ezen időtájra határoztuk meg a házasságkötés idejét. Feltűnő, hogy *Pachymeres* Kún Erzsébetről mondja, hogy fogságból lépett szépségénél fogva a trónra (IV. könyv 29. cap., bonni kiad. I. 318.). Pecsétjén «*imperator*»-nak nevezi atyját, mi a bolgár *cárok* latin címének (vagy a kún *káni* méltóságnak?) reminiscentiája is lehet. 1272-ben Majsnádornak is régi, Bulgáriában teljesített nagy szolgálataiért — propter obsequiorum merita, que *Nobis* — specialiter in Bulgaria cum suprema fidelitate impendit (*Fejér*, Cod. Dipl. V.1. 238.) — adja vissza birtokait. *Pauler* elég távoleső görög összeköttetésekől magyarázza V. István és Szentiszló sógorságát (id. m. II. 2. 264—5.). Mi fenntartva előbbirt kifogásainkat, noha a kérdés e részében *Karácsonyi* feltevését tartjuk kézenfekvőbbnek, a rejtélyt: ki volt Kún Erzsébet atyja? nem tartjuk megoldottnak.

Nagy nyereség volna a magyar történelemre s mi örülnénk neki legjobban, ha *Karácsonyi* e kún rokonságot megnyugtatóbb, hitelt érdemlőbb formában tudná bizonyítani. Ezért voltunk bátrak értekezése e részéhez is egy-két észrevételt fűzni.

Dr. JARUBOVICH EMIL.

A DUNÁNTÚLRA SZAKADT SZEGEDY-CSALÁD EREDETE.

A Turul XXXVI. kötetében megjelent cikkemben¹ már kiemeltem, hogy Szegedről két Szegedy-család származott, bár mindkét család azonos: a Mezőszegedi előnévvel élt, a két család első ismert őse vérségi kapcsolatban nem állott egymással, illetőleg ily kapcsolat a rendelkezésre álló adatok alapján ki nem mutatható, és csak a XVIII. század első felében, más családokkal történt egybeházasodás útján került a két család egymással vérrokonságba.

Pedig sokáig magam is abban a hiedelemben voltam, hogy e két család közös őstől származik, de kutatásaim során meg kellett győződnöm arról, hogy a két család első ismert őseinek közös törzsből való származása nem igazolható. Az egyik család első ismert őse: Szegedi Kalmár János, egy szegedi kereskedő-család ivadéka volt, akinek fiai: Mezőszegedi Szegedy Márton és András 1579 dec. 15-én nyertek nemességújító címeres levelet Rudolf királytól.

Az eredeti oklevél néhai Ujj György M. Á. V. főmérnök birtokában volt, aki azt 1913 november 1-én mutatta be az Országos Levéltárnak.² A család címere a következő: veressel és arannyal vágott paizsban, zöld alapon természetes színű farkas, jobb előlábával hegyével felfelé álló nyilat tart.

Sisakdísz: a paizsalak növekvően. Takarók: mindkétfelől: veres-arany.

Ez a család, miként már a fentebb hivatkozott cikkemben is jeleztem, a XVIII. század második felében kihalt, ezidőszerint tehát már csak a Dunántúlra szakadt Szegedy-család használja a Mezőszegedi előnevet.

Miként az 1579-ben nemességújító címerlevelet nyert Szegedyek Szegedről származnak, azonképpen a Dunántúlra szakadt Szegedy-család őseit is Szegeden kell keresnünk.

Szeged város 1522. évi tizedjegyzékében hét ötvöst és egy aranyozót találunk, akik a művészi iparágat képviselték. Miként már a Mezőszegedi Szegedy-család ősei című dolgozatomban említ-

tettem, a szegedi ötvös céh a nagyszegedi veszedelem után (1552) Kecskemétre költözött.

A Kecskemétre költözött szegedi ötvösök egyikének fia lehetett az a Szegedy (Zeghedy), másnéven Ötvös (Eötves, Eötveös) Tamás, aki 1576-ban Kassán polgárjogot nyert.¹

A városi jegyzőkönyvek adatai szerint Szegedy Eötvös Tamás 1550-ben, tehát két évvel a nagyszegedi veszedelem előtt született, így mintegy nyolc évvel volt fiatalabb Szegedy Mártonnál és két évvel idősebb Szegedy Andrásnál. Szegedy Eötvös Tamás kevéssel azután, hogy Kassán polgárjogot nyert, megházasodott. Neje Török (Theöreök) Kata volt, akitől három gyermeke született.

1583 április 28-án Pozsonyban kelt királyi oklevél szerint nejével Katalinnal, Ferenc, Tamás és Anna nevű gyermekeivel, továbbá unokatestvérével Szegedy Györggyel, végül anyai ágoni rokonaival: Désy Jánossal és Wáradai Andrással címeres nemes levelet nyert Rudolf királytól.

A címeres nemes levelet még ugyanebben az évben dec. 17-én Abaúj vármegyében Gönczön, majd utóbb Sáros vármegyének 1584 jún. 11-én Eperjesen tartott ítélőszékén hirdették ki.

A címeres nemes levél eredetije előttem ismeretlen helyen lappang, 1776 máj. 30-án kiállított hiteles másolata megvan Szatmár vármegye levéltárában.²

Az adományozott címer a következő: Kék paizsban, zöld alapon veresruhás, kucsmás, tollas magyar vitéz, kifeszített íján három nyíllal, a paizs baloldalán emelkedő fán ülő rigóra céloz. Sisakdísz: kinövő fehér egyszarvú előlábaival nyíllal átlótt rigót tart. Takarók: Kékarany-veresezüst.

Szegedy Eötvös Tamást a XVI. század utolsó évtizedében is még Kassán találjuk, a város 1595. évi jegyzőkönyvében a nemeseket megillető «*egregius*» címmel szerepel.

1597-ben nejével Török Katával együtt a jászai convent előtt Golopy Istvántól és nejétől Pankotay Orsolyától 200 forintért Agárdon,

¹ A Mezőszegedi Szegedy-család ősei. Turul. XXXVI.

² Új hiteles másolata megvan az Orsz. Lev. irattárában 2327/913. szám alatt.

¹ Kassa város levéltára.

² Szatmár vármegye levélt. Fasc. 3. N. 221.

Zemplén vármegyében két jobbágytelket vesz örök áron.¹

Zemplén vármegye 1598. évi adóösszeírásaiban a Nagy-Agárd községi földesurak között már ott találjuk Szegedy Tamást is Ötvös (Ötwes) néven, kinek az összeírás szerint egy jobbágya volt.

Az 1599. évi összeírásban szintén, mint egy jobbágy földesura szerepel Nagy-Agárdon.²

1602-ben már néhainak írják. Özvegye ebben az évben fia Ferenc számára házat vesz Kassán.³

Szegedy Tamásnak két fia és egy leánya volt. Fiai: Ferenc és Tamás. Leánya Anna csupán az 1583-ban kelt címeres nemes levélben fordul elő.

Ferenc, aki 1595-ben is még kiskorú, 1601-ben polgárjogot nyert Kassán.

Tamásról mindössze annyit tudunk, hogy 1616-ban az egri káptalan előtt Husnarek Gergely és neje Barnáy Ilona hilyói lakosok (Abaúj megye) leányával Erzsébettel házassági szerződést kötött.⁴

1618-ban pedig Ferenc nevű bátyjával együtt Kassa város összeírásában szerepel. Ugyanebben az évben egyik perében Forgách Zsigmond ország-bíró ítélezik.⁵

Szegedy Eötveös Ferenc, aki foglalkozására nézve aranyműves (ötvös) volt, 1607 táján kötött házasságot Alsó-Baksai Dédesy, másként Ötvös János leányával Erzsébettel, akinek atyja szintén ötvös volt.

Az új házaspár 1608 július 26-án az abaújvármegyei Györgyiben zálogba veszi Boér Ferencnek és nejének udvarházát tartozékaival együtt 330 forintért.

Szegedy Eötveös Ferenc állandóan Kassán lakott, hol az 1610–1622. években városi senior volt.

Szegedy Eötvös Ferenc még 1632 előtt hunyt el.

Fia II. Ferenc ebben az évben testvérével Katalinnal elcseréli a mádi szőlőörökségét a kassai házzal, amelyet atyjuktól örökölték.⁶

Valószínűleg ő az a Szegedy Ferenc, akinek III. Ferdinánd király 1639 március 9-én Pázmányt, Nagyfügedet és Asszonyberke részbirtokokat ado-

mányozza Hevesben.⁷ Szegedy II. Ferenc a hadipályára lépett. Ő volt családjában az első, aki elhagyta őseinek foglalkozását, az aranyműves mesterséget és az Ötvös ragadványnevet, s egyedül a Szegedy-családnevet és a család származási helyének megfelelőleg a Mezőszegedi előnevet kezdte használni.

Mint III. Ferdinánd rendíthetetlen hívének 1644-ben, midőn Kassa I. Rákóczi György birtokába jutott, onnan távoznia kellett. Ekkor már hadbíró (belli iudex) volt. III. Ferdinánd király azonban bőségesen kárpótolta elkobzott kassai javaiért. 1646 április 23-án a királytól egy 8000 forint értékű adományra nézve biztosítólevelet, majd ennek alapján 1655 márc. 24-én a nyitra-vármegyei Elecske birtokra és az ottani nemesi kúriára, egy surányi birtokrészre s egy nagyszombati házra adományt nyert.⁸

Ez a királyi biztosítólevél a szakirodalomban több helyen tévesen mint a család nemes levele szerepel.⁹

Szegedy Ferenc nem tudni mi okból sohasem használta a nagyatyja részére 1583-ban adományozott címert, hanem még 1651-től kimutathatólag⁴ egy oly címerrel élt, mely teljesen elüt úgy az 1583-ban adományozott, mint a dunáninni Szegedyek 1579-iki címerétől.

Az általa használt címer a következő: kékpaiszban kiterjesztett szárnyú, jobbfelé tekintő aranykoronás fekete sas, jobblábával felfelé álló aranymarkolatú egyenes kardot, ballábával pedig lefelé álló aranymarkolatú tört tart. A paisz fölött aranyleveles korona. A családtagok által a XVIII. században használt címer csupán annyiban változik, hogy a paisz rendesen tojásdadalakú, barokk-keretbe foglalva. A sas pedig jobblábával jogart tart.

A család címerét a családtagok által harmadfélszázadon át követett gyakorlat alapján a m. kir. belügyminiszter 1908 márc. 16-án 23,199. sz. a. kelt intézkedésével a következőleg állapította meg: Barokk-keretbe foglalt tojásdad kék paiszban kiterjesztett szárnyú, jobbfelé tekintő aranykoronás fekete sas, jobblábával felfelé álló aranymarkolatú egyenes kardot, ballábával pedig lefeléálló

¹ Jászai Convent. Prot. N. Fol. 168.

² Országos Levéltár. Dicalis Conscriptiók. T. 57. Pag. 485. és 553.

³ Kassa város levéltára. Kemény Lajos városi főlevéltárnok szíves közlése.

⁴ Egri káptalan levéltára. Prot. C. Pag. 346.

⁵ Kassa város levéltára. 1618. évi registrum. — Kassa város titkos levéltára. S. Darholtz. N. 33. — Kemény Lajos szíves közlése.

⁶ Kassa-városi titkos levéltár.

⁷ Királyi Könyvek. IX. 215.

⁸ Királyi Könyvek. IX. 718. és XI. 222.

⁹ Csoma József: Abaúj-Torna vármegye nemes-családai. 531. l.

⁴ Kassa város levélt. N. 7951.

aranymarkolatú tört tart. A paizon ötágú leveles aranykorona.

Szegedy Ferenc nemsokára rá, hogy elhagyta Kassát, Nádasdy Ferenc országbíró és vasmegyei főispán jószágainak praefektusa lett, akitől 1647-ben és 1649-ben Nagyczenk, Kövesd és Iván helységekben (Sopron vármegye) szerzett birtokokat.¹

1662 május 19-én pedig nejével együtt Csepregen (Sopron vármegye) két szöllőt kapott Nádasdy Ferenctől, eredményes szolgálataiért. Szegedy Ferenc előkelő családból házasodott. Neje Köveskúti Angyal Judit, Angyal György és Lukafalvi Zarka Eufrosina leánya volt.²

Ez a család a Devecseri Csoron, a Gyulaffy, a Lengyel stb. családokkal volt vérségi kapcsolatban.

E házasság révén került többek között Acsád és Köveskút a Szegedy-család birtokába.

Szegedy Ferencnek 1663-ban bekövetkezett halála után özvegye még az 1674. évet megelőzőleg ismét férjhez ment Chernelházi Chernel Mihály szentgyörgyi várkapitányhoz, aki 1673—1675 években egyúttal Zala és Somogy vármegyék alispánja is volt.³

Szegedy Ferencnek Angyal Judittal — aki 1710 április hó 4-én hunyt el⁴ — kötött házasságából három gyermek származott: Pál, István és Mária.

Istvánról csupán anyjának Sopron vármegye alispánjához 1674-ben intézett folyamodványa emlékezik meg, ekkor Pál bátyjával együtt még anyjának gyámsága alatt állott, míg a harmadik testvér — Mária ekkor már Chernelházi Chernel György hitvese volt.⁵

Mária, akit az 1713 máj 25-én Köveskúton kelt egyezséglevélben már néhainak írnak, másodízben Bogay György neje lett. Első férjétől, Chernel Györgytől született leánya: Mária (1732—1740) az 1732-ben elhunyt Szegedy Ferenchez ment nőül.⁶

Ez a Szegedy Ferenc, aki Szegedy Miklós és Salfai Rötkey Judit fia, az 1579. évben nemességújító címeres levelet nyert Szegedy-családból származott.⁷

E házasság révén kerültek azután a Dunántúlra szakadt Szegedyek ezzel a családdal elsőízben vérségi kapcsolatba.

Pál, a dunántúli Mezőszegedi Szegedy-család tulajdonképeni őse, az atyja által megkezdett úton haladt.

Jól házasodott, évtizedeken át a közpályán működött, előkelő köztisztviségeket viselt, emellett takarékos és vagyonszerző volt, aki családjá gazdagságának alapját vetette meg.

Közpályáját 1687-ben mint Vas vármegye másodalispánja kezdte meg, melyet 1696-ig viselt, 1696-tól 1700-ig Vas vármegye első alispánja volt. 1700—1703-ig és 1709-ben Somogy vármegye alispánja. Az 1708. évi pozsonyi országgyűlésen Zala vármegyét képviselte.¹

1710-ben ismét mint Zala és Somogy vármegyék alispánját említik.² Szegedy Pál kétszer nősült. Első neje: Szily Magdolna, — Szily Dániel és Ukki Éva leánya volt, akitől csupán egy leánya született, Borbála, aki Szent-Györgyi Horváth József neje lett.³

Másodízben Telekesi Török Katával, Török Imreés Kisfaludy Borbála leányával lépett házasságra.⁴

Ez a család akkoriban Vas és Zala vármegyék leggazdagabb családjai közé tartozott, mely a Gersei Petheők után nagykiterjedésű birtokokat örökölt. E házasság révén került a vasmegyei Szécsény és Telekes Szegedy Pál birtokába. Azonkívül az övé volt még Sajtoskál (Sopron megyében), Acsád, Köveskút (Vas vármegyében) és Ötvöspuszta Zalában.⁵

Telekesi Török Katától kilenc gyermeke született. Ezek a következők: 1. Antal alezredes, neje Gindly Fülöp Orbán leánya Mária Terézia.⁶ 2. Ignác, aki mint főstrázsamster Bezerédj Imre kuruczrezredében szolgált, s akit, mivel a nemzeti ügytől eltántorodott, a Sárospatakon összeült bíróság 1708 dec. 17-én halálra ítél, bár Rákóczi Ferenc fejedelem Bercsényiné közbenjárására megkegyelmezett neki, utóbb 1709-ben Ajnácskőn

¹ Országos Levéltár. N. R. A. Fasc. 1692. N. 38. és ügyvédek után maradt iratok. 52—20.

² Országos Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 33—9.

³ Nagy Iván: Magyarország Családai III. 28. l.

⁴ Sopron vármegye levélt. Acta Jur. Tomus I. Fasc. 47. N. 2181.

⁵ Országos Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 33—9.

⁶ Orsz. Levéltár. N. R. A. Fasc. 972. N. 28.

⁷ Orsz. Lev. ügyvédek után maradt iratok. 33—9. — Turul XXXVI. 29—30. l.

¹ Zsilinszky Mihály: Az 1708-iki pozsonyi országgyűlés tört. 48. l.

² Orsz. Lev. N. R. A. Fasc. 992. N. 54.

³ Orsz. Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 27—15. és N. R. A. Fasc. 1464. N. 6.

⁴ Orsz. Lev.: N. R. A. Fasc. 242. N. 14.

⁵ U. o. Fasc. 992. N. 54.

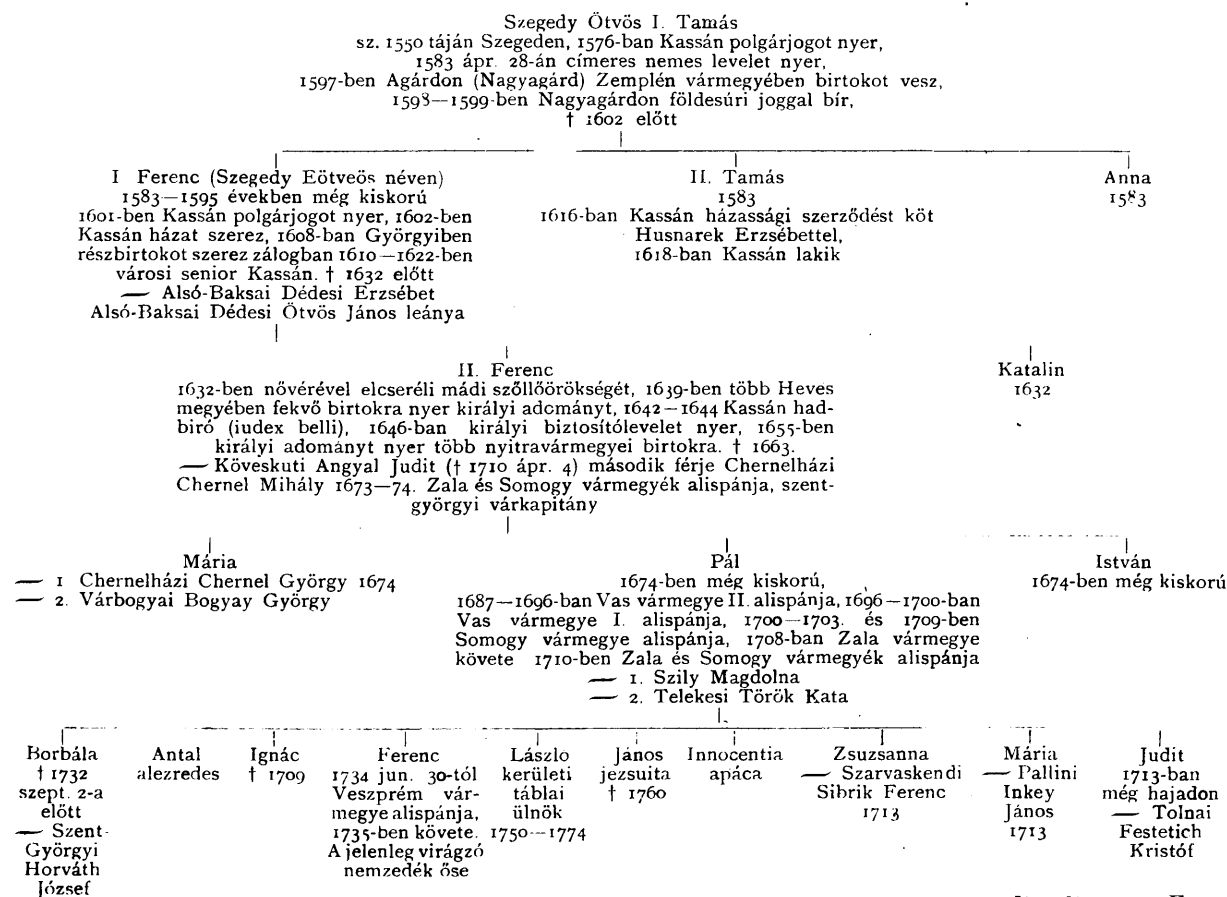
⁶ U. o. Fasc. 1444. N. 13. és 1483. N. 26.

mégis lefejezték.¹ 3. Ferenc 1734 jún. 30-ától Veszprém vármegye alispánja, 1735-ben országgyűlési követe. 1738-ban az első alispáni tisztségben megerősítették.² 1750 máj. 1-én Pápán végrendelek; pótvégrendelete 1755 febr. 2-án kelt. 4. László községi kerületi táblai ülnök (1750–1774). 5. János (szül. 1699, † 1760) a tudós jezsuita. 6. Innocentia apáca. 7. Zsuzsanna 1713-ban már Szarvaskendi Sibrik Ferencné.³ 8. Mária 1713-ban már Pallini Inkey Jánosné. Férje 1725-ben Zala vármegye másodalispánja, később helytartósági tanácsos.⁴ 9. Judit 1713-ban még hajadon, később Festetich Kristóf helytartósági tanácsos, hétszemélynök neje.⁵ Pál fiai közül csupán Ferencnek és Lászlónak voltak gyermekei. László mindkét fia egyházi pályára lépven, nem alapított családot.

Szegedy Ferenc kétszer nősült. Első neje Palkovith Magdolna, Palkovith Ferenc és Acsády Julianna leánya volt. Miután pedig Palkovith Magdolna anyai nagyanyja Szegedy Magdolna volt, e házasság következtében a dunántúli Szegedyek másodízben kerültek az 1579-ben nemességújító címeres levelet nyert Szegedyekkel vérségi kapcsolatba.⁶

Szegedy Ferencnek első nejétől csupán három leánya született. Másodízben Medgyesi Somogyi Rózával 1734 aug. 20-án Pápán kötött házasságot. Ebből a házasságból született 1743 febr. 14-én Pápán Mihály nevű fia, akitől a jelenleg élő nemzedék származik.

Az elmondottak alapján Szegedy Mihály atyjának, Ferencnek őseit ekként állíthatjuk egybe:

Dr. REISZIG EDE.

¹ Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. II. 648. l.

² Dukovics István vármegyei főlevéltárnok szíves közlése.

³ Orsz. Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 33–9. 1725-ben Bozsokon laktak. Orsz. Lev. ügyvédek után maradt iratok. 1–7.

⁴ Orsz. Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 33–9.

⁵ Orsz. Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 33–9. — N. R. A. Fasc. 1844. N. 13.

⁶ Orsz. Levéltár: ügyvédek után maradt iratok. 20–146.

VEGYES.

A Bocskai-család címereslevele 1414-ből.

(Színes címerképpel.)

A Bocskai-családnak itt bemutatott címereslevele nem ismeretlen szakköreink előtt. Bárczay Oszkár ugyan nem ismerte még az armálist, de Csoma Józsefnek a mohácsi vész előtti eredeti címeresleveleket tartalmazó jegyzékében már bennfoglaltatik. Társaságunk egyik nagygyűlésén Varjú Elemér tagtársunk a magyarországi lovaspecségekről szóló felolvasásában megemlékezett ez armálistól és méltatta annak jelentőségét. Nagyrértékű tanulmánya, miután a tárgyra vonatkozó kutatásai nincsenek teljesen lezárva, nem láthatott még napvilágot, s ezért attól függetlenül ismertetjük meg folyóiratunk olvasóit e ritka becses heraldikai emlékek, nem akarván a régóta közlésre váró színes hasonmást még tovább is hevertetni.

Az armális eredetije a gróf Erdődy-család monyorókeréki levéltárában őriztetik. Leszámítva a szövegnek egy-két hiányát, melyet a hártya összehajtogatása okozott, valamint a hártya megsérülését a címerkép szélén, az oklevél jó állapotban maradt reánk. Függő pecsétje az idők folyamán elveszett.

Az armális Aachenben 1414 november 8-án kelt, Bocskai Péter fia István részére szól, kinek kiletéről és érdemeiről azonban részletesebben nem emlékezik meg.

Az oklevél szövege a következő:

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. rex omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni regii, velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniet regie dignitatis. Sane ad universorum, tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Stephanus filius Petri de Bochka, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse sacro dyademati ac celsitudini nostre a longinquis temporibus in prosperis nostris agendis et adversis, persone et rebus suis non parcendo indefesse complacere studuit, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentium literarum nostrarum capite depicta, maiestatis nostre exhibendo, ab eadem maiestatis nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi ac heredibus et posteritatibus suis universis ex liberalitate nostra dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Stephani gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem cottidieque claret et inantea eoque studiosius clarere poterit, quo se et suos singularibus honorum

gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa scientia eidem Stephano et suis heredibus ac posteritatibus u[niversis a]d prefati Stephani suppli[cation]is instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac p[ictoris ma]gisterio distincte descripta [virtu]te presentium conferimus, ymmo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie, ad [maio]rem eiusdem Stephani et suorum [her]edum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus ac presentibus elargimur, ut idem [Steph]anus ac sui heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia prout [presenti]bus literis circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, amodo inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant atque deferre. Gaudeat igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefatus Stephanus suique heredes et posteritas merito exultent tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendentis secreto nostro regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibato Stephano et suis heredibus universis duximus concedendas. Datum Aquisgrani octavo die festi Omnium Sanctorum, anno domini millesimo quadringentesimo quartodecimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXVIII°, Romanorum electionis quinto, coronationis vero primo.

Az oklevél élére festett címerkép balra dőlt, ezüsttel damaszkolt kék pajzsban ezüst szerszámzatu fekete lovon ülő, teljes páncélatú vitéz ábrázol, fejét leeresztett ellenzőjű sisak fedi, jobbajával sárga nyelvű, ezüsthégyű dárdát szegezve előre. A vállpáncél és a derékvért alól fekete posztó ruházat buggyan ki. A pajzsa illesztett kék-ezüst takaróval ékített sisak díszében kiterjesztett szárnyú, kiöltött nyelvű, arany koronás kinövő fekete sast mutat. A címerkép vörös szőnyegre van helyezve, melyet az ekorbéli Zsigmond-féle armálisokat jellemző négyes karélyú széles aranykeret vesz körül, melyet belül kettős fekete, kívülről egyes vékony sárga vonal keret vesz körül. Az egész kék alapra van helyezve, melyet belül fekete, azután fehér, kívül pedig ismét fekete vonal keret határol. A belső négy sarokban ezüst damaszkolás látható.

A címerkép nem szorul bővebb magyarázatra. A Zsigmond első éveiből származó címerek között egyike a legszebb kivételének, mely színcomposíciójával, a sisakdísz lendületes ábrázolásával és méretei arányosságával egyaránt előnyösen válik ki a többi közül. A címerkép főérdekessége, de egyúttal fontossága a címeralakban rejlik, mely a Zsigmond-korabeli lovas fegyverzetet mutatja be. Viselet- és fegyvertörténeti szempontból szinte megbecsülhetetlen, mert azok a Zsigmond-kori armálisok, melyek fegyvertani szempontból figyelmet érdemelnek, mint pl. a Leszteméri-vagy Irsay-család címereslevelei csak egyes fegyverzetdarabokat ábrázolnak. Fegyvertani tekintetben a

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN

A BOCSKAI-CSALÁD CÍMERE 1414.

A M. KIR. OPSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA.

Bocskaiival fontosságra nézve csak a Bothfalvi Both-családét hasonlíthatjuk össze 1460-ból, mely a Mátyás-korabeli gyalogkatonaság fegyverzetét mutatja be.

E címerkép bemutatásával sajnos egyelőre le kell zárunk a középkori címerek színes hasonmásainak közlését. Nem mintha nem állana elegendő anyag rendelkezésünkre. A mohácsi vész előtti eredeti címereslevelek száma immár jóval a 200-on felül van, melyeknek tekintélyes része még közlésre vár. A levéltárak rejtekeiben nem egy ismeretlen armális ványa minden bizonnyal a felfedezést, hiszen csak nemrégiben jutottunk nyomára Hunyadi Mátyás négy címereslevelének, melyet a nagy király svájci polgároknak adományozott. Anyagi eszközeink fogyatékosága, a nyomdai és reprodukciós költségek végnélküli emelkedése egyelőre lehetetlenné teszi Társaságunk részére, hogy tudományos programjának ezt a pontját továbbfejlessze. Talán megérjük még az időt, midőn a viszonyok jobbrafordultával ezirányú kötelességünknek újból eleget tehetünk.

Társaságunk a folyóiratunkban megjelent középkori címerek hasonmásait a Monumenta Hungariae Heraldica-ban külön is közrebocsátotta. E vállalatból 1902-ben jelent meg a második kötet nagyérdemű néhai elnökünk, Fejérváthy László szerkesztésében. Azóta egy újabb kötetre való anyag gyűlt össze, melynek sajtó alá rendezésével igazgatóválasztmányunk legutolsó ülésében e sorok íróját bízta meg. Talán akadnak történeti multunknak áldozatkész mecénásai, kik ezen harmadik kötet mielőbbi megjelenését áldozatkésztségükkel lehetővé teszik.

Aldásy Antal.

◀ A Deák-család armálisa.

Genealogiai irodalmunknak alig megmagyarázható mulasztása, hogy Deák Ferenc leszármazásának kérdésével eddig még behatóan nem foglalkozott. Nagy Iván¹ mindössze annyit mond a Deák-családról, hogy előkelő zalamegyei familia, de szót sem említ a címer- és nemességadományozás idejéről, a családtagok közül is mindössze kettőt említ fel, Ferencet és testvérét Antalt. Azonkívül valószínűleg ő volt annak a téves nézetnek első hirdetője, mintha a Deák-családnak joga lett volna a kehidai előnév használatához és azt használta is volna. Pedig ezen előnév használata sem adománylevéllel, sem más hiteles okiratokkal nem igazolható, csupán megkülönböztetésül szolgált a család másik ágától, a zalatárnokitól.

A Deák-család eredetét borító homály hozzájárult azután ahhoz, hogy egyesek költői ihlet

¹ V. ö. Nagy Iván: Magyarország családai. III. kötet, 260. l.; Nagy Iván ezen állítását, amelyet tőle Siebmacher is átvett, megcáfolta már Eötvös Károly (Összegyűjtött munkái. XIII. 41. l.). A Deák-családról minden tudományos igény nélkül írtak: Füssy Tamás: D. F. gyermek- és ifjúsági életéből. Budapest, 1892. (Kny. a Szabad órákra c. gyűjteményes műből) és Szent István-Társulat Naptára 1894. évre. (Miként került Kehida a Deák-család birtokába?)

szülte túlzásból, mások meg nacionalista túlbuzgóságból a mesék és mondák világába vitték vissza a család eredetét. Garay János a «Szent László» IX. énekének hőisévé teszi a jobbágyi sorban lévő Deák Balázst, akit hűségének jutalmul nemcsak a nemesek sorába emel a szent király, hanem nagy birtokot is adományoz neki.² A román nacionalisták lapja, az Albina pedig Deák Ferenc halálakor megemlékezvén származásáról, azt írja, hogy családja oláh vagy macedon-oláh eredetű és eredeti neve Pescariu volt, amelyet csak akkor cserélt fel a mostanival, amikor megváltoztatta nyelvét és nemzetiségét. Ezek persze mind a költői képzelet, vagy épen a nemzeti túlbuzgóság szülte mesék birodalmába tartoznak.

Ez a bizonytalanság a család eredete felől okozta azután, hogy Deák Ferenc életírói is szinte a homályban tapogatóznak, amikor őseiről és leszármazásáról írnak. Ferenczi Zoltán említi Deák életrajzának első kötetében,³ hogy a család ősei a XVII. század elején marhahajcsárok voltak és így tettek szert némi kis vagyonra. A család első ismert tagja Mihály, I. Leopold alatt mint katona vitézül harcolt és az ezredesi rangig emelkedett. Mint ilyen alapította meg azután Bécsben a XI. huszárezredet. Érdemei elismerésül emelte azután őt és öccsét, Pétert, a király 1665. december 22-én a nemesi rangra. Ferenczi Zoltán állításainak, valamint a közölt leszármazási tábla helyességének igazolására semmiféle forrásra nem hivatkozik. Már ez is bizonyos óvatosságra készítet állításaival szemben, különösen, ha meggondoljuk, hogy abban a korban nem nemes embernek huszárezredessé, sőt ezredtulajdonossá felemelkedni, valami egészen rendkívüli okok és tényezők hatóereje nélkül, valóban lehetetlen volt; Deák Mihályról pedig valami messze kitmagasló vagy az uralkodóval közvetlen személyi kapcsolatot teremtő haditényt nem jegyzett fel a történelem.

Nagyon érdekes, amit Eötvös Károly mond Deák Ferenc őseiről, ami annál figyelemreméltóbbnak látszik, mert neki alkalma volt közvetlenül is adatokat szerezni Deák Ferencről, illetőleg a család többi tagjától. Szerinte a család első ismert tagjai Péter, Mihály, István és János voltak, akik az 1620-as évek táján születtek Zsitkóczon, Zala megyében. Közülök kettő, Mihály és Péter, gróf Nádasdy környezetébe kerültek és az ő befolyása révén emeltettek nemesi rangra. A másik két testvér, István és János, valamint leszármazottaik, mint nem nemes emberek éltek, úgy látszik, elég jó körülmények között. Eötvös Károly közli ugyanis munkájában³ a nem nemes Deák János déd-

² Garay János e szép monda elemeit Podlusani Zsigmondnak: «De rebus gestis Hungariae Regum» c. Győrött 1742-ben megjelent munkájából (35. l.) vette.

³ Ferenczi Z.: Deák élete. I. Budapest, 1904. 4. l.

³ Deák Ferenc paraszt vérei. Összegyűjtött munkái. XIII. 41–53. ll.

unokájának Istvánnak, aki Budán a kamaránál volt valamiféle alkalmazásban, egy, 1768 március 19-én kelt levelét Deák Gáborhoz, Ferenc nagyatyjához. Leveléből művelt, tanult embernek látszik, s elmondja, hogy maga és családja megszerezni kívánja a család nemesi ágának jóindulatát, miután épen azon fáradozik, hogy ő is nemességet kapjon. Leveléhez egy leszármazási táblát is mellékel, amely a család nemes és nem nemes ágának egységes leszármazását van hivatva bizonyítani. Ennek a genealógiai táblának is, amelyet Eötvös a levéllel együtt szintén közöl munkájában,¹ az a hibája, hogy jóformán sehol sem közli a közelebbi életadatokat, valamint a házassági kapcsolatokat. Tett-e valamit Deák Gábor nem nemes rokonainak nemesítése érdekében, nem tudjuk, de Deák István fáradozásainak eredménye végre is nem lett. A Deák-család eredete és leszármazása irodalmunk jelen állása szerint erősen homályba van burkolva, ezeknek a kérdéseknek végleges megfejtését csak a zalamegyei levéltár és talán gróf Nádasdy Ferenc iratainak alapos át vizsgálása után remélhetjük.

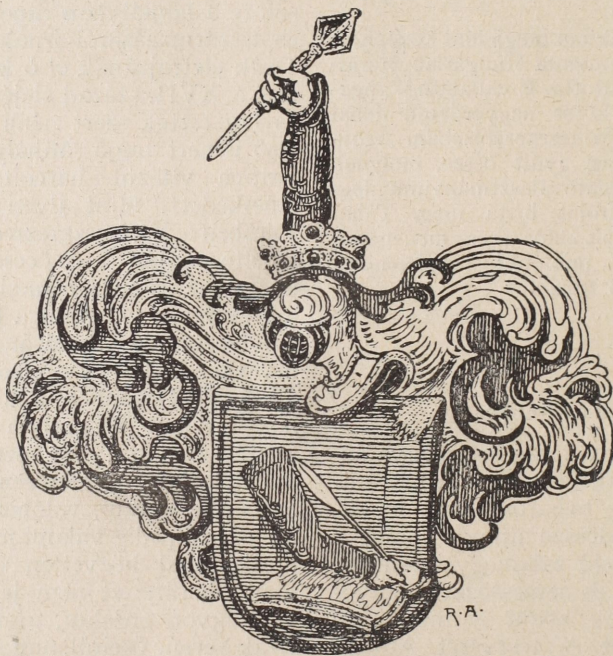
De nemcsak a család eredete és további leszármazása homályos, hanem nemességének legfőbb bizonyossága is ismeretlen volt mostanáig. Az 1665 december 22-én Bécsben kelt címer- és nemesség-adománylevél nem került feljegyzésre a királyi könyvekbe sem. Siebmacher² a család címerét és annak leírását a következőképen közli: Kék mezőben egy piros ruhába öltöztetett, hajlított, balra fordított kar, kezében író tollat tart, s azzal félig felnyitott könyvbe ír. A sisakdísz merőlegesen kiemelkedő kar, amely öklében balfelé irányzott buzogányt tart. Honnan vette a Siebmacher magyar átdolgozója ezt a címet, illetőleg annak leírását, nem mondja meg. Ellenben a már említett Deák Gábor-

¹ Ennek a levélnek és a hozzámellékelt genealógiai táblának eredetije ma valahol lappang. Eötvös Károly hagyatékából ugyanis kb. 120–150 drb irat került a M. N. Múzeum levéltárába a Deák-család iratai közül, ezek azonban jórészt a XVIII. század legvégéről és a XIX. század legelejéről származnak, csupa apró gazdasági feljegyzést tartalmaznak, családtörténeti szempontból nem igen bírnak beccsel.

² Der Adel v. Ungarn. Tafel 98, Text 126.

nak egy 1762-ből származó pecsétjét, amelynek leírása: két mezőben könyökével nyitott könyvre támaszkodó, páncélos, hajlított kar, öklében görbe kardot tartva, élénken jellemzi, hogy ebben az időben a családban már mennyire elhomályosodott a címer helyes használatának az emléke is.

Egy szerencsés véletlen, Deák Károly¹ zalaezerszegi ügyvéd nagylelkű ajándéka, most a címereslevél eredetijének birtokába juttatta a Magyar Nemzeti Múzeumot. A szépen megőrzött függő pecséttel ellátott armális mindenben a XVII. század heraldikai ízlésének nyomait viseli magán. A szokásos formulákon kívül csupán általánosságban emlékszik meg a nemesi rangra emelt Deák Mihály és testvére, Péter, érdemeiről. A címer leírása, amely tökéletesen egyezik a

jobb felső sarokban elhelyezett képpel, a következő: «Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, a cuius dextra parte brachium humanum rubra manica indutum, manu ipsa calamus scriptorium tenens, libroque scribentis instar applicans, eminere visitur; a superiori porro sinistro scuti angulo radiis ad ipsum librum scribentis coruscantibus et tendentibus. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate, ex eoque aliud brachium inferiori conforme eminens, pugnoque clavam ferream deauratam compressam sursum ostentans, seu protendens,

proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeæ laciniis sive lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc autem candidis et rubris, in scuti extremitates sese diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A címernek ez a hiteles, a képpel teljesen megegyező leírása: kék mezőben balfelé fordult vörös ruhás kar, kezében író tollat tartva, nyitott könyvbe ír; a pajzs bal felső sarkából arany napsugarak lövellnek a könyv felé; a sisakdísz: cölöpösen kiemelkedő kar, kezében aranyozott buzogányt tart felfelé; takarók: kék-arany, vörösezüst — lényeges eltérést mutat a Deák-címer eddig ismert ábrázolásaival és leírásaival szem-

¹ A címeres levelet Deák Ferenc adta át halála előtt néhány évvel unokaöccsének, Deák Mihálynak, Károly atyjának. V. ö. Ferenczi: Deák élete. I. 4.

ben. A Siebmacher közölte címerképből teljesen hiányzik a könyv felé lövellő aransugár kéve; Deák Gábor 1761-ből származó pecsétképe pedig már szinte torzalakja az eredetinek, nemcsak az aransugár kéve hiányzik ott is, hanem a címerképet valósággal militarizálja, mert a *páncélba öltöztetett kar ökleben görbe kardot markol*. Anélkül, hogy a címerszimbolika útvesztőjébe kívánnánk eltévedni, még sem hallgathatjuk el azt a megjegyzést, hogy Deák Mihály és Péter címeres levele, már ábrázolásánál fogva is inkább vall egy nagyúr (gróf Nádasdy Ferenc?) hűséges sáfárjára, mint egy harcokban különösen kiemelkedő, érdemeket szerzett és ezért ezredtulajdonossá lett és nemesi rangra emelt katonára. Bárha ez talán a család leszármazottainak kellemesebb emlék lett volna (Deák Gábor pecsétképe 1762-ből).

A Deák-családnak most előkerült címeres nemesítő levele, amelyet a rajtalevő feljegyzés tanúsága szerint 1666 november 18-án hirdetett ki Zala vármegye hatósága, legalább a családi címer helyességének kérdését dönti el véglegesen. A leszármazás kérdése a további kutatások számára még nyílt kérdés maradt. *Dr. Tóth László.*

Újabb nemzetségtörténeti adatok.

(Anjoukori Okmánytár. Szerkeszti *Tasnádi Nagy Gyula*. VII. kötet. 1358 jan.—1359 márc. 31. Budapest, 1920.)

Az Anjoukori Okmánytárnak legutolsó, másfél évnél okleveles anyagát felölelő, mintaszerűen szerkesztett hatalmas kötetét történelmi és diplomatikai szempontból behatóan ismertették és méltatták a Századok és a Levéltári Közlemények, s így ez irányban róla újat nem írhatunk. Minthogy azonban okleveleink a legfontosabb forrásai a családtörténetnek, folyóiratunknak az a feladata, hogy olvasóközönségével idevágó adatait ismertesse meg. A rendelkezésre álló szűk keretek között természetesen nem szólhatunk mindegyik családról, amelyről az oklevéltárban közölt oklevelek megemlékeznek, azért alábbi ismertetésünkben csakis a «de genere» családokra terjeszkedünk ki.

Aba-nemzetség. 1358 febr. 28-án Aba nb. Pál fia Imre fiai János, István és Imre osztályt vullanak. — Ezen nemzetség Kompolti-ágának egy osztályát már 1348-ból ismertük, mely osztálylevél hiányos és hibás olvasása folytán a helységnevek fel nem ismerhetők, így pl.: Berki=Gerke, Thoma=Thorna, Aba=Aka, Gassag=Gastagh, Nisdeth=Kisdeth, Nere=Kere, Kreuda=?, Hajoutha=Heyouch; Edeutel=Edeuch, Jan=Iw...., Böki? 1349-ben előfordul *Iday Omode* fia János; oklevéltárainkból ismeretes, hogy Fel- és Egyházas-Idát I. Amade fia Dávid 1280-ban visszaszerezte s így nagyon hihető, hogy *Iday Amade* az Aba nb. II. Amadéval egy személy, kinek János fiát eddig nem ismertük. A Györkey-ág nemzedékrendje újabb adatokkal bővül, nevezetesen 1358 március 24-én Lapusi Miklós fiát *Jánost* találjuk, majd ugyanezen év június 9-én Lapuspataky *Dezső fiaival Miklóssal, Loránnal, Péterrel és Jánossal* ismerkedünk meg; a most említett *Dezső* pedig az 1359 január 12-én

kelt okmány szerint Bodon fia volt; ezen ág közeli rokona volt *Woyth* (Karácsonyinal az egyes tagoknál említett *Weytich*), kinek ismeretlen nevű leánya Nagysejéni Gergely felesége volt; minthogy pedig a leánynegyeddel Bodon fiai elégítik őt ki, hihetőleg *Voyth* Bodonnak testvére volt; 1359 január 14-én Bodonnak egy mag nélkül elhalt, eddig ismeretlen *Fülöp* nevű fia is volt.

Akos-nemzetség. 1358 október 25. Bebek György és István testvérek, lipótmegyei főispánok s ugyanezen György még 1359 március 24-én is ezen megye főispánja; s ugyanekkor Csetneky János mint mag nélkül elhalt említettik, Jánosnak pedig két gyermeke volt, u. m.: Péter 1340 és egy leánya, Gedey Péter felesége (Turul 1904. 40), mostani adatunk csak úgy magyarázható, hogy Péter nevű fia még az atya életében elhalt. 1358 október 13-án az országbíró Miklós fiának Akosnak, *Berzetej* Miklós fia János elleni perét elhalasztja. Berzetét 1243-ban kapja a Bebek-ág s így nem lehetetlen, hogy ezen Berzetei János vagy IV. Miklósnak, vagy, mi meg még hihetőbb, III. Miklósnak fia volt. I. Micsk ágán I. István fia Péter még 1358 június 6-án *kiskorú*, I. Loránd pedig még életben van; 1358 január 20-án I. István Zala, Verőce és Pozsega vármegyék főispánja.

Baksa-nemzetség. Megemlített ezen nemzetség Szerdahelyi-ágának 1358 augusztus 1-én kelt osztálylevele, továbbá az 1358 március 19-iki okmány azon adata, hogy Szerdahelyi Francsik fia Miklósnak, *András* nevű fia is volt. A Sövári Sósok ágán 1359 január 13-án Péternek *László* nevű fia is említettik.

Buzád-Hahót-nemzetség. Az 1359 március 20-iki okmány szerint Lendvai Miklós (VII.) már nem élt és a báni méltóság után a *királynéi tárnokmesterseget* viselte.

Balog-Semjén-nemzetség. E nemzetségből származó Kállay-család gazdag levéltárából került ki a kötet okmányainak nagy része, s így e nemzetség történetére számtalan adatot találunk, ellenben genealogiájára a családnak alig valami újat. Megemlítettöknek tartom a következőket: Semjéni I. István fia II. István *Bodolai* néven fordul elő 1358 augusztus 1-én; míg Kállay Simon fiai Imre és Péter *Oroszy* néven nevezetnek 1358 augusztus 15-én. A Semjéni-ágon Lengyel II. Jánosnak 1358 október 13-án egy *Abraham* nevű fiával ismerkedünk meg. Ubul fia Biri Gergely feleségét eddig nem ismertük, az 1359 január 12-én kelt okmány szerint Lápispataki *Woyth* leánya volt. Itt tartom megemlítettöknek, hogy egy pörben Sárospatak régi kiváltságaira is történik hivatkozás, mely szerint a városnak csak szombati napon volt joga vámot szedni.

Dém-nemzetség. Egyike azon nemzetségeknek, melyekről legkevesebb adat maradt reánk. 1358 május 24-én az egi káptalan előtt *Bői Lőrinc fia Miklós és fiai Mátyás és Bálint*, továbbá Szántai Miklós fiai Sebestyén és Demeter, az említett *Bői Miklós leányainak Klárának és Sebének* jegyesei, atyjuk utáni bői (Heves m.) birtok leánynegyedére kiegyeznek.

Divék-nemzetség. Az 1358 november 14-én kir. emberek gyanánt szereplő Moyteki Boska (Baska) fia Miklós és Péter (Pető 1330) fia *György*-öt a Mikó ágán találjuk meg.

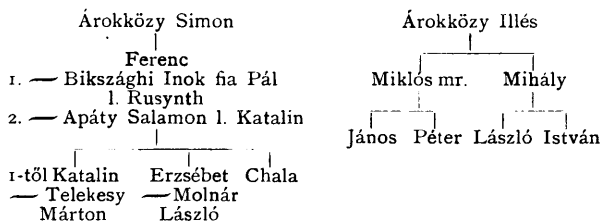
Geregye-nemzetség. 1359 január 14-én az Egerváry-család őse ekkor *Fancsikay* néven említve, *Kalmér* fia *Mihály* fia *Miklós* elleni perében *Fancsikay*

Kathyna fia István s ennek fiai Miklós és Kelemen meg nem jelentek; ez utóbbiak hihetőleg szintén e nemzetség tagjai.

Gutkeled-nemzetség. 1358 október 20-án *Báthory* I. Miklósnak *Miklós* nevű fia említették, ki ez évben mint Szabolcs m. főispánja szerepel. Amade ágán szereplő Felsőlendvai *II. János* 1358 április 26-án mint néhai említették s minthogy mag nélkül halt el, Ikrén birtokát az Osl nembeliek kapják. I. Pál bán fia Ráskai Vid fia Loránd 1358 július 30-án kelt oklevélben *Gavay*-nak nevezeték, míg *II. Joanka* (Iwank) fia *III. János Pelbárhidáról* nevezi magát (1358 márc. 13-án). Rozsályi (Kún) *Gergely* fia *György* 1358-ban Szatmár vármegye alispánja volt (1358 júl. 12., aug. 23., okt. 11.), kinek a nemzetség címerével díszített pecsétjét hasonmásban is megtaláljuk.

Héder-nemzetség. Hédervári *Miklós* fia *Miklós* 1358 december 24-én csongrádmegyei főispán és szegedi várnagy. Herczeg Péternek 1358 márc. 24-én özvegye még életben van.

Hermann-nemzetség. Az 1358 december 19-én kelt okmányból e nemzetség egy új ágával ismerkedünk meg, nevezetesen a Herman nb. *Arokközy Simon* fia *Ferenc* és felesége *Apati Salamon* leánya *Katalinnak* fiú örököse nem lévén, *Arokközy* *Simon* fia *Ferenc* és felesége *Apati Salamon* leánya *Katalinnak* fiú örököse nem lévén, *Arokközy* *Illés* fia *Miklós* fainak *János*-nak és Péternek vallják örökül. 1358 július 9-én a a vasvári káptalan előtt *Arokközy Illés* fia *Mihály* fia *László* és *István* mihályfalvi részüket és a Sárvizet egy malom felét «frater patruelis»-ának, *Arokközy Illés* fia *Miklós* mester fiának *János*-nak adja zálogba. 1359 január 8-án a vasvári káptalan előtt *Arokközy Simon* fia *Ferenc* leányai *Katalin*, *Telesky Márton* özvegye, *Erzsébet* Molnár *Lászlóné* elismerik, hogy őket *Arokközy Illés* fia *Miklós* mr. a kezére jutott árokközyi és hidvégi birtokokból járó leánynegyedre, valamint az anyai hitbérrre és jegyajándékra kielégítette.

1358 május 17-én I. Laczk fia I. István nyitrai főispán; 1359 márc. 31-én I. Laczk fiai Miklós és Pál pataki várnagyok.

Hunt-Pázmán-nemzetség. Az 1359 január 7-diki oklevél az Újhelyi-ág több eddig nem ismert tagjával ismert meg bennünket, nevezetesen Ordowi *Lökös* fia *Bertalan* (a Védi-család őse) és *János*, *Chepan* fia *Zovárd* (a *Zovárdy* cs. őse) és fiai *György* (1358 aug. 26.), *János*, *István*, *László*, *Tamás* és *Dávid* patruelisei *János* fia *János*, *Miklós* fiai *István* (az Újhelyi cs. őse) és *Márton*. A bozoki ágból származó *Osgyáni Bakos-család* őseinek *Bakos*-nak (*Bagus*) *Miklóson* kívül egy *László* nevű fia is volt (1358 szeptember 9.); ugyanezen ágon még a következőkről értesülünk egy 1358 márc. 10-én kelt oklevélből:

1) hogy I. Dersnek, Tamástól született unokái közül *László egri prépost*, *Demeter* pedig *barsi főesperes* volt, 2) hogy I. Ders fiának *Miklósnak özvegye Szügyi András leánya* volt. A *Forgácsoknál* megemlítettőnek tartom, hogy 1358 május 8-án *Forgács Miklós* fiai *András* és *Miklós* a *lekenyei* előnévvel fordulnak elő. A *Kövári* alágra vonatkozik az 1358 szeptember 8-án kelt okmány, mely szerint a sághi konvent előtt *Kövári László* fiai *Honth* és *Miklós*, *Miklós* fia *János*, *Beke* fia *Péter* *Apatinban* bírt részüket örök áron eladják *Csalonyai László* fainak *Lőrincnek* és *Lászlónak*. *Cseklészy* *III. Abraham*-nak *Lökös* nevű fia 1358 május 1-én mint királyi ember szerepel.

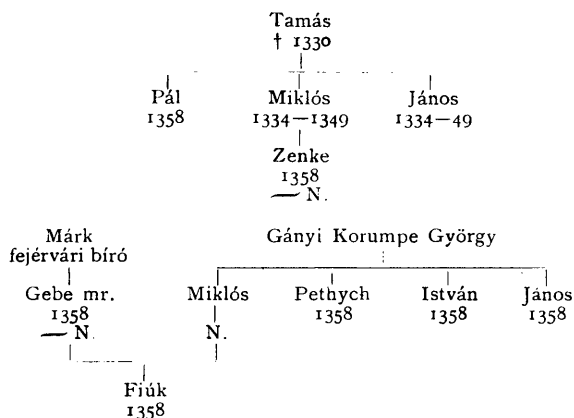
Fák-nemzetség. A *Szelestey* alágon *V. Jakab*-nak *IV. Péter*-en kívül még két fia volt *János* és *István* (1358 aug. 30.) *A Niczky* alág leszármazása is bővül néhány taggal, nevezetesen 1358 szeptember 2-án előfordulnak a következő *Tyák-nembeliek*: *Kemen* (II.) fia *János*, *Jakab* (I.) fiai *Lóránd* és *János*, *András* fia *Miklós* (IV.) és *János* (IV.?) fiai *János* és *Péter*, 1358 december 8-iki okmányból megtudjuk, hogy *Tyáky* *Kemen* (II.) fia *Miklós felesége Gyuróy Katalin* volt. Az 1358 december 23-án *Szentivánfalvi János* (III.) fia *János* (V.)-sal együtt előforduló *András* hihetőleg egy a *Niczky* alágon előforduló *Andrással* s fiai *Miklós* és *István*. A *Getyey-család* ősenek *János*-nak (I.) fia *András* 1358 szeptember 22-én mint királyi ember fordul elő.

Kaplyon-nemzetség. 1359 március 18-án előfordul *Csomaközy Pál* fia *János*, ki hihetőleg *Vetésy Zonga* *Péter* unokája. 1358 április 15-én pedig előfordul *Paposity Iván* fia *Miklós*, mint királyi ember.

Káta-nemzetség. 1358 március 13. A *Lázary* ágon (a *Vasváry-esaládnál*) előfordul *Pasaby Pál* fia *Tamás* fia *Miklós*. 1358 március 24-iki okmányból tudjuk meg, hogy *III. Gug* fia *Illés* ekkor *egri kanonok* volt.

Lipovnok-nemzetség. Ezen nemzetségből származott a *Korossy-család*, kinek őse *II. Gyórot* volt; ennek két fiáról egy 1328-ban kelt okmány emlékezik meg, a fiúk neveinek megemlítése nélkül. Az 1358 október 6-án kelt okmányból megtudjuk, hogy a két fiút *Renoldnak* és *Pálnak* hívták; ellenben nem tudom elhelyezni a családfán azon *Korossy Domonkos*, kinek leánya *Holbányi Miklós felesége* volt (1359 március 20.).

Lőrente-nemzetség. 1301-ben *II. Lőrente* és fainak szolgálói *Csege*, *Potol* és *Gány* falvakban laktak. Ezen *II. Lőrente* fia volt *I. Tamás*, kinek eddig ismert fiai voltak *Miklós* (II.) és *János* (III.), 1358 április 9-én a fejevári konvent előtt megjelennek *Chegei Tamás* fia *Pál*, másrésről a néhai fejevári bírónak, *Márk*-nak, fia *Gebe* mester és egyezséget vállalnak azon csegei telekre nézve, melyet *Gányi Korumpe György* fia *Pethych*, *István* és *János*, a nevezett *Chegei Pál* elődeitől elpereltek s *Gebe* mester felesége leánynegyede fejében a *Gebe* fainaka dtak; ugyanezen a napon, ugyancsak a fejevári keresztetek konventje előtt *Chegei Miklós* fia *Zenke* azon bizonyos pusztá szőlőért, melyet néhai *Gányi Miklós* (*Gebe* mester ipa) a nevezett *Zenke* ipától elperelt volt, a csegei határban egy helyen 8, más helyen 3 hold szántóföldet ad cserébe *Gebe* mesternek; mint szomszédok említettnek *Herbord* fia *Guke* fiai *Benedek*, *György* és *István*. Ezen *Herbord* hihetőleg egy személy *Lukács* fia *Herborddal*, kinek 1279-ben *Alsó-Órsön* birtoka volt.

Ezek szerint nem lehetetlen, hogy itt az előforduló gányiak szintén a Lõrente-nemzetségből származtak.

Nána-Beszter-nemzetség. E nemzetségből származott a Harangláby és Gálfalvy-család, kiknek tagjai, ú. m.: *Harangláby Pál fia Mihály* és *Besther fia Domokos leánya Anna* Gálfalva, Gyertyános és Harangláb-i birtokaikon megosztóznak. 1358 máj. 27.

Ostl-nemzetség. 1358 április 26-án Osth nb. Chornai Imre fia Lõrinc fia János és Benedek adományul kapják Ikrényt (Gyõr m.); 1359 október 10-én a nevezett Benedek «aule reginalis iuvenis»-nek, míg János 1359 február 4-én «aule regis miles»-nek iratik; említést érdemel még az Ostfyak 1359 március 26-án kelt osztálylevele. 1423 január 26-án Osth fia János fia *Gergely* említettik.

Rátold-nemzetség. A Jolsvai ágon Dezsõnek, Péter fiától származott *Domokos és Leusták* nevű unokáival ismerkedünk meg (1358 április 20.).

Szalók-nemzetség. Kaba Demeter fia Péter fia *János Chechról* (de Chech) írja magát (1358 apr. 5.).

Tekule-nemzetség. Karácsonyi Czana Egyed nevű fiáról a következőket írja, «kétséges: jól értesült-e a nádori jegyzõ, ki 1340-ben Czanának Egyed nevű fiát is említi, holott 1337-ben errõl szó sincsen?!» (ugyanis ezen okmány az összes élõ tagokat felsorolja); az 1358 október 6-iki okmány az 1340. évi okmányt megerõsíti, amennyiben Roskováni Minta fainak Egyedet és Pétert nevezi meg, kik ekkor mint királyi emberek szerepeltek.

Tibold-nemzetség. 1294-ben e nemzetség megosztózik birtokain s közülük Zerje és Demeter Som és Kapurév falvakat kapják; 1358 április 9-én Péter (I.) fia Miklós (III.) Kapurévról nevezi magát.

Turul-nemzetség. 1358 szeptember 18-án a Turul-nemzetség több tagjával találkozzunk, kiknek egy része *Ippról*, másik része *Szélplakról* nevezi magát. Ippi Serefil fia *János*, ennek fia *Miklós*, Ippi Rubert fia *Miklós fia András*, ez ideig ismeretlen tagjai voltak a nemzetségnek; I. Gergely utódjai *Szélplakynak* neveztetnek s fiai közül Turul *pap* volt.

Tyukod-nemzetség. 1358 február 14-én Gerendy Jakab fiát *Pétert* Bányabük és tartozékaiba iktatják be.

Ezen most felsorolt adatok igazolják, hogy a másfél év okmányai mily sok és becses új adattal gazdagítják genealogiai ismereteinket; és hogy ezek ismerete mily fontos, semmi sem bizonyítja jobban, mint a Levéltári Közleményekben olvasható (209. l.) ismertetés 2. bekezdése, mely ez oklevéltár társadalomtörténeti adatait tárgyalja, kiindulva egy oklevél (1358

szept. 15.) nem egészen világos szövegébõl, mely így szól: «magister Thomas de Byri et hospites de Nogkallou, contra hospites de Zothmar»; összevetve ezen szöveget a többi oklevelekkel és a Balog-Semjén-nemzetség leszármazásával, kétségtelesen bebizonyítva találjuk, hogy Biri Tamás I. Ubul fiának Gergelynek János fiától való unokája volt, tehát elõkelõ nemes s így az egész bekezdésben közöltek, mint tévedésen alapulók, tárgyatlanná válnak.

Daróczy Zoltán.

Himfi Benedek halálának éve.

A Szalók-nemzetség e kiváló tagjának, Nagy Lajos királyunk vitéz hadvezérének és bolgár bánjának életét eléggé ismerjük; de csak 1379-ig követhetjük s ezután csak annyit tudunk róla, hogy 1385-ben már nem élt. Karácsonyi János írja ezt a Pallas Lexikonban,¹ amelynek az okleveles források széleskörû és gondos felhasználásával összeállított középkori család-történeti és életrajzi cikkei illusztris tudósunk tollából ma is úgyszólván egyedüli tájékoztatónk a kisebb-nagyobb szerepet játszott családok és egyesek történetére. Karácsonyi figyelmét azonban elkerülte a Zalai Oklevéltár egy darabja, a hg. Batthyány-család körmendi levéltárának egy oklevele,² mely szerint Tamás zengi püspök 1384-ben Mária királynõ előtt elõadta, hogy *néhai* Himfi Benedek, volt bolgár bán, 1381-ben, Szent Gál napján (okt. 16.) Diósgyõrött súlyos betegen fekvõdván, elõtte mint gyóntatója s több nemes elõtt végrendeletet tett s többek között Galsa nevű zalai birtokát *Anna* leányának hagyta.³

Eszerint tehát 1381 õszén még életben lett volna; ámde Nagy Lajos királyunknak egy 1381 június 13-án kelt oklevele, amelyet a fehérvári káptalanhoz intézett a veszprémi káptalan egy panasza tárgyában, már néhainak mondja õt.⁴ Hogy ez az utóbbi adat a helyes, s 1381-ben már nem élt Himfi Benedek, azt az említett gazdag körmendi Batthyány-levéltár egy másik oklevele is bizonyítja, amely pontosan megmondja Benedek bán halálának idejét.

1381 elején Himfi Benedek fia, Miklós mester, azzal a panasszal járult Nagy Lajos királyhoz, hogy amikor õ *nemrég, szüret táján*, az olaszországi hadjáratban vett részt, emberei mással lévén elfoglalva, többek közt atyja temetésénél, nem szedhették be a hegyvámot s a veszprémi káptalan szedette azt be a maga részére: «*nuper tempore vindemie ipso in facto expeditionis nostre in partibus Italie existente hominibusque suis, quos domi reliquerat, tum in negotiis nostris* (a király írja ezt Zala vármegye hatóságának) *et ipsius, tum etiam in sepultura dicti quondam Bani patris sui occupatis*» . . .⁵

¹ IX. k. 209. l.

² Zalai Oklevt., II. k. 199. l. (Jelzete: Himfiana nr. 325.)

³ Korábbi végrendeletét 1376-ból ismerjük, amikor a Szentföldre készülvén, a sebesi ferenczrendi guardian és custos elõtt végrendelezett. (Nemzeti Múzeum levéltára. Törzsanyag.)

⁴ . . . «quondam Benedictus banus filius Pauli filius Heem» egy szõlõhegyüket elfoglalta. (Veszprémi kápt. házi lev. Kispéczel 3.)

⁵ Hg. Batthyány-cs. lev. Körmend. Himfiana nr. 290.

Kétségtelen tehát ebből, hogy *Himfi Benedek 1380 októberében halt meg* s Tamás püspök, amint az könnyen megcsinál, a napra jól visszaemlékezett ugyan, az esztendő azonban elvételte.

Holub Főzsef.

Institut für Genealogie, Familienrecht und Wappenkunde.

1922 január 10-én a bécsi «Adler» heraldikai társaság tagjaiból ezzel a címmel egy munkaközösség alakult meg, mely azt tűzte ki céljául, hogy feldolgozzon e tudományterületek körébe vágó aktuális kérdéseket, felvilágosításokat nyújtson és szakvéleményeket adjon s elvállaljon mindenféle könyv- és levéltári kutatásokat, — mindezt szigorúan tudományos alapon hajtva végre.

1923 április 30-án zárult le első szakasza ez új alakulás működésének s az erről szóló igen érdekes jelentést az «Adler» Monatsblatt-jának 1923. évi október—novemberi számában (IX. Bd. Nr. 34—35.) olvashatjuk a kitűnő heraldikusnak, Siegenfeldnek, tollából.

Nem érdektelen, hogy a mai viszonyok közt, az Ausztriában történt nagy átalakulás után is mily nagy érdeklődés nyilvánult meg itt ez új intézet iránt; kétségtelenül örömdetes jele ez annak, hogy a szakterületek több-évtizedes céltudatos és fáradhatatlan működése következtében a családtörténet művelése, kiépve régi szűk kereteiből szélesebb körök figyelmét is magára tudta vonni s arra a belátásra vezetett rá, hogy a polgári és paraszti ősök is érdemesek arra, hogy velük foglalkozzunk, sőt csakis az objektív öskutatás teszi lehetővé azt, hogy a családok genealógiai és gazdasági fejlődésének legtávolabbi gyökereit felfedjük s ezzel a népalakulás elemeit is megismerjük.

A családtörténeti érdeklődés általánossá válását tükrözi vissza az Institutra bízott s általa végzett munkálatok iránya és sokoldalúsága is.

Nem részletezhetjük mind a 21 munkálatot, csak a bennünket közelebbről érdeklőket emeljük ki.

Az Institut megbízást kapott a tartományi kor-

mánytól, hogy készítsen tervet Burgenland címerére történeti megokolással kísérve. A feladat — mint írja — nem volt könnyű. A békeszerződések három magyar vármegyéből «kellő történeti alap nélkül, önkényesen alakítottak meg egy teljesen új tartományt», Ausztria köztársaság kilencedik Bundeslandját. E vármegyék címereire nem gondolhattak, mert azok részben Magyarországnak hagyták meg, ezért azután a XV. századba mentek vissza, amikor az első osztrák szerzemények történtek itt s annak a két grófi nemzetségnek címeréből szerkesztették meg Burgenland új címerét, amelynek kezében volt ekkor e terület legnagyobb része, t. i. a *Mattersdorf-Forchtenstein-i* grófok és a *Güssing-Pernstein-i* grófok címeréből.

A családtörténeti kutatások közül több bír magyar vonatkozással. Így pl. összegyűjtötték a bajor Pfalzból való *Pscherer*-családról szóló anyakönyvi bejegyzéseket, hogy ki lehessen deríteni e családnak állítólagos összeköttetését azzal a *Pscherer*-családdal, amely a Csehországban 1763-ban született Joseph P.-től származott le s amely a XIX. század első felében hazánkba jött, megszerezte Nyír-Bogát birtokot, 1889-ben nemességet kapott s 1896-ban nevét Bogáti Bogáthyra változtatta.

Genealógiai kutatásokat végeztek a Dietenheimből származó *Brenner*-család történetéhez, amely 1536-ban kapott császári címerlevelet. A család egyik ága hazánkba került katonai szolgálatban s B. Mátyás császári kapitány 1666-ban magyar nemességet kapott. Fiai közül Pongrácz Mátyás Nezsiderben hosszú időn át harmpincados volt; 1692-ben szolgabíró, 1696-ban alispán Mosonban. 1674-ben Nezsiderben született fia, Domokos, volt az a hirhedt Brenner abbé, aki afölötti haragjában, hogy nem lett apja utóda az alispáni tisztségben, Rákóczihoz csatlakozott s mint a fejedelem egyik legbizalmasabb párthive nagy szerepet játszott, de végül öngyilkossággal vetett véget életének.

Megemlítjük még végül, hogy az Institut egy nagyobb munkát készít elő: «Stamm- und Ahnentafeln zur neuesten Geschichte Österreichs; Krieg, Umsturz und Nachkriegszeit» címmel, amely a legjelentősebb vezető személyiségeket fogja tárgyalni, pártpolitikai állásukra való tekintet nélkül válogatva össze azokat.

H.

Kérelem Társaságunk t. Tagjaihoz!

Tekintettel Társaságunk rendkívüli súlyos helyzetére, nagyon kérjük Társaságunk t. Tagjait, hogy hátralékos tagdíjaikat a jelen füzethez mellékelt postatakarékpénztári befizetési lapon mielőbb küldjék meg pénztárunknak! A tagdíj az 1923. évre 1000 K s ugyanannyi egyelőre az 1924. évre is. Minthogy azonban a jelen füzet nyomtatási költségeit a befolyó tagdíjak csak igen kis részben fedezhetik, azzal a kéréssel fordulunk Társaságunk t. Tagjaihoz, hogy a mai viszonyokhoz képest igen alacsony összegű tagdíjat adományaikkal megtoldani sziveskedjenek.

TÁRCA.

Társaságunk működése 1922—1923-ban.

Az 1922. évben első igazgatóválasztmányi ülésünket június hó 22-én tartottuk meg; *Tóth László* tagtársunk a Bitskey-családnak II. Lajos király által 1520-ban adományozott címereslevelét mutatta be és ismertette, jegyző pedig *Karácsonyi János* másodelnöknek «Magyar Sibilla» és *Jakubovich Emil* ig.-vál. tagnak «Kün Erzsébet nőtestvére» c. tanulmányát olvasta fel. Tagokul ez ülésen a következők választották meg: *Follajtár József*, Pestszentlőrincz, *Szirmay József*, Olad, *Platthy Imre*, Miskolcz, *Csiky Vidor*, Esztergom, *Fischer Ottó*, Bpest.¹ Ezen az ülésen mutatta be jelentését a számvizsgáló-bizottság, amit az igazgatóválasztmány köszönettel vett tudomásul.

1923. március 8-án *Fejérpataky Lászlónak*, nagynevű elnökünknek váratlan elhalálózása folytán rendkívüli ülést tartott igazgatóválasztmányunk. *Aldásy Antal* másodelnök mélyen meghatva adott kifejezést a Társaságunkat ért súlyos veszteség fölötti mély fájdalomunknak. Másodelnökünk megemlékezése után e szomorú esettel kapcsolatos intézkedésekről tárgyalt az igazgatóválasztmány.

A június 22-én tartott igazgatóválasztmányi ülésen a jegyző *Ghyczy Pál* ig.-vál. tagnak Címertörténeti jegyzetek c. tanulmányát s a M. N. Múzeum levéltárának néhány újabb szerzeményű címereslevelét mutatta be.

A folyóügyek során az elnöklő másodelnök kijelentette, hogy megboldogult Elnökünk, *Fejérpataky László* koporsójára koszorút tettünk le s *Csánki Dezső* ig.-vál. tag gyászbeszédében Társaságunk nevében is elbúcsúzott szeretett Elnökünktől. Emlékbeszéd megtartására *Szentpétery Imre* ig.-vál. tagot kérte fel az ig.-választmány.

Fejérpataky Tibor arról értesítette Társaságunkat, hogy nagybátyja, megboldogult Elnökünk, végrendeletében 1000 koronát hagyott Társaságunknak s ő ezt az összeget 15,000 koronára egészítette ki. Az igazgatóválasztmány hálás köszönettel vette tudomásul a nemes

¹ A XXXVI. kötetben (1918—21) közölt jegyzőkönyvi kivonatok egyikéből, mely az 1920 május 26-án tartott igazgatóválasztmányi ülésről szól, kimaradt az ekkor megválasztott új tagok jegyzéke; itt adjuk pótlólag: *Farkas Lajos*, Sopron, *Rudý Erzsébet*, dr. *Jánossy Dénes*, báró *Kohner Lujza*, dr. *Steincker Ferencné*, *Szilágyi Mihály*, Bpest, dr. *Ádám György*, ifj. *Hajdu János*, Nagykáta, *Horváth Árpád*, dr. *Lutter János*, Bpest, *Gálffy Péter*, Kaposvár, *Édeskuty Olivér*, Bpest, *Korniss Károly*, Baracs, dr. *Paulovics Tibor*, dr. *Heinrich Elek*, *Aggházy Kamil*, Bpest, *Dessewffy Géza*, Tolcsva, *Nemzeti Társaskör*, báró *Perényi Zsigmond*, *Hadtört. Levéltár és Múzeum*, Bpest, *Hertelendy Cornelia*, Zalapölöske, *Eperjesy Géza*, *Szepesházy Imre*, *Osztróuczky Miklós*, *Szaplonczay Ödön*, *Szikszay András*, *Podharszky Andor*, dr. *Jakabffy Károly*, *Soós Zoltán*, *Balás Cornél*, *Schiller Rezső*, Bpest.

adományt s úgy határozott, hogy ez összeget a Fejérpataky-alaphoz csatolja.

Új tagokul felvették: dr. *Kardos Gabriella*, Bpest, dr. *Csetényi Imre*, Bpest, *Schmidt Rezső*, Bpest, dr. *Uffalussy Béla*, Bpest, *Vitéz dr. Házi Jenő*, Sopron, *Sopron sz. kir. város levéltára*, dr. *Csiziinszky Lajos*, Bpest.

Elnök örömmel jelentette, hogy a nm. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr a folyó évre 30,000 korona segélyt engedélyezett Társaságunknak, amit az ig.-választmány hálás köszönettel vett tudomásul.

Végül a tagdíjak és kiadványainak felemelése tárgyában intézkedett az igazgatóválasztmány.

Legutóbbi jelentésünkben (Turul, 1918—21. évf. 401.) megemlékeztünk arról, hogy 1921-ben rendkívüli igazgatóválasztmány foglalkozott alapszabályaink módosításával. Az elnökség megtette a módosított alapszabályok jóváhagyásához szükséges lépéseket, de kérvényünket többszöri sürgetés után azzal a megjegyzéssel kaptuk vissza, hogy régi alapszabályaink annyira nem felelnek meg az újabban megkívánt feltételeknek, hogy át kell dolgoznunk az egészet. E célból 1923 október 11-re rendkívüli ig.-vál. ülést hívott össze az elnökség, amelyen a jegyző előterjesztette az átdolgozott alapszabályokat, s azt a választmány egyhangulag elfogadta. Mint lényeges változást azt emeljük ki már most, hogy a pártoló tagságot megszünteti a választmány, a tagdíj pedig a rendes tagoknál évi 1000 K., az alapító-tagsági díj 25,000 K., örökös alapítóé 100,000 K. Jogi személyek csak örökös alapítók lehetnek.

*

Már itt meg kell emlékeznünk azokról a jelentős adományokról, melyeket legutolsó ig. vál. ülésünk óta kapott Társaságunk: *Karácsonyi János*, másodelnök, 500,000, *Ghyczy Pál* ig. vál. tagtársunk 100.000 koronát ajándékozott Társaságunknak, *Reiszig Ede* ig. vál. tagtársunk pedig felajánlotta, hogy jelen kötetben megjelenő dolgozata nyomtatási költségeit ő fogja fedezni. E nagylelkű adományozók lelkes támogatása tette lehetővé, hogy folyóiratunk e kötetét így aránylag nagy terjedelemben jelentethetjük meg.

*

Örömmel jelentjük, t. tagtársainknak, hogy legutolsó ig. vál. ülésünk megbizta *Aldásy Antal* másodelnököt, hogy a *Monumenta Hungariae Heraldica III. kötetét rendezze sajtó alá*. A kötet sajtókészen áll, s most már csak attól függ megjelenésé, hogy mennyiben fog iránta megnyilvánulni az érdeklődés. Amint megfelelő számú előfizető fog jelentkezni, a kötetet rögtön sajtó alá adjuk. A 26 színes címerképet tartalmazó kötet alapára 30 korona lesz; azok, akik még 1924 március folyamán beküldik a kötet vételárát pénztárunknak, 40.000 koronával fizethetnek elő.

SZAKIRODALOM.

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Címjegyzéke. II. Címereslevelek. 2. kötet 1. füzet. Leírta: Dr. Áldásy Antal. Budapest, 1923. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára. 8°. 160 l.

Majdnem két évtizede annak, hogy Áldásy Antal, akkor a múzeumi levéltár tisztviselője, az Országos Széchényi Könyvtár katalógusainak során egy kötetben kiadta a múzeumi levéltárban őrzött 631 magyarországi és külföldi címereslevél módszeres rövid leírását, amelyhez az érdekesebbeknél a címerrajz közlése is járult. Az elmúlt két évtizedben a múzeumi levéltár nem lankadó buzgósággal folytatta az eredeti armálisok, vagy azok másolatainak gyűjtését s az újabb letéteményezett családi levéltárak anyaga is szép számmal gyarapította a nemesi iratok gyűjteményét.

Ezek a gyarapodások már magukban véve is szükségessé tették egy újabb kötet kiadását. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy a könyvtár akkori igazgatója, Fejérpataky László, szükségét látta annak, hogy ez újabb kötetbe felvéssenek a múzeumi kéziratokban őrzött címereslevél-másolatok címerleírásai is. Fejérpataky László ezen újabb kötet kiadásával is az időközben egyetemi tanárrá kinevezett Áldásy Antalt kérte fel s így biztosítva volt, hogy az újabb kötet is, az előző kötethez teljesen hasonlóan, szigorúan módszeres tudományos elvek szerint készül majd el. A mű már 1917 végén sajtókészen állott, de a háborús, majd a forradalmi állapotok, legutóbb pedig a mindinkább elviselhetetlenné váló nyomdai árviszonyok lehetetlenné tették megjelenését. Az idei évben azonban a Széchényi Könyvtár új igazgatójának, Hóman Bálintnak, sikerült megszerezni a közoktatásügyi miniszter hozzájárulását és anyagi támogatását a múzeumi könyvtár szünetelő katalógus kiadásának újrafelvételéhez. Egészen természetes volt, hogy a katalógusok új sorozata Áldásy Antalnak évek óta készen álló, de azért az újabb gyarapodásokkal egészen 1923. tavaszáig kiegészített kötetével indult meg. Sajnos, az időközben rohamosan növekvő nyomdai árak megakadályozták az eredeti terv kivitelét, az 1600-ig terjedő címerleírások egy kötetben leendő kiadását. Pénzügyi nehézségek miatt a kötetnek csupán első füzeté jelent meg, amelynek utolsó darabja, a 222-ik, 1568 július 8-áról van keltezve. A név- és a tárgymutató közlése is a következő, befejező füzetre maradt.

A mű értékes anyagáról bőszégesen tájékoztat

bennünket a kiadó a bevezetésben. Különösen érdekes a mohácsi vész előttről való 107 címer leírása, amelyek közül a hamisakat biztos kézzel rostálja ki a szerző. Heraldikai irodalmunknak nagyértékű gyarapodását jelentené, ha a címereslevelek közül azoknak a részletes szöveggözlése és leírása, amelyeknek eredetije is megvan, mielőbb napvilágot látna a «*Monumenta Hungariæ Heraldica*» régen várt III. kötetében. Szerencsésnek mondható az a körülmény is, hogy a kiadónak módjában állott az eddig még nyomtatásban meg nem jelent címerek rajzát is adni. Ez a körülmény több eddig alig ismert, vagy épen a közelmúltban előkerült középkori címereslevelet, pld. a Bitskey-család rendkívül érdekes és becses armálisát, teszi közkeletűvé.

Hosszadalmas dolog lenne végigkísérni e lapok olvasóját a műben közölt címerleírások minden érdekességén. Át fogja azt úgyis tanulmányozni szaktudományunk minden művelője és érdeklődője, mert e mű maradandó beccsel bír és minden időkre előkelő helyet biztosított magának a magyar heraldikai szakirodalomban.

— *th.*

Dr. Závodszy Levente. A Héderváry-család oklevéltára. II. kötet. Budapest, 1922.¹ A M. T. Akadémia kiadása.

Egy évtizednél tovább tartó várakozás után megjelent a szakkörök által igen várt befejező kötet a Héderváry oklevéltárnak.

Elején áll a Héderváryak 83 lapra terjedő története és származási táblája, amelyet a szerkesztő gondosan, nagy munkával állított össze. Az oklevelek 1527—1681-ig terjednek s felölelik a család egész újkori történetét. Amit a szerkesztő közöl, mind érdemleges család- és birtoktörténeti adatot tartalmaz, mert a Héderváryak birtokai az ország nagy részére kiterjedtek. Köztörténeti szempontból új adatot nem igen találunk az anyagban. Nem helyesljük azt, hogy az idegen levéltárakban levő okleveleket többnyire kivonatokatba olvashatjuk, noha köztük nem egy fontos tartalmú is van, sem azt, hogy országgyűlési meghívókat, püspöki és tanácsosi kinevező okleveleket a XVII. századból szószerint közöl a szerkesztő, mert ezekben túlteng a formula, helyükbe több haszonnal beiktathatta volna a regestában közölt oklevelek bármelyikét.

¹ Az I. k. ismertetését l. Turul 1911. 84. l.

Szerintünk helyes lett volna: minden a Héder-varyak levéltárában levő középkori eredeti oklevelet kiadni, az újkoriakat ellenben igen megválogatva közölni *szószertint*; a már máshol kiadott, vagy nem eredetiben levő középkoriakat pedig kivonatolva adni. A két kötet után sincs így a kutató azzal tisztában, mennyi középkori oklevél van még a Héder-varyak levéltárában, melyeket a helyszínén kell megnéznie?

Az I. kötethez pótlék gyanánt közölték s főleg a nyomtatott oklevéltárakban a családra vonatkozólag megjelent 151 kivonatot (1135—1526-ig) a családtörténettel foglalkozó kutató szintén felhasználhatja, mert a sorozat — amennyire ez a meglevő oklevél-közlések után annak mondható — teljes. A kötethez csatolt névmutatóról viszont ez nem mondható el.

B. Sz. L.

Dr. Alapi Gyula. Komárom vármegye levéltárának középkori oklevelei. Komárom, 1917. 160. l.

Csak most jutott kezünkhöz Komárom vármegye volt főlevéltárnokának, dr. Alapi Gyulának, a Komárom vármegye levéltárában őrzött középkori okleveleket tartalmazó kötete, azért szólunk róla így megköszöve. A legjobb békeévekre emlékeztető szép kiállítású kötetben az átírásokat is beleszámítva 90 oklevelet kapunk igen gondos kiadásban, melyek közül 4 Árpád-kori (1276., 1280. és 1294.)

A kötetben olvasható oklevelek — melyek közül 57 eredeti, 6 pedig egyszerű másolat — nemcsak Komárom vármegyére vonatkoznak, hanem találunk közöttük: Arad, Bars, Esztergom, Győr, Hont, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Trencsén, Valkó, Vas, Veszprém, Zágráb és Zala vármegyékre vonatkozó okleveleket is. Veszprém vármegyére különösen becses az a XV. század végéről való adóösszeírás, mely egyik járásáról maradt ránk.

A Függelékben egy a papok kötelességeiről szóló egyházi beszéd töredékét közli Alapi a XV. század végéről fennmaradt kéziratból s annak a három darab oklevélnek regestáját, amelyeknek eredetijei elvesztek. A kötet megjelenése óta bekövetkezett szomorú események folytán kétszeresen becses ránk nézve, hogy így az elveszített levéltárnak legalább középkori oklevelei állanak történetkutatóinknak rendelkezésére.

Hlb.

Közlemények Szepes vármegye múltjából. Szerkeszti Förster Jenő. IX. és X. évf. Lőcse, 1917., 1918.

Sajnos, utolsó két évfolyama ez értékes vidéki történelmi folyóiratnak az, amelyről az alábbiakban beszámolunk. Lelkes szerkesztője is sirba szállt azóta

s nem tudunk róla, hogy a megszállás alatt lehetővé vált-e folytatása, fennmaradása.

A 1917-i évfolyam, több mint tíz íves kötet, a Márkusfalvi *Máriássy-család levéltárának ismertetése* dr. Iványi Béla tollából. Közel 600 oklevél gondosan megszerkesztett regestáját kapjuk e szép kötetben a XIII. század derekától kezdve (1243—1803.) s az egészet «A Máriássyak és a Szepesség» című terjedelmes tanulmány előzi meg (VII—LV. ll.). A kötetet név- és helymutató zárja be.

Az 1918-i évfolyamból *Máriássy Ödönnek* folytatólagos közleményét említjük meg: *Szemelvények Máriássy Farkas magánlevéltárából* és dr. Iványi Béla családtörténeti közleményét: *A Grádeczi Horváth-Stansith-család történetéhez* (102—143. ll.). Ez utóbbi *Márknak*, Nádasdy Tamás hívének s a szepesi birtokok szerzőjének s *Gergelynek* életét rajzolja meg, aki páduai s más külföldi egyetemeken tanult s a «szentségtörő rebellis kuruc» *Márknak* viselt dolgaival ismertet meg, főként a család nagyőri levéltárának alapján. Hlb.

Dr. Bossányi Árpád. Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I. k. VI. Kelemen pápa 1342—1352. Budapest, 1916., II. k. VI. Incze, V. Orbán, VII. Kelemen ellenpápa, 1352—1394. Budapest, 1918.

A supplicatiók azok a folyamodványok, amelyeket egyháziak és világiak nyújtottak be a pápához javadalmak, kitüntetések, kiváltságok, kegyelmek, dispensatiók stb. elnyeréséért. A kedvezően elintézett ily kérvények alapján történt azután a bullák kiállítása, előbb azonban teljes szövegüket bevezették külön könyvekbe.

E regesta-kötetek fennmaradt sorozata 1342-ben veszi kezdetét s ránk nézve azért nagyon becsesek, mert az eredeti kérvények kevés kivétellel elvesztek s kölcsönösen kiegészítik egymást a bullák regesta kötetivel, mert egyik sorozat sem teljes.

Bossányi dr. e kérvénykönyvek legrégebb kötetinek magyar vonatkozású darabjait adja római kutatásai alapján. Nemcsak magukat a szövegeket közli időrendi egymásutánban, hanem az irodalom lelkiismeretes felhasználásával igyekszik bő jégyszeteiben megvilágítani a supplicatiókban szereplők személyét. Nagy elismeréssel kell adóznunk szerzőnek ez értékes munkájáért, mely családtörténeti szempontból is igen gazdag anyagot nyújt, de nem hallgathatjuk el azt a megjegyzésünket, hogy az időrendben adott supplicatiók anyagának egyházmegyék szerint való magyar nyelvű összefoglalása fényűzés-számba ment már a kötetek megjelenési idején is, az aránylag magas nyomdaárak folytán, s most még jobban fájjaljuk,

hogy a 130 + 100 lapnyi feldolgozás helyett nem kapunk inkább még egy kötet szöveget.¹

A címlapon nincs nyoma, pedig a két kötet Előszó formájában *Hodinka* Antalnak a római levéltárakról írt ismertetését adja 165 + 148 oldalon, ami mutatja, hogy ez a hatalmas munkát, melyet a tudós szerző a római levéltárakban való kutatásokhoz útmutatóul a reájuk vonatkozó igen nagy irodalomnak rendkívül alapos felhasználásával és saját tanulmányai alapján mintaszerűen állított össze, alaposan túlnő egy szerény «Előszó» keretein. Kár, hogy ez az alapvető és hézagpótló munka külön kötetben is nem jelent meg. Most, hogy római történeti intézetünk újra megkezdte munkáját, kétszeresen kell örülnünk, hogy ily alapos és kiváló útmutató fog rendelkezésünkre állni.

Hlb.

Név- és tárgymutató a Sopronvármegyei Oklevéltár I. és II. kötetéhez. Összeállította dr. *Házi Jenő*, városi főlevéltáros. Sopron, 1922, 95. l.

Igaz elismerés illeti meg Sopron város fiatal, nagyszorgalmú levéltárosát, hogy Sopron város oklevéltára publikálásának nagy munkája közben tudott időt szakítani magának arra, hogy pótolja a Sopronvármegyei Oklevéltár szerkesztőjének mulasztását. Felesleges volna sok szóval bizonyítani, hogy mennyire fontos, sőt nélkülözhetetlen része egy oklevéltárnak a jó index; sajnos, nemcsak régebben, de ma is még sokat vétenek e lényeges követelmény ellen, s azért igen nagy örömmel üdvözljük Házi Jenő e munkáját, mely mindenki számára könnyen hozzáférhetővé és használhatóvá fogja tenni az említett oklevéltár igazán értékes anyagát.

Az index, mint terjedelme is mutatja, igen részletes; emellett nagy gonddal is készült. Két megjegyzésünk van csak rá: az egyik a névmutatóra vonatkozólag két kis szépséghiba, amit azonban dr. Házi Nagy Imre nyomában járva ejtett kis elnézésből (*Averse* vár Olaszországban és *Patáviai* egyházmegye), a másik pedig a tárgymutatóra vonatkozólag. Ez utóbbi valóban ritka alapos és mindenre kiterjedő; némileg zavaró azonban az egyöntetűség hiánya abban a tekintetben, hogy hol a *latin* kifejezést tartotta meg, hol pedig a *magyar* kifejezés a

vezérszó. Igaz, hogy jog- és gazdaságtörténetünk magyar terminológiája még nem eléggé megállapodott, de azért a latin kifejezés csak ott tartandó meg, ahol ez okvetlen szükséges. Mintaszerű e tekintetben is az Anjoukori Okmánytár legutolsó kötete. Az «ajándékozás, erdő, fűsítés, fogott bírák, hatalmaskodás stb.» mellett felesleges a latin «dos, duellum, equus, fenetum, floreni, forum, iobagio, iuramentum, ius patronatus stb.»

A szerzővel együtt mi is köszönetet mondunk Sopron vármegye alispánjának és közönségének nagy megértésükért és áldozatkészségükért, hogy e hasznos és kiváló munka megjelenését lehetővé tették. *Hlb.*

Vasdényey Imre. Ősi birtokok és birtokosok Somogy vármegyében. Kaposvár, 1922. 62. l.

Nyolc év előtt jelent meg Somogy vármegye családainak rövidre fogott ismertetése Baranyai Bélától (L. Turul, 1915. évf. 45–46. lap), és már akkor sajnálatunkat kellett afelett kifejeznünk, hogy a szűkre szorított helyen nem közölhette mindazt, amit kedvezőbb körülmények között bizonyára közzétett volna. Sajnos, évek múltán sem lehetett a mostoha viszonyok folytán ezt a hiányt pótolni! Azonban az új idők szelleme újból felszínre hozott ugyanebből a tárgykörből egy értékes gyümölcsöt, amely a fentírt címen nem régen hagyta el a sajtót. Az ősi birtokok és birtokosok fogalma ma nagyon sokat szerepel a köztudatban; nem véletlen tehát, ha Vasdényey lelkét is megragadták ezek a gondolatok és egy igen magvas összeállításban mutatta ki, hogy kikről és mi révén lehet ma Somogy vármegyében megállapítani, hogy azok ősi, 1848 előtt szerzett birtokoknak a tulajdonosai.

A könyv két külön részből áll. Az első részben betűrendben közli községenként az egyes ősi birtokok tulajdonosainak lehetőleg az első birtokszerezőtől való leszármazását, illetve az első ismert birtokos örökhagyótól számított generációkat akár fi-, akár női ágon, zárójelben megszámozva az egyes nemzedékeket, úgy hogy egy pillanat alatt láthatja az olvasó, hogy a jelenlegi birtokos hányadik kézen tulajdonosa az illető birtoknak. Közben leírja az izenkinti leszármazást, lehetőleg a feleség felemlítésével és születési és halálozási évszámokkal. Így természetesen a legértékesebb és legérdekesebb genealógiai anyag gyűlt egybe, amelyből egyrészt az érdekelt birtokok története teljesen kitűnik, másrészt az illető család főleszármazási vonala teljesen összeállítható. Miután jó névmutató is van a könyvhöz, így könnyen ki lehet keresni bármely családra vonatkozólag az adatokat. Bár az adatok óriási halmazát dolgozta szerző fel és azok

¹ A II. k. 285. lapján István fia Miklós a «baro de *Luidna*» = Lindvai Miklós zalai ispán és bán; így javítandó ki az indexben is. — A 347–48. lapon «Anna filia Petri filii *Synca*(?)»-ról van szó; szerző szerint ez vagy «de *Szikszó*» vagy pedig «de *Szinno*». Ámde a *Synca* kétségtelenül személynév; az Anjoukori Okmánytár VI. és VII. kötetében sokat olvasunk Sinkáról és fiáról Péterről.

hitelességéhez semmi kétség nem fér. — az egyetlen kívánságunk az lett volna még, hogy forrásait legalább általánosságban sorolta volna fel könyvében valahol.

A könyv második része csupa nemzedékrendi tábla. Mivel Somogy vármegye története Szigetvár történetével összeforrott, azért egyrészt a szigetvári hős vértanú Zrinyi Miklósnak, másrészt Szigethi Anthimusnak, mint Szigetvár középkori birtokosának leszármazottait, mint megyebeli birtokosokat közli, — az előbbieket nyolc, az utóbbiakat 12 táblán. A szigetvári hős Zrinyi Miklós leszármazottjai mint somogyvármegyei birtokosok: a hg. Montenuovo, gr. Ráday, gr. Bolza, Inkey (báró és nemes), Kendeffy, gr. Keglevich, gr. Széchényi, gr. Somssich, hg. Esterházy, gr. Erdődy, hg. Festetics, gr. Rubido-Zichy, gr. Zichy, gr. Edelsheim-Gyulay, gr. Hunyady, gr. Hoyos, gr. Festetics, örgr. Pallavicini, gr. Andrassy, Gyulai Gaal, gr. Forgách, Vasdényey, br. Weissenbach, Alsószilvágyi Gaal, Somogyvári Somogyi, Thassy, Stephaich, Maár, gr. Jankovich és gr. Niczky családok.

Szigetvár középkori birtokosa Szigethi Anthimus († 1364 után) leszármazottjai mint somogyvármegyei birtokosok: gr. Andrassy, Tallián, Gaal, Igmándy, Jeszenszky, Nádosy, Somssich, Hegyessy, Svastics, Kacsokovics, Bogyay, Csorba, Grubanovich, Kovács-Sebestény családok.

Az egész összeállítás meglepően eredeti és annyi genealogiai és birtoktörténeti adatot tartalmaz, hogy azt a Somogy vármegye multjával foglalkozók a legnagyobb elismeréssel és élvezettel forgathatják, úgy, hogy minden tekintetben szerencsét kívánhatunk a szerzőnek érdemes és érdekes munkájához és a vármegyének kitűnő történelmi kutatójához.

Sárközy Imre.

Sommer Robert, *Über Familienähnlichkeit*. Wien, 1917. Wiener Urania, 8°, 95 l.

A genealógusok által is jól ismert szerző ez érdekes kis könyve két részre oszlik, az elsőben (*Anleitung zur Untersuchung der Familienähnlichkeit*) régebbi, részben másirányú megfigyelései alapján megállapítja azokat a szempontokat, melyeket családi hasonlóság felismeréséhez figyelembe kell venni. Sorra veszi az ilyenként szerepelhető testi és lelki tulajdonságokat, s megállapítja, hogy anatómiai hasonlóságok felismeréséhez a bőr és a csontváz, az egyes testrészek közül a homlok, szem, orr, fül, száj, áll, nyak, tarkó, arcvonások s a végtagok mely tulajdonságai irányadók; ugyanitt tér ki a testi abnormalitásokra s betegségekre, amennyiben azok az átöröklésnél számba jöhetnek. Ezután áttér a szellemi tulajdonságokra, elsősorban a *temperamentum* szerepére az átöröklésnél. A temperamentum fogalmának elavult,

régi időkre visszamenő definitiója helyébe, mely a világ alapelemeit (tűz, víz, levegő, föld) vélte felismerni az emberi konstitúcióban is, a modern tudományos megfigyelő pszichológiának és családkutatásnak kell lépnie. A lelki tulajdonságok átöröklésénél másodiknak a pszichikai okokból származó *mozdulatokra* kell tekintettel lenni (Ausdrucksbewegungen), úgy a direkt, mint a reflexmozgásokra, végül az objektív formákban nem jelentkező, de a modern pszichologia módszerével mérhető *szellemi* tulajdonságokra. — A könyvecske második része (*Beziehungen zur Familienforschung und Rassenlehre*) a hasonlatosság szerepéről szól a családkutatásban s a fajtudományban és a physiognomikához való viszonyáról, aztán az őstábla, leszármazási tábla, családfa és rokonsági tábla kapcsán azzal foglalkozik, hogy két vérrokon hasonlóságát megállapítva, miként lehet ezek rokonságát a családkutatás szempontjából kifejezni; figyelmeztet arra, hogy a Mendel-féle szabályt, mely növények vizsgálatából szűrődött le, csak nagy vigyázattal lehet az emberekre alkalmazni. Összeállítja a gyermekek és szülők egymáshoz való hasonlósága vagy nem hasonlósága konstatálásához szükséges szempontokat; részletesen fejtegeti a közös *ősök, illetőleg az ősveszteség* jelenségét s ennek nagy jelentőségét a családi hasonlatosságra s a törzsek és fajok kialakulására. Befejezésül kifejti, hogy a fajtudománynak, mely kezdetben nagy nehézségekkel küzdött, a családkutatásból kell kiindulnia; mindenekelőtt a családi hasonlatosság tanát kell rendszeresen átvizsgálni, mert a fajtudomány (*Rassenlehre*) alapja csakis az olyan leszármaztatás lehet, mely egy csoport megfelelő tulajdonság átöröklésén nyugszik. Aki tehát fajokat akar megismerni, annak a biológiai értelemben vett család fogalmából kell kiindulnia s azt vizsgálnia, hogy a családok csoportjaiban, melyek törzsek és néppé bővülnek, hogyan keletkeznek ilyen hasonló tulajdonságok. Végül előadja azokat a szempontokat, melyekből a fajt vizsgálni kell családkutatási alapon: ú. m.: átöröklés, kereszteződés, tulajdonságok módosulása, eltűnése és újra felbukkanása, melyeket ki kell terjeszteni úgy a testre, mint a psyche-re, a legszélesebb értelemben.

Bartomiek Emma.

Völlick, B.: *Aufbau biologischer Ahnentafeln*. Budapest, 1923. 8°, 22 l.

Biológiai őstáblák felállításának jelentőségét a szerző abban látja, hogy ezek segítségével lehet testi és szellemi tulajdonságok öröklését megállapítani, hogy az eddigi öröklési teoriák hibái kiküszöbölésére épen a biológiai őstáblák használhatók fel, s végül fontosak ezek az egyén felelőssége szempontjából, az

utódai által öröklendő tulajdonságok folytán. Az értekezés célja a szerző szerint ily biológiai őstáblák felállításánál követendő alapelvek kritikai vizsgálata. A bevezetésben következőkép határozza meg a *biológiai genealógia* fogalmát: ez az a tudomány, mely öröklött és szerzett tulajdonságok öröklését adja elő rendszeresen. A *biológiai őstábla* pedig a vizsgálat tárgyát képező egyén s atyai és anyai elődjei testi és szellemi tulajdonságainak kimutatása. Egy ős leszármazottainak biológiai törzstáblája a biológiai genealógia szempontjából nem ilyen jelentős. Az őstábla anyagát a történelem, illetőleg az orvostudomány szolgáltatja. Módszere: kifogástalan őstáblák felállítása, a vizsgálat tárgya szellemi és testi tulajdonságainak megállapítása s ezek átöröklésének tanulmányozása. Igen kevés ember tud őseiről annyit, hogy biológiai őstáblát lehetne róla felállítani. Azért fontos, hogy mindenki kutasson ki ősei tulajdonságairól annyit, amennyit még lehetséges. A biológiailag vizsgálendő tulajdonságok formáiról megállapítja, hogy vannak elemi tulajdonságok: a szülők egyikétől valók, de ezeknél fontosabbak a mindkettőnél előfordulók. Ezek változnak, de vizsgálatuknál irányítóul szolgálhat a két szülő két tulajdonsága közti középső vonal, melyet tiszta vonalnak neveznek. Az utódoknál jelentkező tulajdonság aztán e középső tiszta vonaltól igen különböző mértékben üthet el! Az egyes, már meghatározott tulajdonságok másokat sejthetnek magukban, s ezért megkülönböztetnek létező és felismerhető tulajdonságokat, ezek a Phænotypusok, másrészt létező, de lappangó tulajdonságokat, a Genotypusokat. Előfordul aztán az öröklések hosszabb láncolatában egyes tulajdonságok eltűnése, másoknak újra feltűnése, de leggyakoribb eset a tulajdonságok bizonyos stabilis öröklése, azonban legtöbbször módosulva. Az öröklés mértékét is vizsgálni kell, még pedig annak megállapításával, hogy valamely tulajdonság mily variációban száll át egy ősről egy leszármazójára, hogyan variálódik az ugyanazon ős két leszármazója, hogyan ősök és leszármazottak s hogyan maguk a leszármazottak között. A szülők különböző tulajdonságainál ügyelni kell, hogy egyikük valamely tulajdonsága

nem absorbeálja-e a másikat, vagyis nem *domináns* tulajdonság-e a másikkal, a *recessív*-vel szemben. Áttér azután az «öröklési tömeg» fogalma meghatározására. Minden egyén szüleitől egy «testfejlesztő» képességet örököl, melynek — a tudomány mai állása mellett — egy quantitativ substancia felel meg. Másrészt öröklési tömeg és öröklési tömeg között qualitativ különbség van. Ezek után öröklési tömegen egy csirasejt értendő, mely mindkét szülőtől örökölt tulajdonságot rejt, illetőleg azt kifejleszteni képes. Tehát a szülők minden tulajdonsága öröklését meg kell figyelni, s így megállapítani ennek szabályait. Felsorolja azután, hogy mely tulajdonságokat kell megállapítani és megfigyelni. A testiek közül, ezek közt is a külsők közül a nem, a bőr, a haj és a szemek színe figyelendő meg, az anatómiaiak közül a csontváz és koponya. Ép így a betegségek, élettartam, gyermekek száma és a halálmeg. A megfigyelendő pszichológiai tulajdonságok: a hő-, ízlés-, szaglás-, hallás-, és látás-érzések, minőségük és mennyiségük, főleg pedig a vérmérséklet, emlékezet, képzelet, gondolkodás, önzés és altruizmus, szimpátia, az intellektualis, logikai, erkölcsi, vallási és esztétikai érzések s azok kifejezőmódja és intenzitása, végül az akarat összehasonlítása jön számba ősök és leszármazottak között. Fontos még az ösveszteség, öröklött terheltség és az atavizmus jelenségeinek megfigyelése is. A vizsgálat lehetőleg sok egyénre és sok tulajdonságra terjedjen ki. Az összehasonlítás terjedjen ki az élet minden fázisára. Az «öröklési tömeg» nagyságára csak annyi állapítható meg, hogy az örökösnel erősödött vagy gyengült-e. Matematikai részekre osztás a tudomány mai állása mellett nem áll helyt. Meg kell figyelni a vizsgálat tárgyát képező egyén környezetét, a milieut is, minthogy az embernek vannak befolyásolható tulajdonságai és hajlamai, s a környezet befolyása alatt nem változóak. A befolyás kiindul: a környezetből, az egyén tevékenységétől, ennek idejétől, a benyomások intenzitásától és azon változásoktól, melyeket az öröklési tömeg szenved. Minde külső körülmények azonban csak bizonyos fokig hatnak az átöröklött tömegre. *Bartoniék Emma.*

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXV.

TARTALOM.

THALLÓCZY LAJOS: A bosnyák-hercegovinai «Beg» címéről	17
CSOMA JÓZSEF: Lovagrendkeresztek a magyar heraldikában	21
KÁLLAY UBUL: Kopán krónikája	26
KIS BÁLINT: A Magyarcsesztvei Miske-család	33
VEGYES. Csák Máté állítólagos pénzverése és egy «trieri» oklevél. HÓMAN BÁLINT-tól	34
A Kondé-család. Dr. WERTNER MÓR-tól	37
Emlékezetre méltó dolgok könyvecskéje. REXA DEZSŐ-től	41
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	43
Nagy Géza †	44
Bunyitay Vincze †	45
Id. br. Daniel Gábor †	45
<i>Szakkirodalom.</i> BARANYAI BÉLA: Somogy vármegye nemes családjai. <i>Ism.: Sárközy Imre. — ÉBLE GÁBOR: A Nagykarolyi gróf Károlyi-család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével. Ism.: Holub József. — SEMIGOTHA. 1913. Ism.: nb. — M. Történelmi Tár XXVI., A M. Tört. Tár és a Tört. Tár tartalommutatója. Ism.: —. — Dr. F. HAUPTMANN: Wappenkunde. Ism.: Holub József. — W. EWALD: Siegelkunde. Ism.: Holub József. — Dr. M. G. ZIMMERMANN: Das Eiserne Kreuz, H. v. ZOBELTITZ: Das Eiserne Kreuz. Ism.: —. Lapszemle</i>	45
<i>Helyreigazítás. Kérelem</i>	56

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedréttben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferenciek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmertesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXV.

TARTALOM.

	Lap
JESZENSZKY LAJOS Járdáni Temérdek András ivadéakai (<i>2 szövegközti képpel</i>)... ..	57
GÁRDONYI ALBERT A magyar királyné udvari kancelláriája az Anjouk alatt	64
<i>Vegyes.</i> WERTNER MÓR ... Ki volt Regnier Pot?	85
<i>Szakirodalom.</i> CSÁNKI D. Magyarország tört. földrajza. V. k. Ism. <i>Holub József.</i> — Br. PONGRÁCZ JENŐ, A Pongrácz nemzetség leszármazási táblája. Ism. <i>Sárközy Imre.</i> — VICZMÁNDY TAMÁS, A Viczmándy- család története. Ism. <i>Daróczy Zoltán.</i> — LUKCSICS PÁL, Schwartner Márton élete és tud. jelentősége. Ism. <i>H.</i> — Fontes Rerum Transylvanicarum. II—IV. Ism. <i>Iványi Béla.</i> — Török-magyar oklevéltár 1533—1789. A budai basák magyar nyelvű levelezése. I. 1553—1589. Ism. <i>Zs.</i>	87—92

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez, Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR-CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

04

40 4

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA

és

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXVI.

TARTALOM.

	Lap
SZENTPÉTERY IMRE: II. Endre király pecsétjei az oklevélkritika szempontjából (7 szövegképpel)...	1
Ifj. SZABÓ ALADÁR: Venczel és Ottó királyok oklevelei...	13
VARGHA ZOLTÁN: A Márton-család (Zsarolyáni és Mándi, illetve Zsarolyáni.) (A Kerepeczi Kerepeczy-család ismeretlen ága) ...	46
VEGYES. Az Armbruster-család címereslevelei. (<i>Színes címerképpel és két szövegközi rajzzal</i>). Á. A.-tól	97
Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár. HÓMAN BÁLINT-tól ...	101
A Laki Kaczor-család. (1526-ig.) HOLUB JÓZSEF-től ...	104
A nemes Beccaria-család történetéhez. SRS.-tól ...	108
A Czanger-család címereslevele. SRS.-tól ...	110
Hol volt egykor a vasvármegyei Vadasülés (Vadász-Ülés) község. PORKOLÁB ISTVÁN-tól ...	111
Ottó király egy ismeretlen oklevele. HLB.-tól ...	112
Ortvay Tivadar † ...	113
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései ...	114
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1915—1916. években ...	120
Fejérpataky Kálmán † ...	123
Thallóczy Lajos † ...	123
Szent-Ivány Zoltán † ...	124
Lehoczky Tivadar † ...	124
Gyárfás Tihamér † ...	124
<i>Szakirodalom.</i> A Frangepán-család oklevéltára I., II. k. Ism.: sz. z. ...	125
Szeremley S. Hód-Mező-Vásárhely története. V. k. Ism.: <i>Daróczy Zoltán</i> ...	126
Éble Gábor. A Szamosujvári Verzár-család. Ism.: <i>Zsinka Ferencz</i> ...	128

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez, Holub József társ. jegyzőhöz címezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARICÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmertesen**, egyszerű megrendelésre pedig **póstai-utánvétellel** küldetik meg.

	Évre		Évre		Évre
Kalocsai érseki könyvtár ..	1915—1917	Dr. Ortway Tivadar.....	1915—1916	Szatmár vm. közönsége	1909—1914
Karl Lajos	1913—1916	Ostffy Miklós	1914—1916	Gróf Széchényi Domokos ...	1916—1917
Dr. Kammerer Ernő	1914	Osváth Lajos.....	1914—1916	Gróf Széchényi Viktor	1914—1915
Dr. Károly János	1912	Pajdussák Máté	1914—1915	Szegedi Somogyi könyvtár	1916
Dr. Károlyi Árpád.....	1911—1916	Pálffy László	1914—1915	Széky Péter	1914—1915
Kálmán Imre	1912—1916	Pannonhalmi Szt. Benedek-Rend		Szemere Huba	1916—1917
Kassai Múzeum	1914—1915	Közp. Főkönyvtára	1916—1917	Dr. Szendrei János.....	1916—1917
Képviselőház könyvtára ...	1916—1917	Pécsi püspöki könyvtár	1915	Dr. Szentpétery Imre	1915
Kiss Bálint	1914—1915	Peszeki Ferenc	1915	Dr. Szentkláray Jenő	1915
Kolosa Béla.....	1913—1916	Petrovay György	1912—1914	Székesfőv. Anyagszertár	1916
Komáromvármegyei könyvtár		Pilch Jenő	1912—1914	Székely Nemzeti Múzeum	1916
	1913—1915	Gróf Pongrácz Frigyes	1914—1915	Szilágyi Lajos	1915
Dr. Konkoly Balázs	1914—1916	Prikkel Lajos	1916	Szinnyei-Merse Jenő	1915
Krahl Ernő	1915—1916	Puky Andor	1913—1914	Szily Jenő	1915
Kubinyi Miklós	1914—1916	Radocza János	1915	Szmrecsányi Imre	1916
Dr. Küffer Béla	1915	Báró Ragályi-Balassa Ferenc	1915—1917	Szógyény Béla.....	1914—1915
Lipcsey József	1915—1917	Rakovszky Endre.....	1915	Szóllósy Kálmán	1916
Dr. Lukcsics József.....	1916	Rakovszky György	1915	Szunyogh Barnabás	1915
Ifj. Madarassy Gábor	1915—1916	Dr. Reiszig Ede	1916	Tagányi Károly	1916
Madzsar Imre	1916	Dr. Relković Náda	1916	Tihanyi Béla	1916
Makay Dezső.....	1915—1916	Romhányi János.....	1911	Dr. Thallóczy Lajos †	1916
Magyar-Kossa Ferenc	1915—1916	Rudnay Béla	1914—1915	Dr. Timon Ákos	1915
Malobiczky János	1915—1916	Sárospataki Ref. Főiskola Könyv-		Tisztviselők orsz. Egyesülete	1915
Marsovszky Ivor.....	1915—1916	tára	1914—1915	Dr. Tóth-Szabó Pál.....	1915
Máriássy Ödön	1915—1916	Sarlay Lajos	1914—1915	Történelmi Társulat	1916
Matheides Sándor.....	1916	Ifj. Saághy István	1916	Ujj György	1916
Meczner József	1914—1915	Sárkány Miklós	1915—1917	Ujhelyi Hugó	1915
Melczér Béla	1914—1917	Sárközy Aurél	1914—1915	Uray Gyula	1916—1917
Mészöly Gedeon	1909—1910	Sárközy Imre	1916	Dr. Vargha Zoltán	1916—1917
Dr. Miskolczi Imre	1916—1917	Sebestyén József	1908—1916	Vécsey Ferenc	1914—1915
Miskolczi Jenő.....	1913—1915	Simonyi Béla	1915	Visolyi Ákos'.....	1914—1915
Mokcsay Zoltán	1914—1915	Sipeky Béla	1912—1915	Virter Ferenc	1915
Nagy Zoltán	1914—1915	Somogy vm. Könyvtár ...	1915—1916	Vörös János	1916—1917
Nagyvárad város nyilvános könyv-		Soós Elemér.....	1915	Dr. Wertner Mór.....	1916—1917
tára	1915—1916	Soproni Kaszinó Egyesület	1914—1916	Závodszy Levente ...	1914—1915
Nagyszombati városi levéltár	1916	Sörös Pongrácz	1916—1917	Zirczi apátság könyvtára	1916
Németh Titusz	1915—1916	Dr. Scultéty László.....	1915	Gróf Zichy Aladár	1914—1916
Némethy Lajos	1917	Dr. Szabó László	1917	Gróf Zichy Béla	1916—1917
Orczy Zoltán	1915—1916	Dr. Szalacsy Lajos	1915	Zombory Géza	1912—1916
Országos Levéltár.....	1916	Ifj. Szabó Aladár ..	1915	Dr. Zubriczky József	1915

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjait 1915. évi október hó 11-től február hó 21-ig befizették :

Alapítványi kamatokat :

1911—1916-ra :

Néhai gróf Esterházy Ferenc 120 K.
Gróf Majláth György 120 K.

1915—1916-ra :

Néhai gróf Andrássy Manó 100 K.

1916—1917-re :

Báró Révay Gyula 40 K.
Sigmond Ákos 40 K.

Pártoló tagdíjakat :

	Évre
Gróf Almásy Dénesné	1915
Báró Ambrózy István	1912—1916
Bartal Béla	1916
Gróf Batthyány Lajos	1915—1916
Beniczky Elemér	1915—1916
Beniczky Géza	1916
Berczik Árpád.....	1916
Borsod Miskolczi Múzeum	1916
Csoma József	1916—1917
Gróf Esterházy Miklós Móric	1916—1919
Dr. Fejérpataky László	1916
Gróf Festetich Andor	1913—1916
Gyulai Gaál István	1913—1916
Báró Györfly Samu	1916
Ivány Tihamér	1916—1917

	Évre
Ivánka László	1914—1915
Dr. Karácsonyi János	1915—1916
Gróf Karátsonyi Jenő	1916
Báró Karg János	1916
Kazy József.....	1915—1916
Kölcsei Kende Péter	1914—1916
Kiss Pál	1914—1915
Kollányi Ferenc	1913—1916
Kornis Ferenc	1914—1916
Lázár Farkas.....	1915
Nemzeti Kaszinó, Budapest	1915—1916
Gróf Pálffy Sándor	1916
Órgróf Pallavicini Edéné	1915
Báró Podmaniczky Gézáné..	1914—1916
Báró Radvánszky Jánosné	1915

	Évre
Rónay Jenő	1914—1915
Dr. báró Staudach Adolf.....	1916
Szabó Mihály	1916
Gróf Szapáry Gyuláné.....	1915
Szent-Ivány Oszkár	1916—1917
Szent-Ivány Károlyné	1916
Gróf Szirmay Sándor	1916
Sztankovánszky János	1914—1915
Gróf Tisza Kálmán	1914—1915
Ugron István	1916—1917
Dr. gróf Üchtritz Amadé Emil	1915—1916
Báró Vécsey Józsefné	1915—1916
Gróf Zichy Nemzettség Levéltára	1914

Évdíjakat :

	Évre
Dr. Áldásy Antal	1915—1916
Dr. Baghy Béla	1915—1916
Balogh Tihamér	1915
Barabás Samu	1915—1916
Baranyai Béla	1915—1916
Bécsi cs. és kir. házi-, udvari- és állami levéltár	1916—1917
Dr. Békefi Remig	1915—1916
Benczur Gyula	1916
Berválszky Kálmán	1914—1915
Báró Bakach-Besseney Ferencné	1916
Báró Bakach-Besseney Ferenc	1916
Dr. Boldizsár Kálmán.....	1915—1916
Boronkay Jenő	1916
Dr. Boncz Ödön	1916
Bosnyák László	1916
Bossányi Árpád	1916
Beödi Balogh Gyula	1915—1916
Budapesti Kegyesrendi Főgimnázium	1916—1917
Dr. Csánki Dezső	1916
Gróf Csáky Vidor.....	1916
Csatay Gyula	1916
Csernovics Diodor	1916
Báró Csollich Géza	1916
Debreczeni Ref. Főiskola Anya- könyvtára.....	1916—1917

	Évre
Dr. Dedek Crescens Lajos	1904—1916
Dénes Miklós	1915
Dely Imre	1916
Dr. Demjanovich Emil	1916
Dókus Gyula	1910—1916
Dr. Dóry Ferenc	1916
Dr. Domanovszky Sándor	1916
Eperjes sz. kir. város	1916
Egyetemi Könyvtár	1916
Esterházy hercegi hitbizományi könyvtár, Kismarton ...	1916—1917
Esztergomi Főegyházmezei könyv- tár	1909—1915
Fekete Albert	1916
Dr. Fialka Guusztáv	1916
Fiáth István	1916—1917
Báró Forster Gyula	1916
Dr. Fraknói Vilmos	1915—1916
Geyer Géza	1915—1916
Dr. Gosztony Mihály.....	1916—1917
Gosztony István	1916
Gömörmegyei Múzeum	1913—1916
Dr. Gárdonyi Albert.....	1915
Dr. Granichstaedten-Czerna Adolf	1916
Dr. Gyárfás Tihamér.....	1916
Gyömöreý Vince	1916—1917
Györy Árpád.....	1916—1917

	Évre
S. Gyulai Rikárd	1916
Gyenes Ferenc	1914
Dr. Halász Bálint	1916
Hanny Gábor.....	1914—1916
Hanny Tódor	1916
Hedry József	1916
Hedry Lőrinc	1913—1914
Hertelendy László	1916
Dr. Herczegh Mihály.....	1915—1916
Dr. Herzog József	1913—1916
Heves vármegye közönsége	1916
Dr. Hódosy Sándor	1915—1916
Dr. Holub József	1916
Horthy István	1914—1916
Horánszky Zoltán	1916
Horváth Emil	1915—1916
Holénia Sándor	1915—1916
Horváth Tibor	1916—1918
Huszár Dezső	1916—1917
Ibrányi Mihály.....	1914—1917
Dr. Ilosvay Bálint	1915—1916
Dr. Iványi Béla	1916—1917
Jakubovich Emil	1910—1911
Jeszenszky Lajos	1915—1916
Junkovich Gyula	1914—1916
Kállay András	1914—1916
Kállay Ubul	1913—1916

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó évtizedekben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (címerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: a) a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat: ehhez fűggelék gyanánt: b) a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és c) oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, címeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott címerképpel s számos a szövegbe nyomott címerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mind-egyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjait 1915. évi márczius hó 2-tól október hó 10-ig befizették:

Alapítványi kamatokat:

1915-re:

Sigmond Ákos 20 K.

Pártoló tagdíjakat:

1914-re:

Baranyay Mária
Gróf Batthyány Lajos
Gróf Csáky Ödön

1915-re:

Bartal Béla
Beniczky Géza
Berczik Árpád

Borsod-Miskolczi Múzeum
Gróf Csáky Imre
Dr. Fejérpataky László
Báró Gyórfy Samu

Hajós József
Dr. Báró Staudach Adolf
Szentkirályi Kálmán
Gróf Vigyázó Sándor

Évdíjakat:

1908—9-re:

Kőszeghy Sándor

1910-re:

Kőszeghy Sándor
Szmrecsányi Lajos

1911-re:

Szmrecsányi Lajos

1912-re:

Dr. Bán Ágoston
Szmrecsányi Lajos

1913-ra:

Horthy István
Komárom vármegye
könyvtára
Szmrecsányi Lajos

1914-re:

Dr. Baghy Béla
Bárczay Elemér
Dr. Békefi Remig
Bosnyák László
Bödi Balogh Gyula
Gróf Csáky Vidor

Csatay Gyula
Csernovics Diodor
Báró Csollich Géza
Délm. Tört. és Rég. Egylet,
Temesvár
Dely Imre
Dr. Demjanovich Emil
Eckhart Ferencz
Eperjes sz. kir. város
Fabricius Endre
Fekete Albert
Hanny Tódor
Hedry József
Dr. Kammerer Ernő
Máriássy Ödön
Dr. Mérey Béla
Pécsi Püspöki Könyvtár
Petrovay György
Peszeky Ferencz
Prikkell Lajos
Szmrecsányi Lajos
Gróf Toldalagi József

1915-re:

Baranyay Miklós
Bécsi cs. és kir. házi-udv.-
és áll. levéltár
Benczur Gyula

Báró Bakach-Bessenyei
Ferenczné
Boronkay Jenő
Dr. Boncz Ödön
Bosnyák László
Gróf Csáky Vidor
Csatay Gyula
Csernovics Diodor
Báró Csollich Géza
Délm. Tört. és Rég. Egylet,
Temesvár
Dely Imre
Dr. Demjanovich Emil
Dr. Döry Ferencz
Dr. Domanovszky Sándor
Eperjes sz. kir. város
Dr. Erdélyi László
Fabricius Endre
Dr. Fejérpataky Kálmán
Fekete Albert
Dr. Fialka Gusztáv
Báró Forster Gyula
Gerold & Co.

Geyer Géza
Georgievits Pál
Gosztony István
Dr. Gyárfás Tihamér
Győri Árpád

Gyulay Kálmán
S. Gyulai Rikárd
Hanny Tódor
Dr. Halász Bálint
Hedry József
Hertelendy László
Horváth Károly
Lehoczky Tivadar
Dr. Luksics József
Dr. Mérey Béla
Országos Levéltár
Dr. Relkovič Néda
Dr. Bártfai Szabó László
Szamosújvári Örmény
Múzeum
Székely Nemzeti Múzeum
Szmrecsányi Imre
Szmrecsányi Lajos
Szöllősy Kálmán
Tagányi Károly
Gróf Toldalagi József
Uray Gyula

1916-ra:

Bereczky László
Dr. Bártfai Szabó László

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjesztetni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

TURUL

A MAGYAR

HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI
TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

AZ IGAZGATÓ VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

HOLUB JÓZSEF

MÁSODELNÖK

JEGYZŐ

BUDAPEST · MC MXVII.

TARTALOM.

	Lap
Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek (8 szövegközti képpel)	1
ILLÉS JÓZSEF: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége	14
DÖRY FERENCZ: Magyarország címérének kialakulása (23 szövegközti képpel)	17
KEÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF: Erdély címere (16 szövegközti képpel)	33
HOLUB JÓZSEF: Fiume címere (3 szövegközti képpel)	48
SUFFLAY MILÁN: A Társországok címerei (2 szövegközti képpel)	50
HOLUB JÓZSEF: Bosznia címere (6 szövegközti képpel)	54
<i>Szakirodalom.</i> Dr. CSÁNKI DEZSŐ: Az új magyar és úgynevezett közös címerekről. Ism.: <i>H. Ő.</i> — ILLÉS JÓZSEF: A magyar címér és a királyi cím története 1804-től kezdve. Ism.: <i>H. Ő.</i> — Az új osztrák, magyar és közös címerek. Ströhl H. G. eredetije után. Ism.: <i>Keöpeczi Sebestyén József.</i> — R. KISS ISTVÁN: A magyar állam címerei. — Dr. KMETY KÁROLY: Nemzeti szimbolumaink ténfoglalása. — TÚRI BÉLA: A címér- és zászlókérdés a közös intézményeknél. — Dr. MAGONY JÓZSEF: A magyar címér és a magyar zászló. — Osztrák írók a közös ügyek címérének rendezéséről. Ism.: <i>Csekey István</i>	58

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez, Holub József társ. jegyzőhöz címezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedréttben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig postai utánvétellel küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

MÁSODELNÖK

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXXII.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó évtizedekben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (címerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdijas tagok.

a) Alapító kétféle lehet: 1. ki egyszersmindenkorra 1000 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. örökös alapító, ki 5000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesz.

b) Pártoló lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 80 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdijas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 40 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, tetszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez, Holub József társ. jegyzőhöz címezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 100 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

MÁSODELNÖK

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG

MCMXXIV.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA: GÉCZY KÁLMÁN.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó évtizedekben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (címerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: a) a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: b) a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és c) oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, címeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott címerképpel s számos a szövegbe nyomott címerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

